

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ
İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

Canan SAYAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim Yönetimi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

AĞRI-2025

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI

Canan SAYAN

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIK
DÜZEYLERİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

AĞRI-2025

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANASÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

24/06/2025

Canan SAYAN

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ İLE
SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR danışmanlığında, Canan SAYAN tarafından hazırlanan bu çalışma, 24/06/2025 tarihinde aşağıda isimleri belirtilen jüri tarafından değerlendirilmiş olup Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak **oybirliği / oy çokluğu (3/3)** ile kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Süleyman KARATAŞ	İmza :
Üye : Prof. Dr. Mehmet TEYFUR	İmza :
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜRBÜZ	İmza :
Üye : Prof. Dr. Cevat YILDIRIM	İmza :
Üye : Doç. Dr. Mehmet Emin TURAN	İmza :

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu /.../... tarih ve / numaralı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

TEZ BENZERLİK RAPORU FORMU

Benzerlik Oranlarına Dair Beyannamedir		
Öğrenci Adı Soyadı	CANAN SAYAN	
Numarası	226052243	
Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı	
Bilim Dalı	Eğitim Yönetimi Bilim Dalı	
Programı	Eğitim Yönetimi	
Danışman Unvanı Adı Soyadı	Prof. Dr. Mehmet TEYFUR	
Tez Başlığı	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	
Bölümler	Turnitin Sonucu	En Yüksek Değer
Giriş	%18	% 25
Kuramsal Temeller/Kavramsal Çerçeve	%8	% 30
Materyal ve Yöntem	%27	% 30
Araştırma Bulguları	%16	% 20
Sonuç/Tartışma/Öneri	%8	% 20
TEZ (GENEL)	%19	% 25

26/06/2025

Yukarıda bilgileri yazılı tez çalışmasının benzerlik oranları Turnitin raporundan alındığı haliyle yazılmış olup tüm bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ve beyan ederiz.

İmza

Canan SAYAN

İmza

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIK DÜZEYLERİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

2025, XIV + 122 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Süleyman KARATAŞ

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜRBÜZ

Bu araştırmanın temel amacı, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Dijital teknolojilerin çocukların yaşamlarında artan etkisi, bu konuların eğitim alanında daha fazla araştırılmasını gerekli kılmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama modeli çerçevesinde tasarlanmış ve nicel bir yöntem benimsenmiştir.

Araştırmanın evrenini, 2024–2025 eğitim-öğretim yılında Aydın ili Nazilli ilçesinde bulunan devlet ortaokullarında öğrenim gören toplam 7704 öğrenci oluşturmaktadır. Bu kapsamda, 5., 6., 7. ve 8. sınıf düzeyindeki öğrenciler dikkate alınmıştır. Araştırmanın örnekleme ise uygun örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup, 6 farklı ortaokulda öğrenim gören toplam 647 öğrenci ile sınırlandırılmıştır. Veri toplama sürecinde “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” ile “Siber Zorbalık Eğilimleri Ölçeği” kullanılmış; elde edilen veriler SPSS 26.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında negatif yönlü, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle, dijital vatandaşlık becerileri yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, değişkenler cinsiyet, sınıf düzeyi ve günlük internet kullanım süresi açısından da anlamlı farklılıklar göstermektedir. Özellikle erkek öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin daha yüksek olduğu ve uzun süre internet kullanan öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin düştüğü gözlemlenmiştir.

Elde edilen bu bulgular, dijital vatandaşlık eğitimlerinin ilköğretim düzeyinde yapılandırılmasının ve öğrencilere erken yaşlarda dijital etik, sorumluluk ve çevrim içi davranışlara dair bilinç kazandırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Araştırma, hem eğitimcilere hem de politika geliştiricilere yönelik somut öneriler sunmakta; dijitalleşen toplumda çocukların daha bilinçli bireyler olarak yetişmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital vatandaşlık, siber zorbalık, ortaokul öğrencileri, dijital etik, internet kullanımı.

ABSTARCT

MASTER THESIS

AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN MIDDLE SCHOOL STUDENTS' LEVELS OF DIGITAL CITIZENSHIP AND THEIR TENDENCIES TOWARD CYBERBULLYING

Advisor: Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

2025, XIV + 122 Sayfa

Jury: Prof. Dr. Süleyman KARATAŞ

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

Assist. Prof. Dr. Murat GÜRBÜZ

The primary aim of this study is to examine the relationship between middle school students' levels of digital citizenship and their tendencies toward cyberbullying. The increasing influence of digital technologies on children's lives has made it necessary to explore these issues more deeply in the field of education. This research was designed within the framework of a relational survey model and employed a quantitative research approach.

The population of the study consists of a total of 7,704 students enrolled in public middle schools located in the Nazilli district of Aydın province during the 2024–2025 academic year. Within this scope, students from 5th, 6th, 7th, and 8th grade levels were taken into consideration. The sample of the study was determined through a convenience sampling method and was limited to 647 students attending six different middle schools. During the data collection process, the “Digital Citizenship Scale” and the “Cyberbullying Tendency Scale” were employed, and the data obtained were analyzed using the SPSS 26.0 software program.

The results revealed a statistically significant negative correlation between students' digital citizenship levels and their cyberbullying tendencies. In other words, students with higher digital citizenship competencies tended to exhibit lower levels of cyberbullying behaviors. Additionally, significant differences were found based on gender, grade level, and daily internet usage. Male students showed higher tendencies toward cyberbullying, while students who spent more time online displayed lower digital citizenship levels.

These findings highlight the importance of integrating digital citizenship education into the primary school curriculum and equipping students at an early age with awareness of digital ethics, responsibility, and appropriate online behavior. This study provides practical implications for educators and policymakers, aiming to contribute to the development of more conscious digital citizens in an increasingly digitized society.

Keywords: Digital citizenship, cyberbullying, middle school students, digital ethics, internet use.

ÖN SÖZ

Yüksek lisans eğitimim süresince bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, çalışmamın her aşamasında yol gösterici olan, sabırla beni yönlendiren ve akademik gelişimime önemli katkılar sağlayan kıymetli danışmanım Sayın Prof. Dr.Mehmet TEYFUR'a şükranlarımı sunarım.

Tez savunma jürisinde yer alarak yapıcı eleştirileriyle çalışmama katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Süleyman Karataş'a, Prof. Dr. Mehmet TEYFUR'a ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Murat Gürbüz'e teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiren, bana inanan, güvenen ve her durumda yanımda olan kıymetli aileme en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bu süreçte anlayışları ve destekleriyle bana güç veren tüm dostlarıma da teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca, ilkokuldan bu yana eğitim hayatımda büyük katkıları olan değerli öğretmenim Yemliha Aydemir'e de özel olarak teşekkür etmek isterim. Onun rehberliği, hâlâ hayatımda etkisini gösteriyor ve her zaman yoluma ışık tutuyor.

Bu çalışmayı, 21 Mayıs 2018 tarihinde şehit olan ağabeyim, Şehit Musa Sayan'ın anısına ithaf ediyorum. Onun cesareti, fedakârlığı ve vatan sevgisi, hayatım boyunca en büyük ilham kaynağım olmuştur. Ağabeyimin azmi ve değerleri, benim için her zaman bir yol gösterici olmuştur. Geride bıraktığı anılar ve kahramanlıkları, her zaman kalbimde yaşayacak ve bu çalışma aracılığıyla da onun anısı yaşatılacaktır.

24/06/2025

Canan SAYAN

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	i
TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI	ii
TEZ BENZERLİK RAPORU FORMU	iii
ÖZET	iv
ABSTARCT.....	vi
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi.....	4
1.3. Alt Problemler	4
1.4. Araştırmanın Amacı	5
1.5. Araştırmanın Önemi.....	6
1.6. Varsayımlar.....	8
1.7. Sınırlılıklar	9
1.8. Tanımlar	9
İKİNCİ BÖLÜM	10
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
2.1. Vatandaşlık Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu	10
2.2. Dijital Vatandaşlık Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	11
2.3. Dünyada ve Türkiye’de Dijital Vatandaşlık	14
2.4. Dijital Vatandaşlığın Boyutları	17
2.4.1. Dijital Erişim.....	18
2.4.2. Dijital Ticaret	19
2.4.3. Dijital İletişim.....	21
2.4.4. Dijital Okuryazarlık.....	23
2.4.5. Dijital Etik	24
2.4.6. Dijital Kanun	26

2.4.7. Dijital Hak ve Sorumluluk	27
2.4.8. Dijital Sağlık	29
2.4.9. Dijital Güvenlik.....	30
2.5. Siber Zorbalık Kavramı	32
2.5.1. Zorbalık Kavramı	32
2.5.2. Zorbalığın Şiddet ve Saldırganlık Arasındaki İlişki	33
2.5.3. Siber Zorbalık ve İnternet.....	35
2.5.4. Zorbalık ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişki	37
2.5.5. Siber Zorbalık Türleri.....	38
2.5.6. Siber Zorbalığın Gerçekleştiği Dijital Ortamlar	40
2.6. Dijital Vatandaşlık Kavramı ile Siber Zorbalık Kavramı Arasındaki İlişki	43
2.7. İlgili Araştırmalar.....	46
2.7.1. Dijital Vatandaşlık İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	46
2.7.2. Siber Zorbalık İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar	53
2.7.3. Dijital Vatandaşlık İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar	57
2.7.4. Siber Zorbalık İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	66
3. YÖNTEM	66
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	66
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	66
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	68
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	68
3.3.2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği	68
3.3.3. Siber Zorbalık Ölçeği.....	69
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	69
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	71
4. BULGULAR	71
BEŞİNCİ BÖLÜM	79
5. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER	79
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	79
5.2. Öneriler	95
5.2.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	95
5.2.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	96

KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	115
Ek 1. Kişisel Bilgiler Formu	115
Ek 2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği	116
Ek 3. Siber Zorbalık Ölçeği (Cyber-Bullying Scale-CBS)	118
Ek 4. Araştırma İzinleri.....	120
Ek 5. Etik Kurul Raporu	121
ÖZGEÇMİŞ	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	67
Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistik Tablosu	71
Tablo 3. Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanları Arasında İlişki Tablosu.....	71
Tablo 4. Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması	72
Tablo 5. Öğrencilerin Evinde Bilgisayar Olma Durumuna Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması	73
Tablo 6. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması	73
Tablo 7. Öğrencilerin Aile gelir düzeyine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması.....	74
Tablo 8. Öğrencilerin İnternet Kullanma Becerisine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması.....	75
Tablo 9. Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması.....	76
Tablo 10. Öğrencilerin İnternet Kullanım Süresine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AI: Artificial Intelligence (Yapay Zeka)

BTK: Bilgi Teknolojileri Ve İletişim Kurumu

BTY: Bilişim Teknolojileri Ve Yazılım

COPPA: Children's Online Privacy Protection Act(Çocukların Çevrimiçi Gizliliğini Koruma Yasası)

COVID: Corona Virüs Disease

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

FATİH: Fırsatları Artırma Ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi

GDPR: General Data Protection Regulation(Genel Veri Koruma Tüzüğü)

HBSC: Health Behaviour In School-Aged Children(Okul Çağındaki Çocukların Sağlık Davranışları Araştırması)

ISTE: International Society For Technology In Education(Uluslararası Eğitimde Teknoloji Topluluğu)

KMO: Kaiser-Meyer-Olkin

KVKK: Kişisel Verilerin Korunma Kanunu

LSD: Least Significant Difference

OECD: Organisation For Economic Co-Operation And Development(Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü)

TCK: Türk Ceza Kanunu

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNCTAD: United Nations Conference On Trade And Development(Birleşmiş Milletler Ticaret Ve Kalkınma Konferansı)

UNICEF: United Nation Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmaya ait sınırlılıklar sunulmuş ve araştırmada kullanılan terimlere ilişkin tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Teknolojinin gelişmesi ve özellikle mobil teknolojilerin gelişiminde yaşanan değişim ve yenilikler toplumda bu tür teknolojik cihazların kullanımını artırmıştır. Yaş grubu incelendiğinde özellikle gençlerin bu tür mobil teknolojilerle çok fazla zaman geçirdikleri görülmektedir. Mobil teknolojiler üzerinde gerçekleştirilen donanım ve yazılım yenilikleri, gençlerin büyük ilgisini çekmekte ve bunun sonucunda mobil teknolojilerin kullanıcı sayısını ve kullanım süresini artırmaktadır. Kişisel etkileşimin baskın araç ve yöntemlerinden olan bloglar, sosyal ağlar ve anlık mesajlar yüz yüze etkileşimin yerini almış ve hayatın merkezine konumlanmıştır. Akıllı telefonlar da dahil olmak üzere bu tür uygulamaları içeren mobil teknolojilerin, hem sosyal hayata hem de akademik hayata olumlu etkileri olduğu gibi, bu tür teknolojilerin yoğun kullanımı bazı olumsuz durumlara da neden olmaktadır (Gündüz vd., 2021).

Dijital vatandaşlık, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, bireylerin dijital dünyada sorumluluklarını ve haklarını yerine getirmesini ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, çevrimiçi ortamda etik, güvenlik, sorumluluk ve katılım gibi unsurları içermektedir. Dijital vatandaşlık, yalnızca teknoloji kullanımını değil, aynı zamanda bireylerin internet üzerindeki etkileşimlerini, sosyal ilişkilerini, bireysel güvenliklerini ve toplumsal sorumluluklarını da kapsamaktadır (Çubukçu ve Bayzan, 2013; Ribble, 2019).

Başlangıçta dijital vatandaşlık, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin çevrimiçi davranışlarını düzenlemeyi amaçlayan bir dizi yönergeden ibaretti. Zamanla eğitim, sosyal etkileşim ve dijital teknolojilerdeki gelişmeler, dijital

vatandaşlık anlayışının genişlemesine neden olmuştur. 21. yüzyılın başlarında dijital vatandaşlık, daha çok eğitim alanında, öğrenciler ve öğretmenler arasında bir araç olarak tanımlanıyordu. Ribble (2019), dijital vatandaşlığı, "çevrimiçi dünyada sorumlu bir şekilde hareket etme becerisi" olarak tanımlamış ve eğitimde dijital vatandaşlığın önemini vurgulamıştır.

Dijital vatandaşlık eğitimi, bu temel unsurları öğrencilerle buluşturabilmek amacıyla dünya çapında çeşitli eğitim programlarına entegre edilmiştir. Örneğin, Alberta Education (2012) gibi eğitim sistemleri dijital vatandaşlık ilkelerini eğitim politikalarına dahil etmiş ve dijital okuryazarlık kazandırmayı amaçlamıştır. Eğitimde dijital vatandaşlık, öğrencilerin dijital teknolojileri sorumlu ve bilinçli bir şekilde kullanmalarını sağlamak adına kritik bir öğretim hedefi olmuştur (Alberta Education, 2012; Ribble ve Bailey, 2007).

Beer ve arkadaşlarına göre (2017); siber zorbalık, "bir grup veya birey tarafından, elektronik iletişim biçimlerini kullanarak, kendisini kolayca savunamayan bir kurbanı karşı tekrar tekrar ve zaman içinde gerçekleştirilen saldırgan, kasıtlı bir eylem" olarak tanımlanır.

Siber zorbalık, eğitimdeki eski bir sorunun yeni bir versiyonudur. Zorbalık, dünyanın dört bir yanındaki okulların onlarca yıldır mücadele ettiği ciddi bir sorundur. Birçok araştırma çalışması, siber zorbalığı tüm dünyada ve çeşitli kültürlerde ergenleri etkileyen, büyüyen bir sorun olarak tanımlamaktadır. Eylemlerin siber zorbalık olarak tanımlanabilmesi için tekrarlayıcı olması ve kötü niyetli olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Aksi takdirde, bu çevrimiçi tacizdir. Araştırmalar, siber zorbalığın hayatın herhangi bir döneminde ortaya çıkabileceğini ancak genel olarak ortaokul düzeyinde zirveye ulaştığını göstermiştir(Castile, 2013).

Dijital vatandaşlık ile siber zorbalık arasındaki ilişki, öğrencilerin dijital platformlarda gösterdikleri davranışları etkileyebilir. Siber zorbalık, dijital ortamda başkalarını taciz etme, zorbalık yapma veya aşağılama eylemlerini kapsar ve genellikle dijital vatandaşlık bilinci eksikliğiyle ilişkilidir. Dijital vatandaşlık eğitimi, öğrencilere sadece dijital araçları kullanmayı değil, aynı zamanda başkalarına karşı saygılı ve sorumlu davranmayı da öğretmeyi amaçlar (Lin, 2017). Bu nedenle, dijital

vatandaşlık bilincine sahip öğrenciler, siber zorbalık davranışlarından kaçınma eğiliminde olabilirler.

Okullarda dijital vatandaşlık eğitiminin artırılması, öğrencilerin siber zorbalığa karşı daha dirençli olmalarını sağlayabilir. Araştırmalar, dijital vatandaşlık bilincinin artmasının, öğrencilerin çevrimiçi zorbalıkla başa çıkmalarını kolaylaştırdığını göstermektedir (Ivester, 2011; Song, 2015). Ayrıca, okulların düzenlediği eğitim programları, öğrencilere internet güvenliği ve etik kullanımı öğretmek suretiyle, siber zorbalığın yayılmasını önlemeye yardımcı olabilir (Bottino et al., 2015; Gao, 2018).

Dijital vatandaşlık eğitime odaklanarak, okullarda siber zorbalığın azaltılması mümkün olabilir. Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini artırmak, onların siber zorbalıkla karşılaşma olasılıklarını azaltacaktır. Bu bağlamda, okul kültürü, güvenlik önlemleri ve öğretmenlerin öğrencilere yönelik rehberliği önemli bir rol oynamaktadır (Gao, 2018; Zheng et al., 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu 2024 yılında Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasını ilk kez Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasından bağımsız bir araştırma olarak uygulamıştır. Bu araştırmaya göre çocuklarda internet kullanım oranı %91,3 olarak tespit edilmiştir (TÜİK,2024). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2024 yılında, çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımını, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'ndan bağımsız olarak gerçekleştirdiği bu araştırma, dijital vatandaşlık ve siber zorbalık kavramları açısından büyük önem taşımaktadır. Çocuklarda internet kullanım oranının %91,3 gibi yüksek bir seviyeye ulaşması, dijital vatandaşlık eğitiminin gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır. Dijital vatandaşlık, bireylerin çevrimiçi dünyada etik, güvenlik ve sorumluluk bilincine sahip olmalarını sağlayan bir kavramdır. Bu oran, çocukların dijital platformlarda aktif bir şekilde yer aldığı bir dönemin başladığını ve çocukların bu platformlarda karşılaştıkları olumsuz durumlar hakkında eğitilmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu yüksek internet kullanım oranı aynı zamanda, siber zorbalık kavramının da gün geçtikçe daha önemli hale geldiğini vurgulamaktadır. Çocukların çevrimiçi ortamlarda aktif olmaları, onları siber zorbalığa maruz bırakma riskini artırmaktadır. İnternette geçirilen zaman arttıkça, siber zorbalık gibi olumsuz

davranışların daha sık karşılaşıldığı bir ortam oluşmaktadır. Çocukların dijital güvenlik ve etik kullanım konusunda bilinçlendirilmeleri, bu tür olumsuz etkilerin azaltılması için önemli bir adımdır.

Sonuç olarak, TÜİK'in 2024 verilerine dayanarak çocuklarda internet kullanımının %91,3 seviyelerine çıkması, dijital vatandaşlık eğitiminin ve siber zorbalıkla mücadele stratejilerinin güçlendirilmesi gerektiğini gösteren kritik bir bulgudur. Bu araştırma, çocukların dijital dünyada karşılaştıkları olumsuz etkilerle mücadele etmek ve onların çevrimiçi güvenliklerini sağlamak adına önemli bir rehber olmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Alt Problemler

Araştırma problemine yol göstermesi amacıyla aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır:

1. Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri nedir?
2. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetleri ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları internet kullanma becerisi ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Ortaokul öğrencilerinin internette geçirdikleri süre ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Ortaokul öğrencilerinin aile gelir düzeyi ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyi ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

7. Ortaokul öğrencilerinin annenin eğitim düzeyi ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
8. Ortaokul öğrencilerinin evde bilgisayar sahibi olma durumlarına göre dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
9. Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimleri nedir?
10. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
11. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları internet kullanma becerisi ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
12. Ortaokul öğrencilerinin internette geçirdikleri süre ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
13. Ortaokul öğrencilerinin aile gelir düzeyi ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
14. Ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyi ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
15. Ortaokul öğrencilerinin annenin eğitim düzeyi ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
16. Ortaokul öğrencilerinin evde bilgisayar sahibi olma durumlarına göre siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu araştırmanın alt amaçları ise ortaokul öğrencilerinin cinsiyet, aile gelir düzeyi, internette geçirdikleri süre, sınıf düzeyi, annenin eğitim düzeyi, algıladıkları internet kullanma becerisi, evde bilgisayar sahibi olma durumları ile dijital vatandaşlık

düzeyleri ve siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark var mıdır belirlemektir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Dijital teknolojilerin günlük yaşamda giderek artan etkisi, çocukların sosyal ilişkilerini ve gelişimsel süreçlerini derinlemesine biçimlendirmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2024) yayımladığı “Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” sonuçları, 6-15 yaş aralığındaki çocukların %91,3'ünün internet kullandığını ve bu çocukların %97,4'ünün düzenli erişim sağladığını göstermektedir. Özellikle 11-15 yaş grubundaki çocukların, hafta sonlarında %63,5 oranında günde iki saatten fazla internette zaman geçirdiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Dijital ortamlara sürekli maruz kalma durumu, çocukların yüz yüze sosyal ilişkilerini zayıflatmanın ötesinde, onları çok boyutlu dijital risklerle baş başa bırakmaktadır.

Türkiye'deki güncel verilere göre, çevrimiçi ortamların çocuklar üzerindeki etkileri ruh sağlığı bağlamında da dikkat çekici düzeydedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (2023) verileri, ergenlerin yaklaşık %18'inin siber zorbalığa maruz kaldığını ve bu durumun depresyon, kaygı bozuklukları ve intihar düşüncesi gibi ciddi ruhsal sorunlarla bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün (2024) raporlarında ise sosyal medya üzerinden şantaj gören çocuklar arasında intihar girişimlerinin arttığı bildirilmektedir. TÜBİTAK'ın (2022) yürüttüğü araştırmalarda, dijital oyun bağımlılığı yaşayan çocuklarda intihar düşüncelerinin iki kat daha sık görüldüğü belirlenmiştir. Bu bulgular, dijital ortamda yaşanan sorunların bireysel sınırları aşarak toplumsal düzeyde ele alınması gereken bir tehdit haline geldiğini düşündürmektedir.

Dijital risklerin yalnızca ulusal değil, küresel ölçekte de benzer sonuçlar doğurduğu gözlenmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (2023), sosyal medyada günde üç saatten fazla zaman geçiren ergenlerde intihar riskinin %35 oranında arttığını bildirmektedir. UNICEF'in 2022 yılı raporu ise pandemi döneminde çocukların %70'inin siber zorbalık yaşadığını ve bu durumun ruh sağlığı üzerinde kalıcı olumsuz etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır. Tüm bu veriler, dijital vatandaşlık

eğitiminin önemini hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tartışmasız hale getirmektedir(UNICEF, 2022).

Dijital vatandaşlık bilincinin gelişmiş olması, bireylerin siber zorbalıkla ilişkisini doğrudan etkilemektedir. Çetin ve Yaman (2020), dijital vatandaşlık becerilerinin gelişmiş olmasının, siber zorbalık eğilimlerini anlamlı ölçüde azalttığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Akbulut ve Erişti (2021), dijital okuryazarlık düzeyi düşük öğrencilerin siber zorbalık davranışlarına daha yatkın olduğunu belirtmektedir. Gülbahar ve Kalelioğlu'nun (2019) yürüttüğü deneysel çalışmada ise, dijital vatandaşlık eğitimi alan ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık konusundaki farkındalıklarında %40'lık bir artış gözlemlenmiştir.

Yurt dışında yürütülen çalışmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Hinduja ve Patchin (2020), ABD'de dijital vatandaşlık eğitimi alan öğrencilerin siber zorbalığa karışma oranlarının %30 daha düşük olduğunu raporlamaktadır. Choi ve Park (2022) ise Güney Kore'deki uygulamalarda, eğitimin verildiği okullarda siber zorbalık vakalarının %50 oranında azaldığını göstermektedir. Bu veriler, dijital vatandaşlık eğitiminin, kültürler ve eğitim sistemleri farklı olsa da evrensel düzeyde etkili bir önleyici rol üstlenebildiğini göstermektedir.

Çocukların dijital ortamlarda karşılaştıkları riskler ve bu risklerin ruhsal, sosyal ve bilişsel etkileri göz önünde bulundurulduğunda, dijital vatandaşlık eğitiminin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de koruyucu bir işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle ortaokul çağındaki öğrencilere yönelik geliştirilecek nitelikli eğitim içerikleri, çocukların çevrimiçi ortamlarda daha bilinçli, güvenli ve etik davranışlar geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda, Türkiye'de oluşturulan destek mekanizmalarının önemi yadsınamaz. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hizmete sunulan Alo 141 hattı, yalnızca aile içi şiddet değil, 2021 yılı itibarıyla siber zorbalık vakalarını da kapsama almıştır. Bu hat aracılığıyla mağdurlara psikolojik, sosyal ve hukuki destek sağlanmakta, ihtiyaç halinde ise sığınma gibi koruyucu hizmetlere yönlendirme yapılmaktadır(Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Ayrıca 2013 yılında faaliyete geçen Alo 164 Siber Suç İhbar Hattı da, kişisel veri ihlalleri, dijital

dolandırıcılık ve siber zorbalık gibi olaylara karşı hızlı müdahale imkânı sunarak, çocuk ve gençlerin dijital ortamda karşılaşılabileceği tehditlere karşı önemli bir koruma sağlamaktadır(Emniyet Genel Müdürlüğü, 2013).

Tüm bu nedenlerle, bu çalışmada Türkiye’de ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki incelenerek, hem koruyucu eğitim politikalarının geliştirilmesine hem de önleyici stratejilere katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1.6. Varsayımlar

Bu araştırmanın varsayımları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin, anket formundaki sorulara içten ve doğru yanıtlar verdikleri kabul edilmiştir.
2. Katılımcıların, dijital vatandaşlık ve siber zorbalık kavramlarını anlayabilecek düzeyde bilişsel yeterliliğe sahip oldukları varsayılmıştır.
3. Veri toplama araçları olan "Dijital Vatandaşlık Düzeyi Ölçeği" ve "Siber Zorbalık Eğilim Ölçeği"nin geçerli ve güvenilir ölçümler sağladığı kabul edilmiştir.
4. Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemin, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimlerini doğru biçimde yansıttığı varsayılmıştır.
5. Okul yönetimi ve öğretmenlerin, veri toplama sürecine müdahale etmeden araştırmanın tarafsızlığını korudukları kabul edilmiştir.
6. Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ve siber zorbalık eğilimlerine dair ölçekleri içtenlikle yanıtladıkları ve bu yanıtların onların gerçek algılarını yansıttığı varsayılmıştır.
7. Alanyazın taraması sonucunda elde edilen bilgilerin, araştırmanın kuramsal temellerini ve kapsamını oluşturmak için yeterli olduğu varsayılmıştır.

8. Araştırmanın örneklemini oluşturan Nazilli ilçesindeki ortaokul öğrencilerinden elde edilen bulguların, benzer sosyo-kültürel özelliklere sahip diğer yerleşim birimlerindeki öğrenciler için de genellenebileceği öngörülmüştür.

1.7. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Bu araştırma, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Aydın ilinin Nazilli ilçesinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırmanın yalnızca Nazilli ilçesinde yapılması, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini kısıtlayabilir.
3. Veriler, yalnızca araştırmada kullanılan dijital vatandaşlık düzeyi ve siber zorbalık eğilim ölçeklerindeki sorular ile sınırlıdır.
4. Araştırma, yalnızca öğrenci görüşlerine dayalı olup, öğretmen ve veli gibi diğer paydaşların perspektiflerine yer verilmemiştir.
5. Araştırmanın veri toplama süreci, sadece anket yöntemi ile yapılmış olup, gözlemsel veya nitel veri toplama yöntemlerine yer verilmemiştir.

1.8. Tanımlar

Dijital vatandaşlık: İnterneti düzenli ve etkili bir şekilde kullanan bireyler olarak tanımlanır (Mossberge et al., 2011). Bu tanım, dijital vatandaşların, dijital ortamda toplumsal katılım ve sorumluluklarını yerine getiren kişiler olduğunu vurgular.

Siber Zorbalık: Siber zorbalık, elektronik iletişim yoluyla gerçekleştirilen, kasıtlı ve tekrar eden zarar verme davranışları olarak tanımlanmaktadır (Selkie et al., 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırmanın genel çerçevesini oluşturan dijital vatandaşlık düzeyleri ve siber zorbalık eğilimine ilişkin kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar sunulmuştur.

2.1. Vatandaşlık Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu

Vatandaşlık, bireyin devletle kurduğu hukuki, siyasi ve toplumsal bağları içeren çok yönlü bir kavramdır. Türk Dil Kurumu (2011), vatandaşlığı “bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olma durumu” şeklinde tanımlasa da, günümüzde bu tanımın çok daha geniş bir çerçevede ele alındığı görülmektedir. Artık vatandaşlık, sadece yasal bir ilişki olmanın ötesinde, bireyin hakları, yükümlülükleri ve toplumsal yaşama katılımı üzerinden değerlendirilen canlı ve gelişen bir yapıyı ifade etmektedir.

Vatandaşlık kavramının tarihsel gelişimi, en net biçimde Antik Roma döneminde izlenebilir. Bu dönemde “civitas” terimiyle ifade edilen vatandaşlık statüsü, bireylere çeşitli yasal haklar ve korumalar sunmuştur (Sherwin-White, 1973). Roma vatandaşları; mülkiyet edinme, yargılanma sürecinde korunma, sözleşme yapma gibi temel sivil haklardan yararlanma imkânına sahipti. Ancak Orta Çağ’da feodal düzenin hâkimiyetiyle birlikte, bireysel haklardan ziyade toprağa ve dine bağlılık ön planda tutulmuş, vatandaşlık kavramı ikinci plana itilmiştir.

Modern anlamda vatandaşlık, özellikle 18. yüzyıl sonlarında, Fransız Devrimi’nin etkisiyle yeniden şekillenmiştir. Bu devrimle birlikte yönetim anlayışı halkın iradesine dayandırılmış ve vatandaşlık, yalnızca bir bağlılık biçimi değil, siyasal katılımı ve temel haklara erişimi de içeren bir yapı hâline gelmiştir (Brubaker, 1992). Böylece vatandaşlık, bireyin devletle olan ilişkisinde daha aktif bir rol üstlenmesini sağlayan bir araç haline gelmiştir.

T. H. Marshall (1950) tarafından geliştirilen kuramsal model, vatandaşlık kavramının gelişimini üç aşamada ele almaktadır: 18. yüzyılda sivil hakların, 19.

yüzyılda siyasal hakların, 20. yüzyılda ise sosyal hakların yaygınlaşması. Bu yaklaşım, vatandaşlığın yalnızca siyasal ya da hukuki bir tanım olmadığını; aynı zamanda bireylerin toplumsal refahını ve eşitliğini kapsayan geniş bir yapı olduğunu ortaya koyar.

Günümüzde ise vatandaşlık, küresel göçler, dijitalleşme ve çoklu kimliklerin ortaya çıkmasıyla birlikte dönüşüm geçirmektedir. Ulus-devlet sınırlarının esnemesi ve bireylerin ulus-ötesi kimlikler geliştirmesi, vatandaşlık tanımını daha esnek ve katmanlı bir yapıya dönüştürmüştür (Isin ve Turner, 2002). Bu dönüşümün bir yansıması olarak dijital vatandaşlık kavramı da öne çıkmakta; bireylerin çevrimiçi ortamlarda etik davranışlar sergilemesi, haklarının farkında olması ve dijital sorumluluklarını yerine getirmesi bu yeni vatandaşlık türünün temelini oluşturmaktadır (Ribble, 2019).

Türkiye özelinde vatandaşlık kavramı, tarihsel süreçte önemli kırılmalar yaşamıştır. Osmanlı döneminde din temelli ve tebaaya dayalı bir vatandaşlık anlayışı egemenken, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte laik ve ulusal kimliğe dayanan üniter bir vatandaşlık yapısı oluşturulmuştur (Kadioğlu, 2008). Günümüzde ise Türkiye, vatandaşlık hukukunu hem uluslararası normlarla uyumlu hâle getirmeye hem de kendi sosyopolitik koşullarına göre yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır.

Özetle, vatandaşlık kavramı sadece devletle kurulan hukuki bağı ifade etmekle kalmaz; bireyin toplumsal hayata aktif katılımını, haklarını bilmesini ve sorumluluklarını yerine getirmesini de içeren çok boyutlu ve dinamik bir yapıyı temsil eder. Dijitalleşen ve küreselleşen dünyada, vatandaşlık anlayışı artık daha esnek, etkileşimli ve sürekli evrilen bir biçime dönüşmüştür.

2.2. Dijital Vatandaşlık Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Dijital vatandaşlık, internetin ve dijital platformların günlük yaşantımıza entegre olmasından bu yana gelişen ve dönüşen bir çerçevedir. Bireylerin dijital ortamlarda sahip oldukları haklar, sorumluluklar, güvenlik önlemleri ve etik kurallar bu kavramın temelini oluşturmaktadır. Dijital vatandaşlık yalnızca çevrimiçi güvenlik ve etik ilkeleri değil, aynı zamanda bireylerin dijital dünyada kendilerini

ifade etme sorumlulukları ve bu ortamlarda var olma biçimleriyle de yakından ilişkilidir (Ribble, 2019). Günümüzde dijital vatandaşlık, bireyin çevrimiçi kimliğini, etkileşimini ve dijital ortamdaki sorumluluklarını içeren çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Dijital vatandaşlık olgusu, 1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin dijital dünyada nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin ölçütlerin belirlenmesi amacıyla şekillenmeye başlamıştır. Bu kapsam, yalnızca dijital güvenliği sağlamayı değil; bireylerin çevrimiçi ortamlarda etik kurallar doğrultusunda hareket etmelerini, dijital haklarını tanımalarını ve başkalarına karşı sorumluluk geliştirmelerini de içermektedir (Mossberger et al., 2011). Başlangıçta internet, yalnızca bilgiye erişim ve iletişim aracı olarak kullanılırken; zamanla dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık, çevrimiçi güvenlik, dijital haklar ve toplumsal sorumluluk gibi daha geniş boyutları kapsayan bir alana dönüşmüştür.

2000'li yılların başında dijitalleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte dijital vatandaşlık kavramı da hızla gelişmiştir. İnternetin evrimi, bireylerin çevrimiçi sosyal etkileşimde bulunmalarını, bilgi paylaşımlarını ve dijital topluluklar oluşturmalarını mümkün kılmıştır. Bu gelişim, dijital dünyanın sunduğu olanakların yanı sıra çeşitli riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle dijital vatandaşlık, sadece güvenlik odaklı bir yaklaşım olmaktan çıkıp, aynı zamanda dijital etik farkındalık ve sorumluluk bilinci geliştiren bireylerin yetişmesini hedefleyen bütüncül bir yapı haline gelmiştir (Ribble, 2019). Eğitimciler, bu dönüşüm sürecinde öğrencilerine dijital ortamda bilinçli birey olmanın gerekliliklerini kazandırmak amacıyla çeşitli öğretim programları tasarlamıştır.

COVID-19 pandemisi ise dijital vatandaşlık perspektifinin ne denli kritik olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Pandemi süresince eğitimden iş hayatına ve sosyal yaşama kadar pek çok alan dijital ortamlara taşınmıştır. Okulların çevrim içi eğitime geçmesiyle dijital vatandaşlık yaklaşımı daha geniş kitlelerle buluşmuş, dijital güvenlik, mahremiyet ve etik ilkelerin önemi daha da belirginleşmiştir. Bununla birlikte, dijital platformlara erişim konusundaki eşitsizlikler, dijital vatandaşlığın yalnızca güvenli dijital kullanım değil; aynı zamanda erişim hakkı, eşitlik ve dijital kapsayıcılık konularını da barındırması gerektiğini göstermiştir.

Pandemi döneminde öğrenciler eğitimlerini dijital platformlar üzerinden sürdürmüş, çalışma hayatı uzaktan modele evrilmiş, sosyal etkileşim ise sanal ortamlara taşınmıştır. Bu süreçte dijital vatandaşlık eğitimi; bireylerin çevrimiçi ortamlarda etik davranış sergilemelerini, dijital ortamda güvenle etkileşimde bulunmalarını ve dijital haklarını bilinçli bir şekilde kullanmalarını destekleyen bir alan olarak önem kazanmıştır (UNICEF, 2021). Aynı zamanda bu dönüşüm, dijital okuryazarlık eğitimlerinin ne denli gerekli olduğunu ortaya koyarak, bireylerin dijital dünyada bilinçli bir şekilde varlık göstermeleri için yapılan eğitim çalışmalarının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Dijital vatandaşlık, zamanla küresel düzeyde birçok ülkenin eğitim sistemlerine entegre edilmiş ve farklı yaklaşımlar çerçevesinde uygulanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, bu eğitimi okullarda yaygınlaştırmaya başlayan ilk ülkelerden biri olmuştur. 2000’li yılların başında dijital güvenlik, çevrimiçi etik ve dijital haklar gibi temel unsurlar dijital vatandaşlık eğitiminin çekirdek bileşenleri olarak belirlenmiş ve eğitim politikalarına entegre edilmiştir (Mossberger et al., 2011). Bu kapsamda ABD’de, dijital ortamda sorumlu bireyler yetiştirmek amacıyla çeşitli eğitim programları geliştirilmiş ve eğitimciler öğrencilerinin dijital ortamda doğru davranışlar sergilemeleri için özel içerikler kullanmaya başlamıştır.

Avrupa’da dijital vatandaşlık, özellikle çocuklar ve gençler arasında dijital haklar, güvenlik ve etik ilkeler odağında geliştirilmiştir. Avrupa Birliği, bu doğrultuda çeşitli projeler tasarlamış, “Better Internet for Kids” (Çocuklar İçin Daha Güvenli İnternet) gibi girişimlerle çocukların çevrimiçi güvenliğini artırmayı ve dijital vatandaşlık bilincini yaygınlaştırmayı amaçlamıştır (European Union, 2022). Avrupa’daki bu yaklaşım, dijital vatandaşlığı yalnızca bir eğitim başlığı olarak değil, aynı zamanda bireylerin dijital dünyadaki sorumluluklarını fark etmelerini ve bilinçli dijital katılım geliştirmelerini sağlayan önemli bir toplumsal araç olarak değerlendirmiştir.

Türkiye’de ise dijital vatandaşlık eğitime yönelik adımlar 2010’lu yılların başında atılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, dijital okuryazarlık ekseninde çeşitli öğretim materyalleri geliştirerek öğrencilerin dijital ortamlarda daha güvenli ve bilinçli şekilde hareket etmelerini sağlamayı hedeflemiştir. Türkiye’de dijital

vatandaşlık daha çok dijital güvenlik ve kişisel veri koruma üzerine yoğunlaşmış olsa da; dijital haklar, çevrimiçi etik ve dijital sorumluluklar konularında daha kapsamlı eğitime ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2023). Bu bağlamda, dijital vatandaşlık eğitiminin çok boyutlu bir içerikle güçlendirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Dijital vatandaşlık, dijital teknolojilerin toplumsal yapıya ve bireysel yaşama entegrasyonu ile birlikte önemini giderek artıran bir alandır. Dijital ortamda kurulan etkileşimler, bireylerin sorumlu ve etik bir duruşla hareket etmelerini gerekli kılmaktadır. COVID-19 pandemisi, dijital vatandaşlığın küresel ölçekte kritik bir konumda yer aldığını açıkça ortaya koyarken, aynı zamanda dijital eşitsizliklerin azaltılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Dijital vatandaşlık; dijital okuryazarlık, çevrimiçi güvenlik, etik farkındalık ve kapsayıcı erişim gibi alanlarda önemli gelişmeleri beraberinde getirmiş; Türkiye’de de bu gelişmelerin yansıması olarak dijital vatandaşlık eğitimi giderek yaygınlaşmıştır.

2.3. Dünyada ve Türkiye’de Dijital Vatandaşlık

Dijital vatandaşlık, insanların internet ve dijital ortamları güvenli, saygılı ve doğru bir şekilde kullanmasını sağlayan, hem bireyler hem de toplum için çok önemli bir kavramdır. Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte dijital vatandaşlık, yalnızca bireylerin internete erişimini değil, aynı zamanda dijital ortamda hak ve sorumluluklarını bilerek hareket etmelerini, çevrimiçi dünyada aktif, eleştirel ve etik bir tutum sergilemelerini de kapsamaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye’de dijital vatandaşlık, eğitim sistemlerinden kamu hizmetlerine kadar pek çok alanda farklı stratejilerle geliştirilmiştir.

Türkiye’de dijital vatandaşlık, özellikle 2010’lu yıllardan itibaren hem eğitim politikaları hem de kamu hizmetleri alanında gelişmeye başlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018 yılında güncellenen Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı’na dijital vatandaşlık temasını entegre etmiş ve öğrencilere çevrimiçi güvenlik, dijital etik ve dijital haklar konularında temel bilgiler kazandırmayı hedeflemiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

Eğitim alanındaki gelişmelerin yanı sıra Türkiye, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi konusunda da önemli adımlar atmıştır. Özellikle 2008 yılında kullanıma sunulan e-Devlet Kapısı (turkiye.gov.tr), vatandaşların kamu hizmetlerine dijital ortamda güvenli ve kolay erişimini sağlamıştır. E-Devlet sistemi üzerinden kimlik doğrulama, vergi işlemleri, sosyal güvenlik hizmetleri, adli sicil kaydı sorgulama ve üniversite kayıt gibi pek çok işlem gerçekleştirilebilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020).

E-Devlet uygulaması, Türkiye’de dijital vatandaşlık kültürünün güçlenmesine büyük katkı sağlamıştır. Vatandaşların kamu hizmetlerine 7/24 erişebilmesi, devletle olan ilişkisinde dijital haklarını kullanabilmesi ve süreçlere daha aktif katılım sağlaması, dijital vatandaşlık bilincinin toplumsal düzeyde yaygınlaşmasına imkan tanımıştır. 2022 yılı itibarıyla e-Devlet sistemine kayıtlı kullanıcı sayısının 60 milyonu aşması, dijital vatandaşlık bilincinin ne derece geliştiğini göstermektedir (TÜİK, 2023).

Ayrıca, Türkiye’de 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) yürürlüğe girerek, bireylerin dijital ortamlarda veri güvenliğinin korunması için yasal bir altyapı oluşturmuştur (Resmî Gazete, 2016). Böylece Türkiye’de dijital vatandaşlık yalnızca kullanım becerileriyle değil, aynı zamanda hukuki koruma ile de desteklenmiştir.

COVID-19 pandemisi sürecinde dijital platformlar üzerinden yürütülen eğitim faaliyetleri (EBA sistemi) ve sağlık hizmetleri (e-Nabız gibi uygulamalar), dijital vatandaşlık bilincinin hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Bu dönemde bireylerin dijital ortamda sorumlu davranma, doğru bilgiye erişme ve kişisel verilerini koruma konularında farkındalıkları önemli ölçüde yükselmiştir (Yamamoto ve Altun, 2021).

Dijital vatandaşlık, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede eğitim politikalarına ve kamu yönetimi süreçlerine entegre edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde Uluslararası Eğitim Teknolojileri Derneği (International Society for Technology in Education - ISTE), dijital vatandaşlığın temel ilkelerini belirleyerek eğitimciler ve öğrenciler için dijital

ortamda etik davranış, güvenlik ve sorumluluk konularında standartlar geliştirmiştir (Ribble, 2019).

Avrupa Birliği, dijital vatandaşlığı çocuklar ve gençler için teşvik etmek amacıyla "Better Internet for Kids" gibi girişimleri hayata geçirmiştir. Bu projeler, genç bireylerin çevrimiçi haklarını korumayı, güvenli internet kullanımını teşvik etmeyi ve siber zorbalık gibi risklere karşı farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır (European Union, 2022).

Kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi de dijital vatandaşlık anlayışını pekiştiren önemli bir gelişme olmuştur. Estonya, dijital vatandaşlık uygulamaları konusunda dünyada öncü ülkelerden biridir. Estonya'da 2002 yılında başlatılan e-Estonia projesi kapsamında, vatandaşlar kimlik kartlarıyla çevrimiçi kamu hizmetlerine güvenli şekilde erişebilmekte, seçimlerde dijital oylama yapabilmekte ve tüm resmi işlemlerini elektronik ortamda tamamlayabilmektedir (Vassil, 2015). Estonya örneği, dijital vatandaşlığın yalnızca bireysel düzeyde değil, devlet-vatandaş ilişkilerinde de köklü değişimlere yol açabileceğini göstermektedir.

Benzer şekilde Güney Kore'de de devlet hizmetleri dijitalleştirilmiş ve vatandaşların e-devlet üzerinden pek çok kamu hizmetine erişimleri sağlanmıştır. "Government 3.0" politikası ile Kore'de açık veri, şeffaflık ve vatandaş odaklı dijital hizmetler yaygınlaştırılmıştır (Moon, 2017).

Sonuç olarak dijital vatandaşlık, yalnızca bireylerin interneti etkin kullanma becerisi değil, aynı zamanda haklarını bilmesi, sorumluluklarını yerine getirmesi ve etik kurallar çerçevesinde hareket etmesi anlamına gelmektedir. Dünyada Estonya, Güney Kore gibi ülkeler dijital vatandaşlığı kamu hizmetleri düzeyinde ileri seviyelere taşıırken; ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri eğitim sistemlerine dijital vatandaşlık eğitimini entegre etmiştir. Türkiye'de de dijital vatandaşlık anlayışı hem eğitim hem de kamu yönetimi alanlarında gelişmekte, e-Devlet gibi uygulamalar sayesinde vatandaşların devletle olan ilişkileri dijital ortamda güvenli ve etkin bir şekilde yürütülmektedir. Bu süreç, bireylerin dijital dünyada daha bilinçli, etkin ve sorumlu bireyler olmalarını sağlamaktadır.

2.4. Dijital Vatandaşlığın Boyutları

Dijital vatandaşlık, bireylerin dijital ortamlarda sahip oldukları hakları ve sorumlulukları bilerek hareket etmelerini, etik değerlere uygun davranmalarını ve dijital teknolojileri bilinçli, güvenli ve etkili şekilde kullanmalarını kapsayan çok yönlü bir kavramdır. Bu kavram yalnızca teknik becerilere indirgenemez; bireylerin dijital ortamlardaki tutum ve davranışlarını da içine alır (Ribble, 2019). Alan yazında dijital vatandaşlığın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve bu boyutların bireylerin çevrimiçi davranışlarını şekillendirmeye yardımcı olduğu belirtilmektedir.

Ribble (2006), dijital vatandaşlığı eğitsel ve toplumsal bağlamlarda inceleyerek dokuz temel boyutta sınıflandırmıştır: dijital iletişim, dijital etik, dijital erişim, dijital okuryazarlık, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital hukuk, dijital sağlık, dijital güvenlik ve dijital ticaret. Bu boyutlar, bireylerin dijital ortamlarda karşılaşılabilecekleri etik, hukuki ve teknik sorunlara sistematik bir bakış sunmakta; dijital vatandaşlık kavramını somutlaştırmaktadır (Işman ve Güngören, 2014).

Bu boyutlar yalnızca bireylerin çevrimiçi ortamda nasıl hareket etmeleri gerektiğini öğretmekle kalmaz; aynı zamanda onların dijital dünyanın karmaşık yapısı içinde bilinçli ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerini sağlamayı hedefler. Eğitim politikalarında bu boyutlara yer verilmesi, dijital okuryazarlığın artırılması ve siber zorbalık gibi dijital tehditlerin önlenmesi açısından büyük önem taşır (Gür-Doğan ve Akkoyunlu, 2019).

Birçok ülkede eğitim sistemlerine dijital vatandaşlık eğitimi entegre edilmiştir. Bu eğitimler genellikle dijital vatandaşlığın farklı boyutlarını ele alır. Özellikle dijital erişim, dijital etik, dijital güvenlik ve dijital haklar gibi konular; bireylerin hem kendilerini hem de diğer kullanıcıları korumalarını sağlayacak bilinçli dijital tutumlar geliştirmeleri açısından önemlidir (Al-Zahrani, 2015). Türkiye’de ise Millî Eğitim Bakanlığı, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı’na dijital vatandaşlık temasını dahil ederek bu boyutların eğitimdeki yerini pekiştirmiştir (MEB, 2018).

Dolayısıyla dijital vatandaşlık, bireysel davranışların düzenlenmesinin ötesinde, toplumsal ölçekte dijital bir kültürün inşasını da hedeflemektedir. Bu nedenle dijital vatandaşlığın boyutlarını ayrıntılı biçimde ele almak, hem kuramsal hem de uygulamalı açıdan önem taşımaktadır.

2.4.1. Dijital Erişim

Dijital erişim, bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine adil, güvenli ve eşit şekilde ulaşabilmelerini ifade eden temel bir dijital vatandaşlık boyutudur. Bu yalnızca teknik araçlara sahip olmayı değil, aynı zamanda bu araçları etkili, anlamlı ve bilinçli şekilde kullanabilme yetkinliğini de kapsar (Ribble, 2019). Bu bağlamda dijital erişim, eğitim, sağlık, kamu hizmetleri ve ekonomik fırsatlara eşit katılımın ön koşulu olarak değerlendirilmektedir.

Dijital erişim kavramı, internetin yaygınlaştığı 1990'lı yıllarda öne çıkmıştır. Batılı ülkelerde bilgiye erişim hızla artarken, altyapı yetersizlikleri ve ekonomik sorunlar nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde dijital uçurum derinleşmiştir (Norris, 2001). 2000'li yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, bu uçurumu azaltmak için çeşitli projeler başlatmıştır (United Nations, 2022).

Zamanla dijital erişim yalnızca bağlantı imkânını değil, bireylerin dijital içeriklere ulaşma, bilgiyi değerlendirme ve dijital hizmetlerden yararlanma becerilerini de kapsar hâle gelmiştir (van Dijk, 2020). Günümüzde dijital erişim; donanım, bağlantı, dijital okuryazarlık ve ekonomik kaynaklara ulaşım gibi çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Türkiye'de dijital erişim; 2000'li yılların başında geniş bant altyapı yatırımları ve e-Devlet uygulamalarıyla ivme kazanmıştır. 2008 yılında kullanıma açılan e-Devlet Kapısı (turkiye.gov.tr), vatandaşların dijital ortamda kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmıştır (Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020). Eğitim alanında ise FATİH Projesi kapsamında okullarda teknolojik altyapının güçlendirilmesi ve öğrencilere tablet dağıtılması hedeflenmiştir.

COVID-19 pandemisi, dijital erişimdeki eşitsizlikleri daha görünür hâle getirmiştir. Uzaktan eğitim, çevrimiçi sağlık hizmetleri ve evden çalışma gibi uygulamalarda teknolojiye erişimi olmayan bireyler ciddi sıkıntılar yaşamıştır (Bacher-Hicks et al., 2021). Bu durum, dijital erişimin sadece bireysel bir fırsat değil, toplumsal bir ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

Birleşmiş Milletler, 2016 yılında internet erişimini temel bir insan hakkı olarak tanımıştır (United Nations, 2016). Bu yaklaşım, dijital erişimin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal adalet, eşitlik ve insan onuru ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye’de de Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’nın(UAB) yürüttüğü Evrensel Hizmet Fonu Projesi ile kırsal bölgelerde internet altyapısı güçlendirilmektedir (UAB, 2023). Ayrıca 5G teknolojisi ve fiber altyapı yatırımları, dijital erişimi daha kapsayıcı hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde dijital erişim, bireylerin dijital dünyaya etkin ve eşit biçimde katılım sağlayabilmeleri için vazgeçilmez bir temel oluşturur. Bu alanın geliştirilmesi, bireysel yetkinliklerin artırılmasının yanı sıra toplumsal bütünleşmenin de anahtarıdır. Bireylerin çevrimiçi ortamda aktif, bilinçli ve eşit biçimde yer alabilmeleri için temel bir gerekliliktir. Altyapının yanı sıra bireylerin dijital becerilerinin geliştirilmesi, teknolojik gelişmelere uyum sağlaması ve haklarının bilincinde olması da bu sürecin etkinliğini artırmaktadır.

2.4.2. Dijital Ticaret

Dijital ticaret, bireylerin ya da kuruluşların mal ve hizmet alışverişlerini dijital ortamlar üzerinden gerçekleştirdikleri bir ekonomik etkinliktir. Dijital vatandaşlık çerçevesinde bu boyut, çevrimiçi alışveriş, elektronik bankacılık, mobil ödeme sistemleri ve abonelik hizmetlerine bilinçli, güvenli ve sorumlu biçimde katılımı içerir (Ribble, 2019).

Dijital ticaretin temelleri, 1990’lı yıllarda Amazon ve eBay gibi platformların kurulmasıyla atılmıştır (Keeney, 1999). Başlangıçta sınırlı ürün yelpazesi ve güvenlik kaygılarıyla yavaş ilerleyen bu yapı, zamanla internet erişiminin artması,

mobil teknolojilerin yaygınlaşması ve güvenli ödeme altyapılarının gelişmesiyle büyük bir ivme kazanmıştır.

Günümüzde dijital ticaret; yalnızca fiziksel ürün alımını değil, dijital içerik üyelikleri, mobil uygulama içi alışverişler, sanal para birimlerinin kullanımı ve çevrimiçi hizmet anlaşmaları gibi çok sayıda işlemi kapsar (OECD, 2020). Özellikle COVID-19 salgını sürecinde fiziksel mağazaların kapanması, çevrimiçi ticaretin yaygınlığını büyük ölçüde artırmıştır (UNCTAD, 2021).

Türkiye’de dijital ticaretin gelişimi, Hepsiburada, Gittigidiyor gibi platformlarla başlamış; 2010’lu yıllarda Trendyol, Yemeksepeti ve Getir gibi yenilikçi girişimlerle hız kazanmıştır. TÜİK’in 2022 verilerine göre, internetten mal veya hizmet siparişi veren bireylerin oranı %47,6’ya ulaşmıştır (TÜİK, 2022).

Ancak bu hızlı büyüme, bazı etik ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Kimlik hırsızlığı, çevrimiçi dolandırıcılık ve kişisel veri ihlalleri gibi tehditler, dijital ortamlarda bilinçli davranmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, tüketici haklarının korunması ve güvenli e-ticaret uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de bu çerçevede 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 2014).

Avrupa Birliği’nin 2018 yılında yürürlüğe koyduğu Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ve Türkiye’deki Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), dijital ticarette kişisel verilerin korunmasına yönelik önemli yasal düzenlemelerdendir (European Parliament and Council, 2016; KVKK, 2016).

Dijital ticaretin geleceği; blokzincir teknolojisi, kripto paralar, yapay zekâ destekli alışveriş uygulamaları ve artırılmış gerçeklik gibi yenilikçi çözümlerle şekillenmektedir. Özellikle blok zincir temelli ödeme sistemleri, şeffaflık ve güvenlik sağlayarak dijital ticarette yeni bir dönem başlatmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Genel hatlarıyla değerlendirildiğinde dijital ticaret, bireylerin ve kurumların dijital dünyadaki ekonomik varlıklarını sürdürebilmeleri adına önemli olanaklar sunmaktadır. Bu bağlamda, dijital ortamlarda bilinçli hareket etme ve hukuki

güvencelere sahip olma, sürdürülebilir dijital ekonominin yapı taşları arasında yer almaktadır. Hem bireylerin hem de kurumların ekonomik yaşantılarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Dijital vatandaşlık kapsamında güvenli alışveriş yapabilme, veri güvenliğini koruyabilme ve tüketici haklarını bilme gibi beceriler, dijital ticaretin sağlıklı işlemesi için kritik önemdedir. Bu noktada hem bireysel farkındalığın artırılması hem de devletin yasal ve yapısal düzenlemeleri hayata geçirmesi belirleyici rol oynamaktadır.

2.4.3. Dijital İletişim

Dijital iletişim, bireylerin dijital teknolojiler aracılığıyla bilgi, düşünce ve duygularını paylaşımları sürecini ifade etmektedir. Dijital vatandaşlık bağlamında dijital iletişim; bireylerin internet, mobil uygulamalar ve diğer dijital platformlar üzerinden etkili, güvenli, sorumlu ve etik bir biçimde iletişim kurmalarını kapsamaktadır. Bu boyut, çevrimiçi ortamlarda yazılı, sözlü veya görsel içerik üretirken bireylerin hem kendi haklarını hem de diğer bireylerin haklarını gözetmesini, uygun iletişim kurallarına uymasını gerektirir.

Dijital iletişim kavramı, internetin yaygınlaşmaya başladığı 1990'lı yıllarda ilk e-posta hizmetlerinin kullanıma sunulmasıyla gündeme gelmiştir. 1971 yılında Ray Tomlinson'ın ilk e-posta mesajını göndermesinin ardından (Tomlinson, 1971), 1990'lı yıllarda Hotmail ve Yahoo Mail gibi servislerin yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler dijital ortamda düzenli olarak iletişim kurmaya başlamışlardır. İnternet forumları, haber grupları (newsgroups) ve anlık mesajlaşma yazılımları da bu dönemde dijital iletişimin temel araçları olmuştur (Old Dominion University, t.y.).

2000'li yıllarda dijital iletişim araçlarının çeşitlenmesiyle birlikte bireylerin iletişim biçimleri de köklü bir değişime uğramıştır. Özellikle sosyal medya platformlarının (Facebook, Twitter, Instagram) ortaya çıkışı, iletişimin sadece bireyler arası olmaktan çıkarak kitleler arası iletişime dönüşmesine neden olmuştur. Günümüzde WhatsApp, Telegram gibi anlık mesajlaşma uygulamaları; Zoom, Microsoft Teams gibi video konferans yazılımları; e-posta servisleri ve sosyal medya platformları, bireylerin dijital iletişimde en çok kullandığı araçlar arasında yer almaktadır(Pew Research Center, 2021).

Dijital iletişimin sunduğu kolaylıkların yanı sıra, bazı önemli riskleri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Çevrimiçi ortamlarda yanlış bilginin hızla yayılması (misinformation), nefret söylemi, siber zorbalık ve gizlilik ihlalleri gibi sorunlar, dijital iletişimin dikkatli ve sorumlu bir şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda dijital vatandaşlık eğitimi, bireylerin çevrimiçi iletişimde etik ilkelere ve dijital nezaket kurallarına uymalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Livingstone ve Third, 2017).

Türkiye’de dijital iletişimin gelişimi de dünya ile paralel bir seyir izlemiştir. 1990’lı yılların sonunda başlayan internet kullanımı, 2000’li yıllardan itibaren hızla artmış; e-posta kullanımının yaygınlaşmasının ardından 2010’lu yıllarda sosyal medya platformlarının aktif olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte dijital iletişim kültürü toplumda önemli bir yer edinmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) (2022) verilerine göre, bireylerin %82,6’sı internet üzerinden iletişim kurmak için mesajlaşma uygulamalarını, sosyal medya platformlarını veya e-posta servislerini kullanmaktadır.

Dijital iletişim süreçlerinde güvenliğin sağlanması ve kişisel verilerin korunması, bireylerin dijital vatandaşlık becerilerinin bir parçası olarak önem taşımaktadır. Avrupa Birliği’nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ve Türkiye’deki Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) gibi yasal düzenlemeler, çevrimiçi iletişimde bireylerin haklarını koruma altına almakta, veri güvenliğine yönelik standartlar belirlemektedir.

Öte yandan, COVID-19 pandemisi dijital iletişim araçlarının önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Eğitim, iş dünyası ve sosyal ilişkiler büyük ölçüde çevrimiçi platformlara taşınmış; dijital iletişim becerileri, bireylerin günlük yaşamlarında hayati bir rol üstlenmiştir. Bu süreç, bireylerin dijital ortamlarda etkili ve etik iletişim kurma becerilerinin ne kadar kritik olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Bu bağlamda, dijital iletişim yalnızca bilgi alışverişini kolaylaştıran bir araç olmanın ötesinde, bireylerin sosyal ilişkilerini şekillendiren ve küresel etkileşimi artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu iletişim biçiminin sağlıklı ve etik

bir şekilde sürdürülebilmesi için bireylerin dijital ortamlarda sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerekmektedir.

2.4.4. Dijital Okuryazarlık

Dijital çağın hızla gelişmesiyle birlikte bireylerin yalnızca teknolojiyi kullanmaları değil, aynı zamanda bu teknolojilerle anlamlı, eleştirel ve bilinçli etkileşim kurmaları da bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda dijital okuryazarlık, bireylerin dijital teknolojileri etkin, doğru ve etik biçimde kullanabilme yetkinliğini ifade eder. Dijital okuryazarlık, geleneksel okuryazarlıktan farklı olarak yalnızca bilgiye erişimle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bilgi üretimi, değerlendirilmesi, paylaşımı ve dijital ortamlarda güvenli hareket etme becerilerini de kapsamaktadır.

Dijital okuryazarlık kavramı, ilk olarak 1990'lı yıllarda Paul Gilster tarafından ortaya atılmıştır. Gilster (1997), bu kavramı dijital teknolojileri kullanarak bilgiye ulaşabilme, bilgiyi değerlendirebilme, analiz edebilme ve yeni bilgi üretebilme süreci olarak tanımlamıştır. Bu dönemde dijital okuryazarlık daha çok bilgisayar okuryazarlığı ve internet okuryazarlığıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda dijital araçların çeşitlenmesiyle birlikte kavram çok boyutlu hale gelmiş ve medya okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, siber güvenlik farkındalığı gibi alt kavramları da bünyesine dahil etmiştir.

Günümüzde dijital okuryazarlık, sadece bireylerin bilgiye erişebilme yetisiyle sınırlı kalmayıp, bilgiyi doğru kaynaklardan seçme, eleştirel düşünme, yanlış ve gerçek dışı içeriklerin yaygınlaşmasını önleme, çevrimiçi ortamlarda etik davranış geliştirme gibi geniş bir yelpazeyi içermektedir. Esasında dijital okuryazarlık, dijital vatandaşlığın temel yapı taşlarından biridir. Ribble (2019) tarafından ortaya konan dijital vatandaşlık boyutları içinde dijital okuryazarlık, bireyin dijital teknolojileri sorumlu ve etkin kullanabilmesi için sahip olması gereken temel bir yeterlilik olarak vurgulanmıştır.

Türkiye'de dijital okuryazarlık, özellikle 2010'lu yıllardan sonra eğitim politikalarında ve müfredatlarda daha görünür hale gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı

(2018) tarafından güncellenen Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi ğretim Programı, ğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik önemli kazanımlar içermektedir. Ayrıca, EBA (Eğitim Bilişim Ağı) platformu ile birlikte öğrencilerin dijital araçları eğitim amaçlı kullanma alışkanlıkları desteklenmiştir. COVID-19 pandemisi ile birlikte dijital okuryazarlığın önemi bir kez daha ortaya çıkmış, uzaktan eğitim sürecinde hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin bu alandaki yeterlilik düzeyleri doğrudan eğitim kalitesini etkilemiştir.

Dünya genelinde ise özellikle OECD lkeleri, dijital okuryazarlığı eğitim sistemlerine entegre etmeye yönelik çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Avrupa Birliği tarafından geliştirilen DigComp (The Digital Competence Framework for Citizens) modeli, bireylerin dijital yetkinliklerini geliştirmeye yönelik kapsamlı bir ereve sunmaktadır. Bu model, bilgi ve veri okuryazarlığı, dijital içerik oluşturma, güvenlik, problem çözme ve iletişim gibi başlıklarda bireylerin becerilerini değerlendirmeyi ve geliştirmeyi hedeflemektedir (European Commission, 2017).

Ayrıca UNESCO'nun 21. yüzyıl becerileri arasında saydığı dijital okuryazarlık, demokratik katılım, yaşam boyu öğrenme ve bireysel güçlenme gibi alanlarda da kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle dijital platformlarda bilgi kirliliğinin giderek çoğalması, bireylerin medya içeriklerini eleştirel süzgeçten geçirme becerilerinin önemini artırmıştır.

Sonuç olarak dijital okuryazarlık, bireylerin sadece teknolojiye erişimini değil, bu teknolojileri etik, güvenli, bilinçli ve üretken biçimde kullanma becerilerini de kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Hem Türkiye'de hem de dünyada eğitimden kamu politikalarına kadar dijital okuryazarlığın geliştirilmesi, dijital vatandaşlık anlayışının sağlam temellere oturmasını sağlayacaktır.

2.4.5. Dijital Etik

Dijital etik, bireylerin dijital ortamlarda sergiledikleri davranışların ahlaki ve toplumsal boyutlarını içeren bir kavramdır. Bu boyut, bireylerin internet, sosyal medya, e-posta ve diğer dijital araçları kullanırken sorumlu, saygılı ve adil bir şekilde hareket etmelerini kapsar. Teknolojik araçların yaşamın her alanına entegre

olduğu günümüzde, dijital etik anlayışının bireylere kazandırılması, dijital ortamda güvenli, saygılı ve bilinçli bir etkileşimin kurulması açısından kritik öneme sahiptir (Ribble, 2019).

Dijital etik, sadece bireyin kişisel davranışlarıyla değil, aynı zamanda toplumsal normlarla da ilişkilidir. Nefret söylemi, siber zorbalık, özel hayatın gizliliğine müdahale, telif hakkı ihlalleri ve sahte kimlik kullanımı gibi olgular, dijital etik ilkeleri ihlal eden temel sorunlar arasında yer alır (Floridi, 2010). Bu tür etik sorunlar, yalnızca bireylerin değil; toplumun bütününe dijital ortamdaki güvenlik ve huzurunu tehdit etmektedir. Bu nedenle dijital etik, dijital vatandaşlık eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır.

Ribble (2019), dijital etik kavramını dijital vatandaşlığın temel unsurlarından biri olarak ele almış ve öğrencilerin dijital araçları kullanırken nasıl etik davranmaları gerektiği konusunda eğitilmelerinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Bu doğrultuda dijital etik; sorumluluk sahibi dijital kullanıcılar yetiştirilmesi, dijital ortamlarda birey haklarına saygı gösterilmesi, eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi ve bireylerin dijital davranışlarının sonuçlarının farkında olmaları gibi becerileri kapsamaktadır.

Türkiye’de dijital etik kavramı, özellikle son yıllarda bireylerin interneti yaygın olarak kullanmasıyla daha fazla gündeme gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı (2018), dijital etik temasını Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı’na dâhil ederek öğrencilerin dijital ortamlarda ahlaki sorumluluklar taşıyan bireyler olarak yetişmelerine yönelik kazanımlara yer vermiştir. Bununla birlikte, sosyal medya kullanımıyla ilgili yasal düzenlemeler ve kişisel verilerin korunmasına dair 6698 sayılı yasa da bireyleri dijital ortamlarda etik davranış geliştirmeye yönlendirmeyi amaçlamaktadır (KVKK, 2016).

Uluslararası düzeyde ise dijital etik üzerine yapılan çalışmalar, özellikle bilgi etiği, medya etiği ve siber etik gibi kavramlar etrafında şekillenmektedir. Floridi (2010), dijital etik sorunlarının yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve felsefi yönleri olduğunu ileri sürerek, dijital çağın etik anlayışını yeniden yapılandırmamız gerektiğini savunmuştur. OECD ve UNESCO gibi kuruluşlar da

dijital etik konusuna özel önem vermekte, bu alandaki etik ilkelerin eğitimin tüm kademelerine entegre edilmesini önermektedir.

Dijital etik, bireylerin sadece “ne yapabileceklerini” değil, aynı zamanda “ne yapmaları gerektiğini” de sorgulamalarını sağlar. Dolayısıyla etik davranış, teknolojinin sağladığı olanakların sınırsızca kullanılması değil, bu kullanımın sorumluluk çerçevesinde gerçekleştirilmesidir. Dijital dünyada etik dışı davranışların yaygınlaşması, toplumda dijital güvenin zedelenmesine ve sosyal ilişkilerin bozulmasına yol açabilmektedir.

Özetle, dijital etik, dijital dünyada bireylerin haklarına saygı gösteren, bilinçli ve sorumlu dijital vatandaşlar olmalarının temelini oluşturmaktadır. Dijital ortamda gerçekleştirilen her eylemin bir etik boyutu olduğu bilinciyle hareket edilmesi, dijital toplumun daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasına katkı sunacaktır.

2.4.6. Dijital Kanun

Dijital kanun, bireylerin dijital ortamlarda uyması gereken yasal düzenlemeleri ifade eder. Bu boyut, dijital ortamda gerçekleştirilen her türlü eylemin yasal sorumluluklar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Bireylerin çevrimiçi dünyada içerik paylaşımı, telif hakları, siber suçlar, kişisel verilerin korunması gibi konularda hem kendi haklarını bilmeleri hem de başkalarının haklarına saygı göstermeleri dijital kanun anlayışının temelini oluşturur (Ribble, 2019).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin dijital ortamlarda karşılaştıkları hukuki sorunlar da artmıştır. Özellikle telif hakkı ihlalleri, yasa dışı içerik paylaşımı, siber zorbalık, kişisel verilerin izinsiz kullanımı ve dijital dolandırıcılık gibi olgular, dijital dünyanın ciddi yasal problemleri arasında yer almaktadır. Bu noktada dijital kanun boyutu, bireylerin dijital ortamda hukuka uygun davranış sergilemelerini sağlayacak bir farkındalık düzeyini temsil etmektedir (İnce ve Koç, 2021).

Türkiye’de dijital kanun anlayışı, özellikle 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ile hukuki zemine oturtulmuştur. Bu yasa ile bireylerin

kişisel bilgilerinin dijital ortamlarda korunması, rızaları olmadan işlenmemesi ve gerektiğinde silinmesi güvence altına alınmıştır (KVKK, 2016). Ayrıca, Telif Hakları Kanunu, İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun (5651 sayılı yasa) gibi düzenlemelerle bireylerin dijital ortamdaki faaliyetleri denetim altına alınmıştır.

Dünya genelinde de dijital hukuk alanında benzer gelişmeler yaşanmıştır. Avrupa Birliği, Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ile bireylerin dijital ortamda mahremiyet haklarını koruma altına almıştır (European Parliament and Council, 2016). Bu yasa ile veri işleyen tüm kurum ve kuruluşlara ciddi yükümlülükler getirilmiş, bireylere ise veri üzerindeki hakları konusunda yasal güvenceler tanınmıştır. Aynı şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nde Çocukların Çevrim İçi Gizliliğini Koruma Yasası (Children's Online Privacy Protection Act - COPPA) gibi yasalar, çocukların çevrimiçi güvenliği ve kişisel bilgilerinin korunması amacıyla yürürlüğe konmuştur (Federal Trade Commission, 1998).

Bu bağlamda dijital kanun boyutu, sadece bir düzenleme alanı değil, aynı zamanda bireylerin dijital dünyada özgürlüklerini ve mahremiyetlerini koruyan bir haklar bütünü olarak da değerlendirilebilir. Dijital ortamda yapılan her eylemin bir yasal karşılığı olabileceği bilinci, bireyleri daha dikkatli, sorumlu ve etik davranmaya yönlendirmektedir (Floridi, 2013).

Özellikle eğitim yoluyla bireylere dijital hukuk konusunda temel bilgilerin verilmesi, hem bireysel hak ihlallerini azaltacak hem de dijital ortamda hukuka saygılı bir kültürün yerleşmesini sağlayacaktır. Bu amaçla birçok ülkede dijital vatandaşlık eğitimi kapsamında öğrencilerin dijital hak ve sorumluluklar konusunda bilgilendirilmeleri teşvik edilmektedir (Ribble, 2019).

2.4.7. Dijital Hak ve Sorumluluk

Dijital hak ve sorumluluklar, bireylerin dijital ortamlarda sahip oldukları yasal, etik ve sosyal haklar ile bu hakların kullanımından doğan yükümlülükleri kapsamaktadır. Bu boyut, bireylerin çevrimiçi ortamlarda ifade özgürlüğü, bilgiye erişim, mahremiyet ve güvenlik gibi temel haklarının farkında olması gerektiği

kadar; aynı zamanda bu hakları kullanırken başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı gösterme sorumluluğunu da taşıdıklarını vurgular (Ribble, 2019).

Dijital vatandaşlığın temel taşlarından biri olan bu boyut, bireylere yalnızca internet ve dijital teknolojileri kullanma hakkı değil, aynı zamanda bu ortamların sağlıklı, güvenli ve etik bir şekilde kullanılmasını sağlama görevini de yükler. Örneğin, bireylerin sosyal medyada fikirlerini özgürce ifade etme hakkı olduğu kadar, yalan bilgi yaymama, nefret söylemi kullanmama veya kişisel saldırıda bulunmama sorumluluğu da vardır (Jones ve Mitchell, 2016).

Günümüzde kişisel verilerin yoğun biçimde işlendiği dijital ortamlar, bireylerin mahremiyet ve bilgi güvenliği haklarını daha da önemli hale getirmiştir. Avrupa Birliği'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ve Türkiye'de yürürlükte olan 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), bireylerin dijital dünyadaki veri güvenliği haklarını düzenleyerek, kurum ve kuruluşlara veri işleme konusunda sorumluluklar yüklemiştir (KVKK, 2016; European Parliament, 2016).

Dijital hak ve sorumluluk bilincinin gelişmesi, toplumsal düzeyde dijital medya okuryazarlığını da artırmaktadır. Bu boyut, özellikle genç bireylerin dijital ortamdaki kimliklerini bilinçli bir şekilde inşa etmelerini, dijital ortamlarda karşılaştıkları içerikleri eleştirel biçimde değerlendirmelerini ve hem kendi haklarını hem de başkalarının haklarını gözeterek dijital alanlarda etik davranmalarını sağlar (İnce ve Koç, 2021).

Eğitim yoluyla dijital hak ve sorumluluk bilincinin kazandırılması, bireylerin hem bireysel hem de toplumsal refahı açısından önemlidir. Nitekim Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi kapsamında dijital vatandaşlık temasına yer vererek, öğrencilerin dijital ortamda haklarını ve sorumluluklarını tanımalarını hedeflemektedir (MEB, 2018).

Ayrıca sosyal medya platformları ve dijital içerik üretim alanları da kullanıcılarına belirli kurallar çerçevesinde içerik paylaşma hakkı tanırken, bu hakların kötüye kullanımını engellemek için topluluk kuralları ve yaptırım mekanizmaları oluşturmaktadır. Bu durum, bireylerin dijital ortamdaki

davranışlarının yalnızca kişisel değil, aynı zamanda toplumsal bir yönü olduğunu da ortaya koymaktadır (Livingstone et al., 2014).

Sonuç olarak dijital hak ve sorumluluk boyutu, dijital ortamda özgürlük ve güvenlik arasında denge kuran bir bilinç düzeyini temsil eder. Bireylerin dijital haklarına sahip çıkarken, bu hakların toplumsal sınırlarını bilmesi ve etik değerler çerçevesinde hareket etmesi, demokratik bir dijital toplumun inşası için vazgeçilmezdir.

2.4.8. Dijital Sağlık

Dijital sağlık, bireylerin dijital teknolojileri kullanırken fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlıklarını koruma bilinciyle hareket etmelerini ifade eder. Bu boyut, ekran karşısında geçirilen sürenin dengelenmesi, dijital bağımlılık risklerine karşı farkındalık geliştirilmesi, siber zorbalık gibi çevrimiçi tehditlerle başa çıkabilme becerileri ve dijital ortamların psikososyal etkilerine karşı duyarlılık kazanmayı kapsar (Ribble, 2019).

Dijital teknolojilerin gündelik yaşama tüm yönleriyle entegre olması, özellikle çocuklar ve gençler başta olmak üzere bireylerin ekran başında geçirdiği sürenin artmasına yol açmıştır. Uzun süreli dijital medya kullanımı; dikkat dağınıklığı, uyku bozuklukları, duruş bozuklukları, göz yorgunluğu ve obezite gibi fiziksel sağlık sorunlarının yanı sıra; sosyal izolasyon, anksiyete, depresyon gibi psikolojik problemlere de neden olabilmektedir (Twenge, 2017; Montag ve Walla, 2016). Bu durum, dijital sağlık farkındalığının bireysel ve toplumsal düzeyde ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Dijital sağlık boyutu aynı zamanda dijital detoks, çevrimdışı zaman planlaması ve bilinçli teknoloji kullanımı gibi stratejileri de içermektedir. Bu stratejiler, bireylerin dijital ortamları verimli, sınırlı ve sağlıklı şekilde kullanabilmelerine yardımcı olur. Özellikle gençler ve çocuklar için geliştirilen dijital sağlık eğitimleri, teknoloji ile sağlıklı ilişki kurmalarını destekleyici niteliktedir (Livingstone et al., 2014).

Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı, bilişim teknolojileri dersleri içerisinde öğrencilere ekran bağımlılığı, beden sağlığı, çevrimiçi ortamların psikolojik etkileri gibi konularda bilinç kazandırmaya yönelik içerikler sunarak bu boyutun farkındalığını artırmayı hedeflemiştir (MEB, 2018). Ayrıca Sağlık Bakanlığı tarafından geliştirilen dijital sağlık platformları (örneğin e-Nabız), bireylerin sağlık kayıtlarına çevrimiçi erişimini kolaylaştırarak, kendi sağlık süreçlerini takip edebilmelerini mümkün kılmış ve bireylerin dijital sağlık okuryazarlığını artırmıştır.

Dijital sağlık sadece bireysel farkındalıkla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dijital hizmet sağlayıcılarının sorumluluklarını da kapsamaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının kullanıcılarına "ekran süresi sınırı" getirmeleri, "gece modu" uygulamaları ve "psikolojik destek içerikleri" sunmaları, dijital sağlık boyutunun uygulama düzeyindeki yansımaları arasında yer alır (Orben ve Przybylski, 2019).

Sonuç olarak dijital sağlık boyutu, bireylerin teknoloji kullanımının sağlığa olan etkilerini tanınması, riskleri yönetmesi ve sağlıklı dijital alışkanlıklar geliştirmesi bakımından dijital vatandaşlığın vazgeçilmez bir bileşenidir. Bu boyutun eğitim, sağlık ve teknoloji politikalarına entegre edilmesi, dijital çağda bireylerin iyi oluş hâllerinin korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4.9. Dijital Güvenlik

Dijital güvenlik ve gizlilik boyutu, bireylerin kişisel verilerini, kimlik bilgilerini ve dijital varlıklarını çevrimiçi tehditlere karşı koruma sorumluluğunu kapsar. Bu boyut, dijital vatandaşlığın en kritik alanlarından biridir ve bireylerin dijital ortamda güvenli davranışlar sergilemelerini, siber saldırılara karşı farkındalık geliştirmelerini ve çevrim içi kimliklerini koruyabilmelerini gerektirir (Ribble, 2019).

Günümüzde veri madenciliği, kimlik hırsızlığı, siber dolandırıcılık ve kötü amaçlı yazılımlar gibi tehditler bireylerin dijital güvenliklerini doğrudan tehdit etmektedir. Bu nedenle, güvenli parola kullanımı, yazılım güncellemeleri, antivirüs programları, çift faktörlü kimlik doğrulama sistemleri gibi temel dijital güvenlik becerileri dijital vatandaşlığın temel gereklilikleri arasında yer alır (Livingstone ve

Haddon, 2009). Aynı zamanda, bireylerin hangi bilgilerini, kimlerle ve ne düzeyde paylaştıklarının farkında olması, gizlilik bilincinin gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ve Türkiye'deki 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), bireylerin dijital ortamdaki mahremiyet haklarını koruma altına almayı amaçlamaktadır. Bu yasal düzenlemeler, yalnızca kurumlara değil, bireylere de verilerinin işlenmesi sürecinde bilinçli hareket etme sorumluluğu yüklemektedir (KVKK, 2016).

Türkiye'de son yıllarda dijital güvenlik konusunda önemli farkındalık çalışmaları yapılmış ve özellikle çocukların güvenli internet kullanımı konularında çeşitli eğitim materyalleri geliştirilmiştir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), “Güvenli İnternet Merkezi” çatısı altında dijital mahremiyet, çocukların çevrimiçi korunması, siber zorbalıkla mücadele gibi konularda rehberler sunmaktadır (BTK, 2021).

Özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde dijital platformlara bağımlılığın artmasıyla birlikte, bireylerin kişisel verilerini daha çok çevrimiçi ortamda paylaşması, dijital güvenliğin ve gizliliğin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Eğitim, sağlık, finans gibi hassas alanlarda veri güvenliği ihlallerinin artması, dijital vatandaşlık eğitimlerinin bu konuda bilinç kazandırmaya yönelik olarak yeniden yapılandırılması gerekliliğini gündeme getirmiştir (Pangrazio ve Selwyn, 2018).

Sonuç olarak, dijital güvenlik ve gizlilik boyutu, dijital vatandaşların sadece çevrimiçi ortamlarda sorumlu bireyler olmaları değil, aynı zamanda kendilerini siber tehditlerden koruyabilen ve çevrimiçi mahremiyet haklarını savunabilen bireyler olmalarını da gerektirir. Bu bağlamda, dijital vatandaşlık eğitimlerinin bireylerin hem teknik güvenlik bilgilerini hem de etik ve hukuki farkındalıklarını geliştirecek biçimde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır.

2.5. Siber Zorbalık Kavramı

2.5.1. Zorbalık Kavramı

Zorbalık, bireylerin fiziksel, duygusal ya da sosyal yönden zarar görmesine neden olan, kasıtlı ve tekrarlayıcı davranışları içeren bir olgudur. Bu tür davranışlar genellikle bir güç dengesizliği barındırır ve mağdurun kendisini savunamayacak durumda olmasıyla karakterize edilir. En temel tanımlardan biri olan Olweus'a (1993) göre zorbalık, bir öğrencinin bir ya da birden fazla kişi tarafından kasıtlı ve sürekli biçimde zarar görmesidir. Bu tanım, zorbalığın yalnızca münferit bir davranış değil, süreklilik taşıyan ve sistemli bir sorun olduğunu vurgular.

Smith ve Brain (2000), zorbalığı bir kişiye veya gruba yönelik tekrar eden zarar verici eylemler olarak tanımlarken, mağdurun bu durumla başa çıkmakta güçlük çekmesine özellikle dikkat çeker. Rigby (2002) ise zorbalığın bireysel bir saldırıdan öte, okul kültürü ve sosyal çevreyle ilişkili olduğunu ve bu nedenle sistematik çözümler gerektirdiğini ileri sürer. Besag (1989), zorbalığı bireyin kontrol edemediği sürekli olumsuz davranışların oluşturduğu bir psikolojik baskı olarak yorumlarken; Salmivalli (2010), zorbalığın yalnızca zorba ve mağdur arasında değil, çevredeki destekleyici ya da sessiz kalan kişilerle birlikte bir grup süreci olduğunu savunur. Bu yaklaşım, zorbalığın sosyal bir etkileşim ağı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar.

Zorbalık sadece fiziksel şiddetle sınırlı değildir; sözel hakaret, dedikodu, dışlama, cinsel taciz ve dijital ortamda yapılan siber zorbalık da bu kapsama girmektedir. Türkiye'de Pişkin'in (2010) çalışmaları, okul ortamlarında akran zorbalığının yaygın olduğunu ve bu durumun öğrencilerin akademik başarılarını, sosyal ilişkilerini ve psikolojik sağlıklarını ciddi biçimde olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Zorbalığın özellikle çocuklar üzerinde ağır psikolojik sonuçları olabilir. Sürekli zorbalığa maruz kalan çocuklarda depresyon, kaygı bozuklukları, özgüven eksikliği, okuldan kaçma eğilimi, akademik başarısızlık ve sosyal izolasyon gibi sorunlar görülmektedir. Daha da trajik olan ise, zorbalığın bazı durumlarda

çocukların intihara sürüklenmesine neden olmasıdır. Türkiye’de ve dünyada, akran zorbalığı nedeniyle yaşamını yitiren çocuklara ilişkin haberler kamuoyunu derinden sarsmaktadır.

Örneğin, Türkiye’de 2024 Aralık ayında İzmir’in Bornova ilçesinde, TikTok’ta izlediği bir "kolonya yakma" akımını deneyen 10 yaşındaki Mert Yetiştiren’in hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Olayda, üzerine kolonya döküp çakmakla ateşe veren Mert, vücudunda oluşan yanıklarla hastaneye kaldırılmış ancak 16 gün süren yaşam mücadelesinin ardından hayatını kaybetmiştir (NTV, 2025). Benzer bir olay, 2013 yılında ABD’de yaşanmış; 12 yaşındaki Rebecca Ann Sedwick, internette kendisine yöneltilen ağır siber zorbalık mesajlarının ardından hayatına son vermiştir (Hinduja ve Patchin, 2015).

Bu trajik örnekler, zorbalığın yalnızca bir disiplin problemi olmadığını, aynı zamanda ciddi ruh sağlığı sorunlarına ve geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir. Zorbalıkla mücadele, bireysel farkındalığın ötesinde; okul politikaları, aile desteği, dijital medya okuryazarlığı ve yasal düzenlemeler gibi çok boyutlu yaklaşımlar gerektiren bir konudur.

2.5.2. Zorbalığın Şiddet ve Saldırganlık Arasındaki İlişki

Zorbalık, şiddet ve saldırganlık kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan ya da benzer anlamlar taşıdığı sanılan olgular olmakla birlikte, her biri farklı bağlamsal özellikler ve toplumsal sonuçlar içermektedir. Özellikle eğitim ortamlarında çocuklar ve ergenler arasında gözlemlenen zorbalık davranışlarının, ne ölçüde şiddet ya da saldırganlıkla örtüştüğü konusu, araştırmalarda önemli bir tartışma başlığı hâline gelmiştir.

Saldırganlık, bireyin karşısındaki kişiye fiziksel ya da psikolojik zarar verme niyetiyle gerçekleştirdiği her türlü davranışı ifade eder (Anderson ve Bushman, 2002). Saldırganlık doğrudan (örneğin; vurma, itme) ya da dolaylı (örneğin; dedikodu, dışlama) biçimlerde olabilir. Ancak saldırganlığın, tekrarlayıcı ya da sistematik bir yönü olmak zorunda değildir.

Buna karşılık şiddet, saldırganlığın daha ağır ve yıkıcı bir biçimi olarak kabul edilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2002), şiddeti, “kişinin kendisine, başkasına, bir gruba ya da topluma yönelik, fiziksel güç ya da güç tehdidinin kasıtlı bir biçimde kullanımı” olarak tanımlamaktadır. Şiddet, saldırganlığa oranla daha sistematik, yıkıcı ve geniş kapsamlı sonuçlara yol açar. Ayrıca fiziksel yaralanma, ruhsal travma ya da ölüm gibi ciddi sonuçlar doğurabilir.

Zorbalık ise, bu iki kavramla örtüşen fakat kendine özgü yapısal özellikler taşıyan bir davranış biçimidir. Olweus (1993), zorbalığın üç temel özelliğini tanımlamıştır: kasıtlı zarar verme, güç dengesizliği ve davranışın sürekliliği. Bu yönüyle zorbalık, saldırganlıktan sistematik oluşu ve güç asimetrisi barındırması açısından; şiddetten ise daha çok gelişimsel dönemlerde (özellikle okul çağında) görülmesi ve sosyal ilişkiler çerçevesinde şekillenmesi açısından ayrılır.

Zorbalık, şiddetle benzer şekilde kurban üzerinde uzun vadeli travmatik etkiler bırakabilir. Ancak şiddet, genellikle yetişkin bireylerin eylemleriyle ve ceza hukuku bağlamında değerlendirilirken; zorbalık çoğunlukla çocuklar ve ergenler arasında, sosyal bağlam içinde tekrarlanan güç ilişkileriyle ilgilidir (Espelage ve Swearer, 2003). Nitekim bazı araştırmacılar, zorbalığın, “örgütlü saldırganlık” ya da “yapılandırılmış şiddet” biçimi olduğunu öne sürmektedir (Craig et al., 2000).

Türkiye özelinde bakıldığında, özellikle okul temelli araştırmalarda zorbalık davranışlarının hem fiziksel saldırganlıkla (örneğin itme, vurma) hem de sözel saldırganlıkla (örneğin alay etme, lakap takma) iç içe geçtiği görülmektedir (Yavuzer et al., 2014). Bununla birlikte, öğretmenlerin ve ebeveynlerin çoğu zaman zorbalığı “çocuklar arasında şakalaşma” ya da “geçici bir gerginlik” olarak algılaması, zorbalığın şiddet ve saldırganlıktan farklılaştığını gözden kaçırmalarına yol açmaktadır.

Sonuç olarak zorbalık, şiddet ve saldırganlık arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Her üç kavram da zarar verme amacı taşır; ancak zorbalık, süreklilik, güç dengesizliği ve sosyal bağlam gibi ayırt edici niteliklerle kendine özgü bir psikososyal fenomen olarak değerlendirilmelidir. Özellikle okul temelli önleyici

müdahalelerde, bu farkların dikkate alınması, etkili stratejilerin geliştirilmesi açısından son derece önemlidir.

2.5.3. Siber Zorbalık ve İnternet

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte iletişim biçimlerinde köklü dönüşümler yaşanmış; bireylerin dijital ortamlar aracılığıyla kurdukları etkileşimler, geleneksel zorbalık kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yeni tür, "siber zorbalık" olarak adlandırılmakta ve bireylerin dijital araçlar yoluyla başkalarına zarar vermesi, onları tehdit etmesi ya da küçük düşürmesi anlamına gelmektedir (Willard, 2007). Siber zorbalık, dijital iletişim araçlarının (sosyal medya, mesajlaşma uygulamaları, e-posta, bloglar vb.) kötüye kullanılması yoluyla meydana gelen kasıtlı, sürekli ve zarar verici davranışları içermektedir.

Siber zorbalık, geleneksel zorbalıktan farklı olarak zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın gerçekleşebilmekte; bu durum, mağdurların kendilerini güvende hissedebilecekleri fiziksel bir alanın ortadan kalkmasına neden olmaktadır (Kowalski et al., 2014). İnternetin anonimlik özelliği, zorbalığın cüretini artırırken, mağdurun yaşadığı psikolojik etkileri daha da derinleştirebilmektedir. Özellikle çocuklar ve ergenler, sosyal medya gibi platformlarda sıklıkla karşılaştıkları dışlanma, alay edilme, tehdit ve iftira gibi davranışlar sonucunda özgüven kaybı, akademik başarının düşmesi, depresyon, anksiyete ve hatta intihar düşünceleri gibi ciddi sonuçlarla karşı karşıya kalabilmektedirler (Tokunaga, 2010).

Siber zorbalığın ortaya çıkmasında teknolojik araçlara erişimin artması, dijital medya okuryazarlığı eksikliği, mahremiyet sınırlarının bulanıklaşması ve çevrimiçi anonimlik gibi faktörler etkili olmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2020). Bu bağlamda, internet sadece bir iletişim alanı değil; aynı zamanda dijital hak ve sorumlulukların, etik kuralların ve psikososyal etkilerin yeniden tanımlandığı bir ortam haline gelmiştir.

Türkiye’de yapılan araştırmalar da siber zorbalığın yaygınlığını ve etkilerini ortaya koymaktadır. Örneğin, Yaman ve Peker’in (2012) yaptığı bir çalışmada, ortaokul öğrencilerinin önemli bir kısmının siber zorbalığa maruz kaldığı ya da bu

davranışlara dahil olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Özgür (2020) tarafından yapılan bir araştırmada, sosyal medya kullanımının artışıyla birlikte öğrenciler arasında dijital ortamda hakaret, iftira ve tehdit gibi siber zorbalık davranışlarının daha sıklaştığı görülmüştür.

Uluslararası düzeyde ise Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen istatistiksel analizlerde, 13-17 yaş grubundaki gençlerin yaklaşık %37'sinin hayatlarının bir döneminde siber zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Pew Research Center, 2018). Özellikle pandemi sürecinde eğitimin çevrim içi platformlara taşınması, hem Türkiye'de hem de dünyada siber zorbalık vakalarının artmasına neden olmuştur. Evden eğitimin yaygınlaşması, öğrencilerin daha uzun süre dijital ortamda kalmasına yol açarak onları çevrimiçi tehditlere karşı daha savunmasız hale getirmiştir (UNICEF, 2020).

Siber zorbalıkla mücadelede yalnızca bireysel bilinçlenme değil, aynı zamanda yasal düzenlemeler ve eğitim politikaları da büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) ilgili maddeleri kapsamında, hakaret, tehdit, özel hayatın gizliliğinin ihlali gibi davranışlar dijital ortamda işlendiğinde de suç sayılmakta ve yaptırımlara tabi tutulmaktadır (Resmî Gazete, 2004). Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Eğitim Vizyonu kapsamında, dijital vatandaşlık ve etik kullanım bilincini artırmaya yönelik projeler geliştirilmiştir (MEB, 2019).

Siber zorbalık, dijital çağın bireyler arası ilişkilerinde ortaya çıkan yeni bir tehdit türü olarak, yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda internetin sunduğu imkânlar kadar getirdiği risklerin de farkında olunması, bireylerin dijital ortamlarda daha bilinçli ve sorumlu bir şekilde hareket etmeleri açısından kritik önemdedir. Eğitim, yasal düzenlemeler ve medya okuryazarlığı gibi bileşenler, siber zorbalıkla etkin mücadelede temel yapı taşları olarak öne çıkmaktadır.

2.5.4. Zorbalık ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişki

Zorbalık ve siber zorbalık kavramları, özünde bireyin bir başka bireye karşı kasıtlı olarak zarar verme amacını taşıyan davranışları tanımlasa da, bu iki olgunun ortaya çıkış biçimi, uygulandığı ortam ve etkileri açısından bazı önemli farklılıklar taşımaktadır. Geleneksel zorbalık, genellikle fiziksel mekânlarda —okul, mahalle, spor kulübü gibi— yüz yüze etkileşim yoluyla ortaya çıkarken, siber zorbalık dijital teknolojilerin sağladığı ortamda, çevrimiçi ve çoğu zaman anonim olarak gerçekleşmektedir (Slonje ve Smith, 2008).

Her iki zorbalık türü de güç dengesizliği, süreklilik ve kasıt unsurlarını barındırır. Ancak siber zorbalık, geleneksel zorbalığa kıyasla daha kalıcı izler bırakabilmekte; bir fotoğraf ya da aşağılayıcı bir içerik, internet ortamında hızla yayılabilmekte ve silinmesi neredeyse imkânsız hale gelebilmektedir (Doğan, 2016). Ayrıca siber zorbalık, fiziksel varlık gerektirmediği için zorbalık davranışları 24 saat boyunca sürebilmekte, mağdurun güvenli alan algısı tamamen yıkılabilmektedir (Bauman, 2010).

Literatürde yapılan karşılaştırmalı araştırmalar, bu iki zorbalık türünün birbirine paralel ilerleyebildiğini ortaya koymaktadır. Hinduja ve Patchin'in (2013) araştırmasına göre, geleneksel zorbalık yapan bireylerin büyük bir kısmı aynı zamanda siber zorbalık davranışlarında da bulunabilmektedir. Bununla birlikte, siber zorbalık çoğu zaman fiziksel olarak güçsüz olan bireylerin bile zorba haline gelebilmesini mümkün kılar; zira dijital ortamda fiziksel üstünlük gereksiz hale gelmektedir. Bu durum, güç ilişkilerinin dijital ortama göre yeniden şekillendiğini göstermektedir.

Siber zorbalık ile geleneksel zorbalığın kesişim noktalarından biri de psikolojik etkileridir. Her iki durumda da mağdurlar depresyon, anksiyete, toplumsal dışlanma, akademik başarısızlık ve hatta intihar düşüncesi gibi ciddi ruhsal sorunlar yaşayabilmektedir (Tokunaga, 2010). Ancak siber zorbalığın anonim ve görünmez doğası, mağdurların yardım aramasını daha da zorlaştırmakta, sessiz kalmalarına ve uzun vadeli travmalar yaşamalarına neden olabilmektedir (Livingstone ve Smith, 2014).

Türkiye’de yapılan çalışmalar da bu iki zorbalık türü arasındaki geçişkenliği ortaya koymaktadır. Örneğin, Topçu ve Erdur-Baker (2010) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, okul ortamında zorbalık yapan öğrencilerin önemli bir kısmının çevrim içi ortamlarda da benzer davranışları sürdürdüğü belirlenmiştir. Bu durum, zorbalık davranışlarının yalnızca ortama değil, bireysel tutum ve sosyal becerilere de bağlı olduğunu göstermektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki bireylerde empati eksikliği, saldırganlık eğilimi ve dijital etik bilincinin yetersizliği, hem fiziksel hem de dijital ortamlarda zorbalık davranışlarının sürmesini kolaylaştırmaktadır (Özdemir, 2019).

Öte yandan, bu iki zorbalık türü arasındaki temel ayrımın anlaşılması, önleme ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Geleneksel zorbalıkla mücadelede okul temelli programlar ve öğretmen rehberliği etkili olurken, siber zorbalık için dijital okuryazarlık eğitimi, çevrim içi etik ve mahremiyet bilinci, aile kontrol mekanizmaları ve yasal düzenlemeler öne çıkmaktadır (Mishna et al., 2010). Dolayısıyla bu iki zorbalık türü birbirinden ayrı düşünülmeden, ancak kendi doğalarına özgü yöntemlerle ele alınmalıdır.

Zorbalık ve siber zorbalık arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve etkileşim alanları; dijital çağda çocukların ve gençlerin korunması, eğitilmesi ve desteklenmesi konusunda disiplinler arası işbirliklerini gerekli kılmaktadır. Özellikle eğitimciler, ebeveynler ve yasa koyucuların bu tür davranışları tanıma ve etkili bir şekilde müdahale etme becerileri, uzun vadeli psikososyal riskleri azaltmak açısından hayati önem taşımaktadır.

2.5.5. Siber Zorbalık Türleri

Siber zorbalık, dijital teknolojilerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen, kasıtlı ve tekrarlayan saldırgan davranışları ifade eder. Bu tür eylemler, mağdurun duygusal, sosyal ve akademik yaşamını olumsuz etkileyebilir. Literatürde siber zorbalık çeşitli biçimlerde sınıflandırılmıştır ve bu sınıflandırmalar, dijital platformlardaki zorbalığın çok yönlü yapısını anlamak açısından önemlidir (Patchin ve Hinduja, 2010).

Siber zorbalığın en yaygın türlerinden biri, çevrimiçi ortamda bireyin doğrudan aşağılanmasıdır. Bu, küfürlü veya küçük düşürücü ifadelerle hedef alınmayı içerir. Sosyal medya platformlarında yapılan olumsuz yorumlar veya mesajlar bu türün örneklerindendir (Slonje ve Smith, 2008).

Bir diğer tür, bireyin dijital ortamlarda asılsız bilgilerle karalanmasıdır. Bu, mağdurun itibarını zedelemek amacıyla yapılan eylemleri kapsar ve genellikle sosyal medya gruplarında veya anonim platformlarda gerçekleştirilir (Tokunaga, 2010).

Dijital ortamdan sistematik olarak dışlanma da önemli bir siber zorbalık biçimidir. Bu, bireyin çevrimiçi grup konuşmalarından, oyunlardan veya etkinliklerden kasıtlı olarak dışlanmasını içerir. Özellikle ergenlik döneminde aidiyet duygusu önem taşıdığından, bu tür dışlamalar bireyin sosyal gelişimini ve ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir (Bauman, 2010).

Sahte kimlik kullanımı yoluyla yapılan siber zorbalık, bir başkasının kimliği kullanılarak onun adına içerik paylaşmak veya iletişim kurmak şeklinde gerçekleşebilir. Bu eylemler, mağdurun kişisel ve sosyal itibarını tehdit eden ciddi riskler içerir (Mishna et al., 2010).

Tehdit ve korkutma, mağdura yönelik tehdit içerikli mesajlar gönderilmesiyle gerçekleşir. Bu durum, özellikle çocuklar ve gençler üzerinde travmatik etkilere yol açabilir (Doğan, 2016).

Cinsel içerikli mesaj ve görsellerin paylaşılması, yani dijital cinsel taciz, siber zorbalığın en ciddi biçimlerinden biridir. Bu, mağdurun rızası olmadan cinsel içerikli materyallerin yayılması veya gönderilmesi yoluyla gerçekleşir ve hem psikolojik sağlığı tehdit eder hem de hukuki olarak suç teşkil eder (Livingstone ve Smith, 2014).

İzleme ve takip etme, bireyin çevrimiçi ortamda sürekli olarak izlenmesi ve bu yolla rahatsız edilmesini ifade eder. Siber takip, uzun vadede mağdurda paranoya, kaygı ve depresyon gibi ruhsal bozukluklara neden olabilir (Hinduja ve Patchin, 2013).

Kişisel bilgilerin izinsiz paylaşımı, mağdura ait özel bilgilerin – adres, telefon numarası, aile bilgileri gibi – internet ortamında ifşa edilmesini içerir. Bu, hem bireyin güvenliğini riske atar hem de psikolojik baskıya neden olur (Topçu ve Erdur-Baker, 2010).

Oyun ortamlarında zorbalık, dijital oyunlar aracılığıyla sistematik şekilde tacize uğramayı, oyundan dışlanmayı veya oyun deneyiminin sabote edilmesini içerir. Özellikle çok oyunculu çevrimiçi oyunlarda sık rastlanmaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004).

Bu türler arasında kesin sınırlar bulunmamakla birlikte, birçok olayda birden fazla tür iç içe geçmiş şekilde görülebilir. Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle birlikte siber zorbalığın biçimleri de dönüşmekte ve daha karmaşık hale gelmektedir. Bu nedenle, eğitimcilerin, ebeveynlerin ve politika yapıcılarının bu türleri iyi tanıması ve önleme stratejilerini buna göre şekillendirmesi gerekmektedir.

2.5.6. Siber Zorbalığın Gerçekleştiği Dijital Ortamlar

Günümüzde dijital teknolojilerin hızla ilerlemesi, bireylerin iletişim kurma, bilgiye erişme ve kendilerini ifade etme biçimlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu değişim, özellikle sosyal medya ve çevrimiçi mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla yeni etkileşim biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu platformlar, bireyler arası sağlıklı iletişimin yanı sıra, siber zorbalık gibi ciddi sorunlara da zemin hazırlamaktadır. Siber zorbalık, özellikle çocuklar ve ergenler için ciddi riskler taşıyan dijital ortamlarda sıkça karşılaşılan bir sorundur (Kowalski et al., 2012).

Sosyal medya uygulamaları

Siber zorbalığın en yaygın görüldüğü mecralar sosyal medya platformlarıdır. Facebook, Instagram, TikTok, X (eski adıyla Twitter) ve Snapchat gibi ağlar, bireylerin kendilerini ifade etmelerine olanak tanırken, aynı zamanda nefret söylemi, dışlama, iftira, tehdit ve aşağılama gibi zorbalık biçimlerinin yaygınlaştığı alanlara dönüşebilmektedir (Patchin ve Hinduja, 2020). Bu platformlarda kullanıcıların

kimliklerinin genellikle görünür olması, zorbalığın hem açık hem de örtük biçimlerde gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Instagram gibi görsel odaklı platformlarda, fiziksel görünüm üzerinden yapılan aşağılayıcı yorumlar ve beden algısını hedef alan siber zorbalık biçimleri oldukça yaygındır. TikTok'ta, kullanıcıların videoları yorumlara açık şekilde paylaşımları, zorbalık içeren etkileşimleri artırabilmektedir. X platformunda ise, anonim hesaplar yoluyla yapılan toplu saldırılar ya da "linç kültürü", dijital zorbalığın ciddi bir biçimini oluşturmaktadır (Livingstone ve Smith, 2014).

Mesajlaşma uygulamaları

WhatsApp, Telegram, Discord ve Messenger gibi birebir ya da grup içi mesajlaşma sistemleri de siber zorbalık açısından kritik platformlardır. Bu uygulamalarda, tehdit içerikli mesajlar, aşağılayıcı görüntüler, dedikoduya dayalı mesaj zincirleri ve özel bilgilerin yayılması gibi zorbalık biçimleri yaygın biçimde yaşanabilmektedir (Topçu ve Erdur-Baker, 2010). Ayrıca, bu tür mesajlaşma gruplarında dışlama (gruptan atma, mesajlarını görmezden gelme gibi) da yaygın bir siber zorbalık formu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oyun platformları

Çevrimiçi çok oyunculu oyunlar da (örneğin PUBG, Fortnite, Call of Duty, Roblox ve Minecraft gibi) siber zorbalığın yoğun olarak gözlemlendiği dijital ortamlardır. Bu platformlarda, oyuncular arası sesli ya da yazılı iletişimde hakaret, alay, dışlama, beceri üzerinden aşağılama ya da oyundan kasıtlı dışlama gibi davranışlar yaygındır. Özellikle rekabetin yüksek olduğu oyunlarda, başarısız olan oyunculara yönelik sistematik baskılar, oyun içi zorbalık (gaming bullying) biçiminde literatüre geçmiştir (Bauman, 2010).

Forum ve anonim paylaşım siteleri

Reddit, 4chan ve Ekşi Sözlük gibi anonim veya yarı-anonim forumlar da siber zorbalığın mecraları arasında yer almaktadır. Bu platformlarda hedef alınan bireyler hakkında asılsız iddialar, iftiralar ve aşağılama içeren yorumlar yayınlanabilmektedir. Anonimlik, kullanıcıların sorumluluk hissetmeden saldırgan

davranışlarda bulunmalarını kolaylaştırmakta, bu da siber zorbalığın yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004).

Eğitim platformları ve okul tabanlı uygulamalar

Pandemiyle birlikte çevrim içi eğitim uygulamalarının yaygınlaşması, siber zorbalığın bu alanlara da taşınmasına neden olmuştur. Zoom, Google Meet ve Microsoft Teams gibi eğitim amaçlı platformlarda öğrenciler, kimi zaman öğretmenleri ya da akranları tarafından küçük düşürülme, alay edilme, özel bilgilerin yayılması gibi zorbalıklara maruz kalabilmektedir (Yamamoto ve Altun, 2021). Ayrıca, öğrenciler arasında ekran arkasında oluşan "görünmez güç" algısı, zorbalığı daha da teşvik edebilmektedir.

Türkiye'de siber zorbalık platformları üzerine bulgular

Türkiye'de yapılan araştırmalar da genç bireyler arasında en çok Instagram, WhatsApp ve TikTok gibi platformlarda siber zorbalığa maruz kalındığını ortaya koymaktadır (Doğan, 2016; Topçu ve Erdur-Baker, 2010). Özellikle 12–18 yaş arası bireylerde, sosyal medya üzerinden gelen alaycı yorumlar, tehdit mesajları ve özel bilgilerin ifşası en sık rastlanan zorbalık biçimlerindendir. Türkiye’de yaşanan bir örnekte, 2017 yılında Antalya’da 13 yaşındaki bir çocuğun bilgisayar başında ölü bulunması, çevrim içi oyunlara bağımlılığın ve olası dijital zorbalık etkilerinin çocuklar üzerindeki yıkıcı sonuçlarını gündeme taşımıştır (Sarıyar, 2017). Bu tür olaylar, çevrim içi ortamların sadece eğlence ve öğrenme mecraları değil, aynı zamanda çocukların ruh sağlığı açısından risk taşıyan alanlar olabileceğini göstermektedir.

Dahası, Türkiye'de "EBA" platformu üzerinden yapılan çevrim içi derslerde de zaman zaman öğrencilerin birbirlerine yönelik alaycı mesajları, kameraya yansıyan özel durumların istismar edilmesi gibi olaylar rapor edilmiştir (Yıldız ve Yılmaz, 2021). Bu durum, eğitim amaçlı dijital platformlarda da ciddi önlemler alınması gerektiğini göstermektedir.

2.6. Dijital Vatandaşlık Kavramı ile Siber Zorbalık Kavramı Arasındaki İlişki

Sakarya Üniversitesi'nde yürütülen bir yüksek lisans çalışmasında, 8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada, öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk bilinci, çevrimiçi güvenlik farkındalığı ve dijital etkileşim kurallarına ilişkin yeterlilikleri değerlendirilmiş; aynı zamanda bu öğrencilerin başkalarına yönelik çevrimiçi zorbalık davranışları da analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, dijital vatandaşlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin daha düşük olduğunu göstermiştir. Buna karşılık, dijital okuryazarlık ve etik kullanım farkındalığı sınırlı olan öğrencilerde siber zorbalık davranışlarının daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, hem okulda hem de ev ortamında yürütülen dijital eğitim programlarının güçlendirilmesinin, öğrencilerin çevrimiçi güvenlik ve sorumluluk bilincini artırarak siber zorbalık riskini azaltabileceğini göstermektedir (Öztürk, 2019) .

Ayık (2024) tarafından Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde yürütülen yüksek lisans tezinde, sınıf öğretmenlerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalığa karşı duyarlılıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma, Kırşehir il merkezinde görev yapan 398 sınıf öğretmeniyle gerçekleştirilmiş ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler, "Dijital Okuryazarlık Ölçeği" ve "Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği" aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin hem dijital okuryazarlık düzeylerinin hem de siber zorbalığa karşı duyarlılıklarının yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca, dijital okuryazarlık düzeyi ile siber zorbalığa karşı duyarlılık arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur; yani dijital okuryazarlık arttıkça siber zorbalığa karşı duyarlılık da artmaktadır. Demografik değişkenler açısından, dijital okuryazarlık düzeyleri cinsiyet, internet ve dijital araç kullanım süresi gibi faktörlere göre anlamlı farklılıklar göstermiştir; ancak yaş ve mesleki kıdem gibi değişkenlerle anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bu bulgular, öğretmenlerin dijital becerilerinin geliştirilmesinin, siber zorbalıkla mücadelede önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Karakuş ve Turan (2022) tarafından yürütülen araştırmada, yetişkin bireylerin siber zorbalık davranışları ile dijital vatandaşlık becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. İstanbul'da yaşayan 18-50 yaş aralığındaki 411 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada, "Dijital Vatandaşlık Ölçeği" ve "Siber Zorbalık Tutum Ölçeği" kullanılarak veriler toplanmıştır. Analizler sonucunda, dijital vatandaşlık becerileri ile siber zorbalık davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Özellikle dijital iletişim, erişim, etik, hukuk, hak ve sorumluluklar ile dijital sağlık alt boyutları, siber zorbalık düzeyleriyle anlamlı ilişkiler göstermiştir. Buna karşılık, dijital okuryazarlık, güvenlik ve ticaret alt boyutları ile siber zorbalık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Ayrıca, siber zorbalık düzeylerinin yaş, cinsiyet ve algılanan internet kullanım becerisine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği, ancak günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu bulgular, dijital vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesinin, siber zorbalık davranışlarının azaltılmasında önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Lise öğrencilerinin dijital vatandaşlık becerileri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada, bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağın bulunmadığı belirlenmiştir. Çalışma, 13-18 yaş aralığındaki 204 öğrenciden elde edilen verilerle yürütülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri cinsiyete göre değişiklik göstermezken, dijital vatandaşlık becerileri açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Ayrıca, aile gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin daha fazla olduğu, ancak dijital vatandaşlık becerilerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, cep telefonu kullanan öğrencilerin dijital vatandaşlık puanlarının, kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu; Facebook kullanan öğrencilerin ise siber zorbalık puanlarının daha düşük olduğu belirlenmiştir (Alakuş ve Göksu, 2025).

Uygun (2025) tarafından yapılan çalışmada, dördüncü sınıf öğrencilerinin dijital yeterlilik düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma, 108 öğrenciyle yürütülmüş ve dijital yeterlilik ile siber zorbalık davranışlarını ölçen ölçekler kullanılarak veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgular,

dijital yeterlilik düzeyi yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık yapma ve maruz kalma olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermiştir. Bu durum, dijital becerilerin erken yaşta geliştirilmesinin çevrimiçi güvenliği artırabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, öğrencilerin dijital yeterlilik düzeylerinin orta seviyede olduğu belirlenmiş ve bu bulgu, ilkokul müfredatına dijital beceri eğitimlerinin entegre edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Yuniawati ve arkadaşlarının (2024) çalışmasında, dijital vatandaşlık eğitiminin siber zorbalık davranışlarını önlemedeki rolü incelenmiştir. Araştırma, Bali'deki iki ortaokulda 11–16 yaşları arasındaki 353 öğrenciyle yapılan anketler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, sosyal medya üzerinden hakaret ve olumsuz yorumlar gibi siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgular, dijital vatandaşlık bilincinin eksikliğinin siber zorbalık riskini artırabileceğini göstermektedir. Araştırmacılar, dijital vatandaşlık eğitiminin etik çevrimiçi davranışları teşvik ederek bireylerin uygunsuz dijital davranışlardan kaçınmalarına yardımcı olabileceğini vurgulamışlardır. Bu çalışma, dijital vatandaşlık eğitiminin siber zorbalıkla mücadelede önemli bir araç olabileceğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, okullarda dijital vatandaşlık bilincinin artırılmasının, öğrencilerin çevrimiçi davranışlarını olumlu yönde etkileyebileceğini ve siber zorbalık riskini azaltabileceğini ortaya koymaktadır.

Ortaokul ve lise öğrencilerinin siber zorbalık konusundaki farkındalıklarını artırmayı amaçlayan bir çalışmada, öğrencilerin bu konudaki bilgilerini analiz etmeleri, kendi mesajlarını oluşturmaları ve bu mesajları paylaşmaları sağlanmıştır. Öğrenciler, siber zorbalığın tanımını yaparak, bu davranışın nasıl ve nerelerde gerçekleştiğini tartışmışlardır. Ayrıca, siber zorbalığın bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini ve bu tür davranışlara karşı alınabilecek önlemleri ele almışlardır. Bu süreçte, öğrenciler kendi deneyimlerini ve gözlemlerini paylaşarak, siber zorbalığın toplulukları üzerindeki etkilerini daha iyi anlamışlardır. Çalışma, öğrencilerin dijital vatandaşlık becerilerini geliştirerek, çevrimiçi ortamda daha sorumlu ve bilinçli bireyler olmalarına katkı sağlamayı hedeflemiştir (von Giller et al.,2025).

Johns ve arkadaşları (2025) tarafından yapılan bir çalışmada, göçmen ailelerden gelen ve farklı kültürlerde büyüyen gençlerin dijital vatandaşlık ihtiyaçları

ile okullarda sunulan dijital eğitim arasındaki uyumsuzluk ele alınmıştır. Çalışma, Avustralya'daki çeşitli okullarda yaşayan farklı etnik kökenlere sahip öğrencilerle yapılan görüşmeler ve anketler aracılığıyla yürütülmüştür. Katılımcılar, dijital ortamda karşılaştıkları zorlukları ve bu zorlukların eğitim süreçlerine etkilerini paylaşmışlardır. Bulgular, okul müfredatlarının bu gençlerin dijital vatandaşlık ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığını ve bu durumun öğrencilerin çevrimiçi güvenlik ve sorumluluk bilinci gelişimini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Araştırmacılar, müfredatlara kültürel çeşitliliği ve dijital becerileri entegre ederek, öğrencilerin dijital ortamda daha bilinçli ve sorumlu bireyler olmalarını sağlamayı önermektedirler.

2.7. İlgili Araştırmalar

2.7.1. Dijital Vatandaşlık İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Ereke (2025) tarafından kaleme alınan çalışmada, medya okuryazarlığından dijital okuryazarlığa geçiş süreci ve bu dönüşümün eğitim alanındaki etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yazar, teknolojik gelişmelerin özellikle ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki eğitim içeriklerini, öğretim yöntemlerini ve öğrenci becerilerini nasıl dönüştürdüğünü ele almıştır. Dijital okuryazarlığın yalnızca teknoloji kullanım bilgisiyle sınırlı olmadığı; aynı zamanda dijital etik, bilgi güvenliği, çevrim içi iletişim ve eleştirel değerlendirme gibi çok katmanlı becerileri kapsadığı vurgulanmaktadır. Ereke, mevcut eğitim programlarının hâlâ geleneksel medya okuryazarlığına dayandığını ve dijital yeterliliklerin güncel müfredatlarda yeterince yer bulamadığını belirtmektedir. Bu bağlamda, öğretmen eğitiminden müfredata kadar birçok alanda yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Tan ve Merey'in (2021) gerçekleştirdiği araştırma, ortaokul çağındaki öğrencilerin interneti nasıl ve ne amaçla kullandıklarını anlamaya çalışırken, bu kullanım biçimlerini dijital vatandaşlık çerçevesinde ele almayı hedeflemiştir. Van ilinde yürütülen bu çalışmada, öğrencilere uygulanan anketler aracılığıyla elde edilen veriler ışığında, dijital vatandaşlıkla ilgili eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının öğrencilerin internet kullanım biçimlerini olumlu yönde etkilediği

görülmüştür. Öğrencilerin, özellikle dijital güvenlik ve sorumluluk konusunda belli bir farkındalık geliştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, bazı öğrencilerin hâlâ interneti bilinçsizce kullanma eğiliminde oldukları da dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Elde edilen bulgular, dijital vatandaşlık eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve bu konuda öğrencilere daha fazla rehberlik edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Erzincan ilinde 18 farklı ortaokulda öğrenim gören 742 beşinci sınıf öğrencisiyle yürütülen araştırmada, öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeyleri çeşitli değişkenler açısından mercek altına alınmıştır. Veri toplama sürecinde “Kişisel Bilgi Formu” ve “Dijital Okuryazarlık Ölçeği” kullanılmış; elde edilen bulgular, öğrencilerin genel olarak yüksek düzeyde dijital okuryazarlık becerilerine sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, dijital okuryazarlık düzeylerinin; öğrencilerin yaşadığı yer, kardeş sayısı, anne-baba eğitim ve meslek durumu gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterdiği görülmüştür. Özellikle sosyal bilgiler dersinden alınan notlar ile dijital okuryazarlık becerileri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu da, söz konusu dersin sadece akademik değil, dijital beceri gelişiminde de etkili olabileceğine dair güçlü bir işaret sunmaktadır (Öztürk ve Demir, 2022) .

Türkiye genelindeki devlet okullarında öğrenim gören 348 ortaokul öğrencisiyle yürütülen bir araştırma, öğrencilerin sosyal medya kullanımı ile dijital okuryazarlık düzeylerini çeşitli demografik değişkenler açısından değerlendirmiştir. Veri toplama sürecinde hem “Dijital Okuryazarlık Ölçeği” hem de sosyal medya alışkanlıklarını sorgulayan bir anket formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, öğrencilerin çoğunun günlük olarak sosyal medyada vakit geçirdiğini göstermektedir. Ayrıca erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık puanlarının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi yükseldikçe, özellikle 7. ve 8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir artış gözlemlenmiştir. Bu bulgular, dijital okuryazarlığın yalnızca bireysel yeterliliklerle değil, aynı zamanda toplumsal bilinçle de geliştiğini ortaya koymakta; öğrencilerin dijital dünyada daha sorumlu ve bilinçli bireyler olarak yetişmeleri için

yapılandırılmış eğitim programlarına ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermektedir (Acar ve Doğan, 2021).

İç Anadolu Bölgesi'ndeki bir ilde gerçekleştirilen bir araştırma, 255 beşinci sınıf öğrencisinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemiştir. Veriler, “Dijital Okuryazarlık Ölçeği” ile “Siber Zorbalık Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Bulgular, öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin kişisel bilgisayara sahip olma durumu, günlük internet kullanım süresi ve ebeveynlerin eğitim durumuna göre değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle kendi bilgisayarına sahip olan ve internette daha fazla zaman geçiren öğrencilerin dijital okuryazarlık puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Buna karşılık, siber zorbalık puanlarının cinsiyet, bilgisayar sahipliği ve günlük kullanım süresi gibi değişkenlere göre anlamlı fark göstermemesi dikkat çekicidir. En çarpıcı bulgu ise, dijital okuryazarlık ile siber zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmasıdır; başka bir deyişle, dijital okuryazarlık seviyesi arttıkça siber zorbalık eğilimi azalmaktadır. Bu durum, dijital okuryazarlığın sadece bilgi edinme değil, aynı zamanda dijital ortamdaki etik davranışları da şekillendiren önemli bir beceri olduğunu göstermektedir (Türkmen ve Gür, 2022) .

Yılmaz ve İbret (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir. 2022–2023 eğitim-öğretim yılında farklı illerden 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerinde öğrenim gören 535 öğrenciye uygulanan ölçek, uzman görüşleriyle kapsam geçerliği değerlendirilmiş ve açımlayıcı ile doğrulayıcı faktör analizleriyle yapı geçerliği test edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizine göre, ölçek dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital iletişim, dijital güvenlik ve dijital katılım olmak üzere beş alt boyutta toplanmış ve toplam varyansın %62.4'ünü açıklamıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde elde edilen uyum indeksleri ($\chi^2/df=2.71$; RMSEA=0.056; CFI=0.96; GFI=0.93), modelin iyi düzeyde uyum sağladığını göstermektedir. Ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı olan .89, aracın yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin yaş ve sınıf düzeyine göre farklılaştığı; üst sınıf öğrencilerinin bu alanda daha yüksek becerilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Öngören ve Yılmaz (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırma, İstanbul'un Kartal ilçesindeki ortaokullarda öğrenim gören 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmaya 380 öğrenci katılmış olup, dijital vatandaşlık ve sosyal-duygusal öğrenme ölçekleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk bilinci düzeyleri arttıkça sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin de arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca , erkek öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu, 12 yaş grubunun dijital hak ve sorumluluk bilinci puan ortalamalarının diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu, 13 yaş grubunun ise sosyal ve duygusal öğrenme düzeyleri puan ortalamalarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Sınıf düzeyi değişkeni açısından ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırma, dijital hak ve sorumluluk bilincinin, öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme becerilerini %23 oranında yordayabildiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Sarı ve Taşer (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırma, Türkiye'de dijital vatandaşlık konusuyla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin genel eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2009–2018 yılları arasında yayımlanmış 21 tez üzerinde yoğunlaşan çalışmada, tezler; amaç, yöntem, örneklem grubu, veri toplama araçları, veri analiz teknikleri ve sonuçlar açısından değerlendirilmiştir. Bulgular, tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde (n=18) olduğunu, yalnızca üç tanesinin doktora tezi olduğunu göstermektedir. Ağırlıklı olarak betimsel tarama yöntemi kullanılmış ve örneklem gruplarının çoğunluğunun öğretmen adayları, öğretmenler ve ortaöğretim öğrencilerinden oluştuğu görülmüştür. Ortaokul öğrencilerini doğrudan ele alan tezlerin sayısının sınırlı olması, literatürdeki boşlukları vurgulamaktadır. Çalışma, Türkiye'de dijital vatandaşlık alanındaki akademik eğilimi ortaya koyarak, özellikle ortaokul düzeyinde daha fazla özgün araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

Gönen ve Korkmaz (2024) tarafından yapılan araştırma, ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri, dijital ortamdaki ahlaki değerlere yönelik algıları ve siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. Tarama modeline dayalı olarak yürütülen çalışmada, 2023–2024 eğitim-öğretim yılında devlet okullarında öğrenim gören 6., 7. ve 8. sınıflardan toplam 476 öğrenci yer almıştır. Veri toplama sürecinde dijital okuryazarlık ölçeği, dijital ahlaki değerler algı ölçeği ve siber zorbalık düzeyi ölçeği kullanılmıştır. Bulgular, öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğunu; dijital ortamlarda ahlaki değerlere ilişkin algılarının ise yüksek düzeyde seyrettiğini göstermektedir. Siber zorbalık düzeyleri genel olarak düşük bulunsa da erkek öğrencilerde bu eğilimin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Regresyon analizine göre, dijital okuryazarlık düzeyinin hem dijital ahlaki algı hem de siber zorbalık düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$). Yani, dijital okuryazarlık düzeyi arttıkça, öğrencilerin dijital ortamlarda etik davranışlar sergileme eğilimleri artmakta; siber zorbalığa yönelik eğilimleri ise azalmaktadır. Bu sonuçlar, dijital vatandaşlığın temel bileşenlerinden olan dijital etik ve okuryazarlığın, siber zorbalıkla mücadelede kritik bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.

Aslan'ın (2022) Marmara Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği yüksek lisans tezinde, 5. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık becerilerini geliştirmeye yönelik örnek olay yöntemi temelli bir öğretim uygulamasının etkileri incelenmiştir. İstanbul'un Sancaktepe ilçesindeki bir devlet okulunda, 2021–2022 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde yürütülen bu nitel araştırma, özgürleştirici/geliştirici/eleştirel eylem araştırması desenine dayanmaktadır. Çalışma kapsamında 30 öğrenciyle gerçekleştirilen uygulamalarda; ön-son test anketleri, sınıf içi ses kayıtları, öğrenci ürünleri ve günlüklerinden elde edilen veriler içerik ve betimsel analiz teknikleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, örnek olay yöntemi temelli öğretim uygulamasının öğrencilerin internetin gündelik yaşama etkileri, sanal ortamda bilgiye ulaşma yolları, bilgilerin güvenilirliğini sorgulama ve bilimsel etik konularındaki bilgi ve farkındalıklarını önemli ölçüde artırdığını ortaya koymuştur. Araştırma sonuçları, sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik bu tür uygulamaların pedagojik faydalar sunduğunu göstermektedir.

Bilge ve Kılcan (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ortaokul öğrencilerinin e-okuryazarlık düzeyleri ve bu düzeylerin çeşitli demografik faktörlerle ilişkisi incelenmiştir. Türkiye'deki farklı ortaokullarda öğrenim gören 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan 420 kişilik bir örneklem kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin e-okuryazarlık tutumları, cinsiyet, yaş ve sınıf seviyesi gibi değişkenlere göre anlamlı farklar göstermektedir. Özellikle 8. sınıf öğrencilerinin e-okuryazarlık konusundaki tutumlarının 6. sınıf öğrencilerine göre daha olumlu olduğu ve erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre daha yüksek e-okuryazarlık tutumuna sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışma, öğrencilerin dijital ortamda bilinçli ve etkin bir şekilde hareket edebilmek için eğitim programlarına ve rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyduklarını vurgulamaktadır.

Altuntaş ve Durmaz(2024) tarafından yapılan çalışma, ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini, cinsiyet, akıllı telefon ve tablet sahipliği, anne ve baba eğitim durumu gibi değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 2021-2022 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiş olup, betimsel tarama yöntemiyle yapılmıştır. Sonuçlara göre, öğrencilerin cinsiyetleri ile dijital okuryazarlık beceri düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamış; ancak akıllı telefon ve tablette sahip olma durumlarının, anne ve baba eğitim durumlarının dijital okuryazarlık düzeyleri üzerinde anlamlı farklar oluşturduğu tespit edilmiştir.

Van ilinde 2021 yılında yapılan bir araştırmaya göre, farklı ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler, dijital okuryazarlık becerilerini etkin bir şekilde kullanabiliyorlar. Sosyal bilgiler dersi kapsamında yapılan bu nitel araştırmada, öğrenciler dijital teknolojileri sadece bilgiye ulaşmak için değil, aynı zamanda içerik üretmek amacıyla da kullanmaktadır. Öğrenciler, güvenli siteleri tercih ederek bilgilerini doğrulamak için farklı kaynaklarla karşılaştırma yapma eğilimindedir. Ayrıca, dijital teknolojiyi kullanarak PowerPoint sunumları hazırlamak gibi etkinliklerde bulundukları gözlemlenmiştir. Bu bulgular, öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerini bilinçli ve güvenli bir şekilde kullandıklarını göstermektedir (Görmez ve Şen, 2021) .

Adana ilinde 2016 yılında yürütülen bir araştırmaya göre, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık becerileri üzerinde Bilişim Teknolojileri ve Yazılım

(BTY) dersi öğretim programının belirli düzeylerde etkili olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgular, özellikle dijital etik, dijital kanunlar ve dijital hak-sorumluluklar gibi boyutlarda BTY dersinin öğrencilere olumlu katkı sağladığını göstermektedir. Ancak dijital okuryazarlık boyutunda bu katkının görece daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, evinde bilgisayar ve internet erişimi bulunan öğrencilerin dijital vatandaşlık becerileri, bu imkanlara sahip olmayanlara kıyasla anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre ise anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Bu sonuçlar, dijital vatandaşlık eğitiminde evdeki teknolojik olanakların etkili olduğunu ve BTY dersinde dijital okuryazarlık gibi boyutlara daha fazla önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Elçi ve Sarı, 2016) .

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın 2017–2018 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan versiyonu üzerine yapılan bir incelemede, bu programın dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını ne ölçüde içerdiği değerlendirilmiştir. Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılarak programın genel amaçları, felsefesi, beceri ve değer yapısı analiz edilmiş; dijital vatandaşlıkla ilgili unsurların bazı bölümlerde doğrudan, bazı bölümlerde ise dolaylı biçimde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak öğrenme alanları ve bu alanlar içindeki kazanımların dijital vatandaşlık boyutlarını yeterince yansıtmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu, dijital vatandaşlık eğitiminin daha bütüncül ve etkin biçimde sunulabilmesi için öğretim programının güncellenmesi gerektiğine işaret etmektedir (Aydemir, 2019) .

Adıyaman ilinde 2021 yılında gerçekleştirilen bu araştırmada, COVID-19 pandemisi sürecinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri incelenmiştir. Pandemi koşullarında dijital araçlara yönelimin artmasıyla birlikte öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerinin ne düzeyde geliştiği araştırmanın odak noktası olmuştur. Araştırma kapsamında öğrencilerin dijital araçları kullanma yeterlilikleri, bilgiye erişme yöntemleri, dijital güvenlik farkındalıkları ve eleştirel değerlendirme becerileri analiz edilmiştir. Bulgular, öğrencilerin dijital teknolojilere erişimlerinin arttığını ancak bu artışın her zaman dijital okuryazarlık becerilerine nitelikli yansıma göstermediğini ortaya koymuştur. Özellikle bilgi güvenliği, doğruluk kontrolü ve bilinçli içerik paylaşımı gibi alanlarda çeşitli yetersizlikler

tespit edilmiştir. Bu durum, pandemi sürecinde artan dijital araç kullanımının, dijital okuryazarlık eğitimine olan ihtiyacı daha görünür hale getirdiğini göstermektedir (Üstündağ, 2021) .

Dijital çağın öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri, demografik değişkenler ve dijital vatandaşlık kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Keşifsel ve betimsel nicel tasarımın benimsendiği çalışmada, çevrimiçi ortamda 172 üniversite öğrencisine ulaşılmıştır. Bulgular, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu, yani dijital ortamda bilinçli ve sorumlu davranabildiklerini ortaya koymuştur. Ancak, dijital vatandaşlık becerilerinin sürdürülebilir şekilde geliştirilebilmesi için eğitimsel desteklerin artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Akduman ve Karahan, 2022).

2.7.2.Siber Zorbalık İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Siber zorbalık kavramını Türkiye'de ele alan erken dönem araştırmalardan biri, öğrenciler arasında dijital ortamda gerçekleşen zorbalık türlerinin sıklığını ve biçimlerini incelemiştir. Akran zorbalığının internet ortamına taşınmış bir türü olarak değerlendirilen bu davranış biçimi, bireylerin hem mağdur hem de zorba olabildikleri çoklu rollerle ilişkilendirilmiştir. Özellikle öğrencilerin bazı siber zorbalık davranışlarını “şaka” olarak tanımlamaları, dijital şiddetin fark edilmesini zorlaştıran kültürel bir algıya işaret etmektedir. Bu durum, eğitimcilerin ve ebeveynlerin bilinçlendirilmesinin dijital güvenlik kültürü açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Gaziantep’te gerçekleştirilen bir araştırmada, lise çağındaki ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyetle ilgili algıları ele alınmış; gençlerin dijital ortamdaki olumsuz deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları analiz edilmiştir. Betimsel desenle yürütülen çalışmada, %32 oranında siber mağduriyet ve %20 oranında zorbalık davranışı bildirilmiştir. Alay etme, tehdit, dedikodu yayma gibi davranışların sosyal medya platformlarında yaygın olduğu; ancak gençlerin bu eylemleri çoğu zaman “şaka” ya da “eğlence” olarak gördüğü vurgulanmıştır. Bulgular, dijital zorbalığın tanımlanmasına ilişkin farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Yaman ve Peker, 2012).

Üniversite öğrencileriyle yürütülen bir başka araştırmada, erken çocukluk döneminde yaşanan duygusal ihmal ve fiziksel şiddet gibi travmalarla bireylerin siber zorbalık ya da mağduriyet yaşama olasılıkları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Nicel verilere dayalı bulgular, çocukluk travmalarının dijital ortamdaki etkileşim biçimlerini etkilediğini ortaya koymakta; bu da üniversite düzeyindeki gençler için psikososyal destek hizmetlerinin önemine dikkat çekmektedir (Yıldırım ve Sülün, 2025).

Atatekin ve İstanbullu (2025) tarafından sosyal etkinlik kulübü aracılığıyla yürütülen bir eğitim programı sürecinde, öğrencilere siber zorbalık, bu davranışların etkileri ve korunma yolları hakkında bilgi verilmiş; eğitim öncesi ve sonrası farkındalık düzeyleri karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular, siber zorbalık eğitimi alan öğrencilerin farkındalık düzeylerinin anlamlı şekilde arttığını göstermekte; bu da okul temelli bilinçlendirme çalışmalarının ne kadar etkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

Son yıllarda öğrenciler arasında sosyal medya kullanımı ve buna bağlı bağımlılık, oldukça dikkat çeken bir araştırma konusu haline gelmiştir. Çalışmalarda özellikle "sosyal medya bağımlılığı", "ergenler", "sorunlu sosyal medya kullanımı" ve "sosyal medya ile akademik başarı" gibi kavramlar öne çıkıyor. Bu, bağımlılığın, özellikle ergenlerin hem öğrenim süreçlerini hem de ruhsal sağlıklarını ne kadar etkileyebileceğini gösteriyor. Yapılan bibliyometrik analizler, 2014 yılından itibaren bu alanda yayımlanan makale sayısının hızla arttığını ortaya koyuyor; 2023 yılı itibarıyla yıllık 150'den fazla makale yayınlanmış. Türkiye kaynaklı çalışmalar sayıca önde olsa da, bu çalışmaların aldığı atıflar oldukça düşük kalıyor, bu da araştırmaların daha fazla kurumsal destek alması gerektiğini gösteriyor. Elde edilen bulgular, sosyal medya bağımlılığının öğrencilerin bilişsel ve duygusal işlevlerine olumsuz etkileri olduğunu; sosyal kaygıyı artırarak yaşam memnuniyetini düşürdüğünü ve aynı zamanda siber zorbalığa uğrama riskini yükselttiğini ortaya koyuyor. Ayrıca, öğrencilerin sosyal medyayı çoğunlukla sosyalleşmek amacıyla kullandıkları ve bunun ders çalışma sürelerini kısaltarak akademik başarılarını olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanıyor. Bu bağlamda, sosyal medya

bağımlılığının eğitimsel ve psikolojik açıdan büyük etkiler yaratabileceği ve bu alanda daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülüyor (Ergün, 2025).

Nefret söylemi üzerine yapılan derleme niteliğindeki bir araştırma, bu söylemin sosyal medya ortamlarında nasıl evrildiğini ve dijital kültür içinde sistemli bir travma alanına dönüştüğünü kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Literatür taramasına dayanan incelemede, algoritmaların nefret içeriklerini nasıl beslediği ve mevcut yasal düzenlemelerin bu içerikleri önlemedeki sınırlılıkları tartışılmış; dijital vatandaşlık bilinci ile dijital etik anlayışının önemi vurgulanmıştır (Büyüktanır vd., 2025).

Ergen bireylerin siber zorbalık ve mağduriyet yaşantılarının depresyon düzeyleriyle ilişkisini ele alan bir araştırmada, dijital ortamlarda maruz kalınan olumsuz davranışların ruh sağlığı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. 521 öğrenciyle gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda, zorbalık düzeyi arttıkça depresif semptomların da anlamlı şekilde arttığı saptanmıştır. Özellikle siber mağduriyet yaşayan bireylerin psikolojik olarak daha fazla etkilendiği görülmüş; bu durum okul temelli koruyucu müdahalelerin önemini bir kez daha ortaya koymuştur (Boyar ve Arslantaş, 2024).

Aktepe (2013), ergenlerin dijital ortamda karşılaştıkları zorbalık ve mağduriyet durumlarını incelemiştir. Bu çalışma, Türkiye genelindeki çeşitli illerdeki ortaöğretim öğrencileriyle yapılmış olup, katılımcı sayısı 660'dır. Araştırma, nicel yöntemlerle yapılandırılmış ve siber zorbalıkla ilgili yaşantılar detaylı şekilde analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre, öğrencilerin %35'i en az bir kez siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiş, %18'i ise dijital ortamda başkalarına zorbalık yapmışlardır. Çalışmada, sosyal medya platformlarında hakaret, alay etme ve dışlama gibi zorbalık türlerinin en sık karşılaşılan davranışlar olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, mağdur öğrencilerin büyük bir kısmının yaşadıkları olayları aileleri ya da öğretmenleriyle paylaşmadığı, yerine yaşadıkları durumla yalnız başlarına başa çıkmaya çalıştıkları ortaya konmuştur. Bu bulgular, siber zorbalığın yalnızca dijital bir tehdit olmanın ötesinde, sosyal ve psikolojik açıdan ciddi etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

Çolakoglu (2024) tarafından yapılan çalışmada, çocuklarda ihmal ve istismar türleri incelenirken dijital ortamlarda karşılaşılan siber zorbalıkla olan etkileşime de dikkat çekilmektedir. Çalışmada, özellikle ebeveynlerin çocuklarının dijital ortamlarda maruz kaldığı zorbalık türlerine karşı farkındalık düzeyleri araştırılmıştır. Bulgular, ebeveynlerin bu konuda genellikle yetersiz bir farkındalığa sahip olduklarını ve bunun, çocukların dijital istismar ve siber zorbalığa daha açık hale gelmelerine yol açabileceğini göstermektedir. Eser, dijital güvenlik konusunda yalnızca çocukları değil, ebeveynleri de eğitmeye yönelik çalışmaların yaygınlaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Gavcar ve arkadaşları (2024) tarafından yapılan araştırma, ergenlerin siber zorbalıkla karşılaştıklarında başvurdukları başa çıkma stratejilerine odaklanmaktadır. Çalışmada, dijital zorbalıkla mücadele ederken tercih edilen yöntemler ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve katılımcıların çoğunluğunun zorbalığı görmezden gelme, sosyal medya kullanımını sınırlama ve güvendikleri yetişkinlerden yardım isteme gibi yolları tercih ettikleri belirlenmiştir. Araştırma, aile bireyleri ve okul rehberlik servislerinin sunduğu desteğin, siber zorbalığın psikolojik etkilerini azaltmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Maviş (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırma, siber zorbalığın ceza hukuku perspektifinden ele alındığı bir çalışmadır. Araştırma, dijital zorbalığın hukuki boyutlarını detaylandırarak, mevcut yasaların dijital zorbalıkla mücadelede yetersiz kaldığını ve daha kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulguları, siber zorbalık mağdurlarının haklarını ve faillerin cezai sorumluluklarını anlamak adına önemli bir kaynak oluşturmuş, ayrıca ceza hukuku çerçevesinde önleyici öneriler sunulmuştur.

Sosyal medya okuryazarlığının siber zorbalık ve dijital mağduriyet üzerindeki etkilerini inceleyen bir literatür taramasında, sosyal medya okuryazarlığı eksikliği ile dijital dünyada siber zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin ilişkisi ele alınmıştır. Literatür taramasının bulguları, sosyal medya okuryazarlığının artırılmasının, bireylerin siber zorbalıkla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olacağını ortaya koymaktadır (Acar, 2024).

Sosyal medyanın ergenler üzerindeki etkisini ve aile içindeki iletişime olan yansımaları araştıran bir çalışmada, sosyal medyanın aile ilişkileri üzerindeki etkileri ve bu etkileşimin siber zorbalıkla nasıl ilişkilendiği incelenmiştir. Bulgular, ergenlerin sosyal medya kullanımlarının, aile içindeki güvenli alanları tehdit edebileceğini ve bunun, siber zorbalığa bağlı sorunlara yol açabileceğini göstermektedir (Yıldırım, 2021).

Dijital dünyanın hızla yaygınlaşmasıyla birlikte, siber zorbalığın çocuklar ve ergenler üzerindeki etkilerini ele alan bir makalede, okul çağındaki bireylerin maruz kaldığı çevrim içi şiddet türlerine odaklanılmıştır. Makalede, siber zorbalıkla mücadelede en etkili yaklaşımın, aileler, eğitimciler ve karar alıcıların iş birliğiyle geliştirilecek önleyici stratejiler olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, okullarda yürütülecek bilinçlendirme eğitimleri ve dijital medya okuryazarlığı programlarının öğrencilerin dijital ortamda daha güvenli bir şekilde hareket etmelerine destek olacağı ifade edilmiştir (Kavurucu ve Küçük, 2021).

2.7.3. Dijital Vatandaşlık İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Destekleyici ebeveynlik davranışlarının (özellikle özerklik desteği ve yapı sağlama) ergenlerin dijital vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada, bu ilişkide öz-düzenleme becerilerinin aracı rol oynadığı ortaya konmuştur. 570 Meksikalı ergenle yürütülen araştırmada, özerklik desteğinin dijital vatandaşlığın tüm boyutlarıyla pozitif ilişkili olduğu; yapı sağlamanın ise yalnızca çevrimiçi sivil katılım ile anlamlı bir ilişki gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca, ergenlerin öz-düzenleme düzeylerinin, ebeveynlik tarzları ile dijital vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiyi anlamlı biçimde etkilediği; cinsiyetin ve yaş döneminin bu ilişkide belirleyici olmadığı saptanmıştır. Bulgular, ebeveynlerin destekleyici tutumlarının ergenlerin dijital ortamda daha sorumlu ve etik davranışlar geliştirmelerine katkı sağladığını göstermektedir (Morales-Álvarez et al., 2025).

Gbore ve arkadaşları (2025) tarafından kaleme alınan “*Ethical Considerations and Digital Citizenship*”(Etik İlkeler ve Dijital Vatandaşlık) başlıklı kitap bölümü, dijital vatandaşlığın etik yönlerini ön plana çıkararak bireylerin çevrimiçi ortamlarda sorumlu davranışlar sergilemeleri gerektiğini savunmaktadır.

Metinde, saygı, empati, eleştirel düşünme ve yasal sorumluluk gibi etik ilkelerin dijital etkileşimlerde nasıl hayata geçirilebileceği tartışılmıştır. Özellikle öğretmen adaylarının bu etik değerleri içselleştirerek hem kişisel dijital deneyimlerinde hem de gelecekte öğrencilerine rehberlik etme süreçlerinde etkin rol üstlenebilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bölüm, öğretmen yetiştirme programlarında dijital etik konularının daha fazla yer bulması gerektiğini önermektedir.

Selvakumar ve arkadaşları (2025) “The Global Impact of AI on Digital Citizenship” (The Global Impact of AI on Digital Citizenship) başlıklı bölümde, yapay zekâ teknolojilerinin dijital vatandaşlık üzerindeki etkileri küresel bir perspektiften değerlendirilmiştir. Yazarlar, yapay zekâ sistemlerinin bireylerin çevrimiçi davranış biçimlerini, etik karar alma süreçlerini ve dijital hak algılarını nasıl dönüştürdüğünü incelemişlerdir. Özellikle eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri gibi alanlarda dijital vatandaşlık uygulamalarının AI destekli sistemlerle yeniden şekillenmekte olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, yapay zekâ teknolojilerinin bilgiye erişim yollarını değiştirmesiyle, bireylerin dijital sorumluluklarını ve haklarını nasıl yönettikleri üzerine yeni tartışmaların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, yapay zekâ çağında dijital vatandaşlığın tanımının güncellenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Peart ve arkadaşları (2024) tarafından Birleşik Krallık’ta yapılan araştırmada, genç bireylerin dijital vatandaşlığa ilişkin algıları ve bu alandaki becerileri incelenmiştir. Araştırmada 124 genç birey ile çevrimiçi anket uygulanmış ve dijital vatandaşlık anlayışlarının bireysel deneyimler ve sosyal çevreye göre farklılık gösterdiği ortaya konmuştur. Katılımcılar, mevcut müfredatın dijital çağın gerekliliklerine tam olarak karşılık vermediğini ve daha güncel içeriklerle desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Araştırma, gençlerin çevrimiçi ortamlarda etik, saygılı ve sorumlu bireyler olabilmeleri için dijital vatandaşlık eğitiminin sistematik şekilde yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

van Toorn ve Cox (2024) tarafından yayımlanan “Digital Citizenship and Disability in the COVID Era” (COVID Döneminde Dijital Vatandaşlık ve Engellilik) başlıklı çalışmada, COVID-19 pandemisi sürecinde engelli bireylerin dijital vatandaşlık deneyimleri incelenmiştir. Pandemiyle birlikte dijital araçların

yaygınlaşması, engelli bireylerin çevrimiçi ortamlarda daha fazla görünür olmasını sağlamış; ancak aynı zamanda erişilebilirlik, dijital okuryazarlık ve altyapı yetersizlikleri gibi çeşitli engelleri de beraberinde getirmiştir. Araştırma, dijital eşitliğin sağlanabilmesi için politika yapıcıların, eğitimcilerin ve teknoloji geliştiricilerin iş birliği içinde çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece dijital alanlar, herkesin eşit koşullarda yer alabileceği kapsayıcı ortamlara dönüşebilecektir.

“Cultivating the Digital Citizen: Trust, Digital Literacy and E-Government Adoption” (Dijital Vatandaş Yetiştirmek: Güven, Dijital Okuryazarlık ve E-Devlet Kabulü) başlıklı araştırma, Nijerya'daki bireylerin dijital vatandaşlık davranışları ile e-devlet hizmetlerini kullanma eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, bireylerin dijital platformlara duyduğu güven ve sahip oldukları dijital okuryazarlık düzeyi, çevrim içi vatandaşlık görevlerini yerine getirme isteklerini doğrudan etkilemektedir. Güven eksikliği, bireylerin dijital kamu hizmetlerinden uzak durmasına neden olurken, yüksek düzeyde dijital okuryazarlık, vatandaşların dijital haklarını daha bilinçli biçimde kullanmalarını sağlamaktadır. Bu bulgular, dijital vatandaşlık kavramının yalnızca teknik becerilerle değil; güven algısıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (AbdulKareem ve Oladimeji, 2024).

O'Reilly ve arkadaşları (2024) tarafından Birleşik Krallık'ta yürütülen araştırmada, ilkokullarda dijital etik ve dijital vatandaşlık eğitimi üzerine odaklanılmıştır. Araştırma, çocukların dijital dünyada empati, saygı ve güvenlik gibi temel değerleri içselleştirmelerine yönelik eğitimin erken yaşlardan itibaren verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca, çocukların karşılaştıkları dijital zorluklara karşı bilinçli davranmalarını sağlayacak içeriklerin, müfredatın bir parçası hâline getirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Dijital haklar ve sorumluluklar konularında çocukların farkındalıklarının artırılması, onların çevrim içi ortamlarda daha sağlıklı ve etik etkileşimler kurmalarına katkı sağlamaktadır.

Suudi Arabistan'daki ilkokullarda dijital vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkinliklerin tasarımına odaklanan bir araştırma, dijital medya kullanımı, çevrimiçi güvenlik, dijital etik ve siber zorbalık gibi konulara dair çeşitli eğitim etkinliklerinin uygulanmasını incelemiştir. Bu etkinliklerin,

öğrencilerin dijital farkındalıklarını artırdığı gözlemlenmiştir. Grup çalışmaları, güvenlik simülasyonları ve etik tartışmalar gibi çok yönlü yöntemlerle yürütülen uygulamalar, öğrencilerin dijital ortamlarda daha bilinçli ve sorumlu davranışlar sergilemelerine olanak sağlamıştır. Çalışma, erken yaşlarda verilen dijital vatandaşlık eğitiminin, öğrencilerin dijital yaşamlarında etik ve bilinçli kararlar almalarını desteklediğini ortaya koymaktadır (Alenezi ve Alfaleh, 2024).

Walters ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen kapsamlı derleme çalışması, ilkokul öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine yönelik yaklaşımlarını ve mevcut literatürdeki eğilimleri değerlendirmiştir. Araştırmada dijital vatandaşlık yalnızca teknik becerilerle sınırlı görülmemiş; etik davranışlar, çevrimiçi güvenlik, dijital ayak izi yönetimi ve dijital ortamlarda saygılı iletişim gibi çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmıştır. Öğretmenlerin bu alandaki donanım eksikliği dikkat çekmiş ve hizmet içi eğitimlerin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda, yapılandırılmış bir dijital vatandaşlık müfredatının erken yaşlardan itibaren uygulanmasının, öğrencilerin çevrim içi davranışlarını olumlu yönde etkilediğine dair literatürde güçlü kanıtlar olduğu belirtilmiştir.

Aimee Green Logan'ın Kaliforniya'da gerçekleştirdiği araştırma, beşinci sınıf düzeyindeki öğrencilerin dijital vatandaşlık konusundaki bilgi düzeylerini değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışma, Howard Gardner ve Common Sense Media'nın geliştirdiği değerlendirme araçları ile Mike Ribble'in dijital vatandaşlığa ilişkin dokuz temel unsuru çerçevesinde yapılandırılmıştır. Toplamda 88 öğrenciyle yürütülen bu araştırma, katılımcıların yalnızca %32'sinin dijital vatandaşlık konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, öğrencilerin siber zorbalık, kimlik hırsızlığı ve dijital ayak izi gibi dijital risklere karşı savunmasız olduklarını göstermektedir. Araştırmada, dijital vatandaşlık eğitiminin okul müfredatlarına entegre edilerek öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda daha güvenli ve bilinçli hareket etmelerini sağlayacak kapsamlı programlara duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır (Logan, 2016).

Hollandsworth ve arkadaşlarının (2011) gerçekleştirdiği çalışmada da vurgulandığı üzere, "Digital Citizenship in K-12: It Takes a Village" (K-12 Eğitiminde Dijital Vatandaşlık: Bir Köyü Gerekir) başlıklı makale, dijital vatandaşlık

eğitiminin sadece öğretmenlerin değil; ailelerin, okul yöneticilerinin, kütüphanecilerin ve toplumun diğer paydaşlarının da katkısıyla yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır. Dijital vatandaşlık, yalnızca teknoloji okuryazarlığı değil; aynı zamanda etik değerler, güvenlik bilinci, çevrimiçi sorumluluklar ve saygı çerçevesinde davranma gibi çok yönlü bir yapıya sahiptir. Çalışma, dijital vatandaşlık eğitiminin erken yaşlardan itibaren tüm okul müfredatına entegre edilmesi gerektiğini vurgulayarak, toplumsal katılımın bu süreçteki önemine dikkat çekmektedir.

2.7.4. Siber Zorbalık İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Çin'de gerçekleştirilen bir araştırmada, sosyal medya platformlarındaki siber zorbalık içerikleri dilsel açıdan incelenmiştir. Zhong ve arkadaşları (2022), beş farklı siber zorbalık vakasını ele alarak, bu içeriklerde kullanılan kelimeleri, duygusal tonları ve anlam ilişkilerini analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular, siber zorbalık içeren yorumların diğer yorumlara kıyasla dilsel olarak belirgin farklılıklar taşıdığını ve bu içeriklerin hem açık hem de örtük saldırganlık barındırabileceğini göstermektedir. Araştırma, dijital vatandaşlık eğitiminin önemine vurgu yaparak, bireylerin çevrimiçi ortamlarda etik ve sorumlu davranışlar sergilemelerinin, siber zorbalık gibi olumsuz davranışların önlenmesinde etkili olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, dijital vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi, çevrimiçi etkileşimlerde daha sağlıklı ve saygılı bir ortamın oluşmasına katkı sağlayabilir.

Touloupis ve arkadaşlarının (2025) gerçekleştirdiği “*Relations among perceived school context-related factors, cyberbullying, and school adjustment: An examination between native and immigrant students in elementary and secondary education*” (Algılanan okul bağlamı ile ilişkili faktörler, siber zorbalık ve okul uyumu arasındaki ilişkiler: İlkokul ve ortaöğretimde yerli ve göçmen öğrenciler üzerine bir inceleme) başlıklı çalışma, öğrencilerin okul ortamını nasıl algıladıklarının siber zorbalık davranışları ve okul uyumlarıyla nasıl ilişkili olduğunu hem yerli hem de göçmen öğrenci grupları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Araştırmada , ilkokul ve ortaöğretim kademelerinde eğitim gören öğrencilere çeşitli ölçekler uygulanarak okul iklimi, öğretmen ve akran ilişkileri, siber zorbalığa maruz kalma ve okul uyum düzeyleri değerlendirilmiştir. Elde edilen

bulgular, öğrencilerin okul bağlamına dair olumlu algılarının hem siber zorbalık eğilimlerini azalttığını hem de okul uyumunu artırdığını göstermiştir. Ayrıca, göçmen öğrencilerin yerli öğrencilere kıyasla okul ortamına uyum sağlama konusunda daha fazla zorluk yaşadıkları, ancak destekleyici bir okul ikliminin bu zorlukları önemli ölçüde hafiflettiği belirlenmiştir. Bu çalışma, okul ortamının psikososyal faktörlerinin siber zorbalıkla mücadelede ve öğrencilerin genel uyum süreçlerinde ne denli etkili olduğunu ortaya koyarak, özellikle göçmen öğrencilere yönelik destekleyici eğitim politikalarının önemine dikkat çekmektedir.

“Cross-lagged analysis of cyberbullying victimization, school connection, and depression among high school students” (Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Mağduriyeti, Okula Bağlılık ve Depresyon Üzerine Çapraz Gecikmeli Bir Analiz) başlıklı çalışma, ergenlerin siber zorbalıkla karşılaşmaları ile okul aidiyetleri ve depresyon düzeyleri arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemektedir. Çin’deki lise öğrencileriyle yürütülen bu araştırmada, siber zorbalık mağduru olan öğrencilerin zamanla okulla bağlarının zayıfladığı, bunun da depresif semptomların artmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan, depresyon seviyesi yüksek olan öğrencilerin ilerleyen dönemlerde daha fazla siber zorbalığa maruz kalma ihtimali taşıdığı da saptanmıştır. Bu bulgular, öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarının siber zorbalıkla nasıl iç içe geçtiğini ve okul ortamında duygusal destek mekanizmalarının ne kadar kritik olduğunu gözler önüne sermektedir (Zhu et al., 2025).

Siber zorbalık mağduriyetine dair yapılmış onlarca çalışmayı bir araya getiren *“Umbrella review of meta-analyses on the risk factors, protective factors, consequences and interventions of cyberbullying victimization”* (Siber Zorbalık Mağduriyetinin Risk ve Koruyucu Faktörleri, Sonuçları ve Müdahale Yöntemlerine Dair Meta-Analizlerin Şemsiye İncelemesi) başlıklı bu çalışma, alanyazındaki en kapsamlı analizlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada, bireyin siber zorbalığa maruz kalma olasılığını artıran psikolojik, sosyal ve çevresel risk faktörleri sistematik şekilde ortaya konmuş; aynı zamanda bu riski azaltabilecek koruyucu etmenler de belirlenmiştir. Araştırma, siber zorbalığın yalnızca mağdurun psikolojik sağlığını değil, akademik başarısını ve sosyal ilişkilerini de olumsuz etkileyebileceğini vurgulamaktadır. İncelenen meta-analizler, etkili müdahale

programlarının özellikle okul temelli stratejilerle yürütülmesinin önemine dikkat çekmekte, empati geliştirme, dijital beceri eğitimi ve öğretmen-veli iş birliği gibi unsurların siber zorbalıkla mücadelede kritik rol oynadığını göstermektedir (Kasturiratna et al., 2025).

Li ve arkadaşları (2025) tarafından gerçekleştirilen “*School climate and cyberbullying victimization: A meta-analysis*” (Okul İklimi ve Siber Zorbalık Mağduriyeti: Bir Meta-Analiz) başlıklı çalışma, okul ortamının siber zorbalık üzerindeki etkisini çok sayıda araştırmayı bir araya getirerek incelemektedir. Bu meta-analiz, olumlu bir okul ikliminin – yani destekleyici öğretmen-öğrenci ilişkileri, etkili disiplin anlayışı ve kapsayıcı okul kültürü gibi etkenlerin – siber zorbalık mağduriyetini azaltmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Bulgular, okulda güven duygusunun arttığı, öğrenciler arasında sosyal bağlılığın güçlendiği durumlarda, siber zorbalığa maruz kalma oranlarının anlamlı şekilde düştüğünü göstermektedir. Ayrıca çalışmada, olumsuz okul ikliminin, özellikle denetimin zayıf olduğu, öğrencilerin kendini dışlanmış hissettiği ortamlarda, siber zorbalık davranışlarının daha yaygın hale geldiği belirtilmektedir. Bu kapsamda araştırma, okul iklimi üzerinde yapılacak iyileştirici düzenlemelerin siber zorbalıkla mücadelede temel bir strateji olabileceğine dikkat çekmektedir.

Fischer ve Bilz (2024) tarafından yürütülen “*Traditional bullying and cyberbullying at schools in Germany: Results of the HBSC study 2022 and trends from 2009/10 to 2022*” (Almanya’daki Okullarda Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalık: HBSC 2022 Araştırmasının Bulguları ve 2009/10’dan 2022’ye Eğilimler) başlıklı araştırma, uzun yıllara yayılan veriler ışığında zorbalık davranışlarındaki değişimi ortaya koymaktadır. Almanya’daki okullarda gerçekleştirilen bu çalışma, Dünya Sağlık Örgütü’nün Sağlık Davranışları ve Okul Çağı Çocukları (HBSC) araştırması kapsamında yapılmıştır. Araştırma, 11, 13 ve 15 yaşlarındaki öğrencilerle yürütülen büyük ölçekli anketlerle hem geleneksel zorbalık hem de siber zorbalık düzeylerini incelemiştir. Sonuçlara göre, 2022 yılında öğrencilerin yaklaşık %13’ü geleneksel zorbalık mağduru olduğunu belirtirken, %9’u siber zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş ve okul türü gibi değişkenlerin zorbalık deneyimlerinde farklılık yarattığı gözlemlenmiştir. Araştırma, 2009/10’dan bu yana

siber zorbalık oranlarında artış eğilimi olduğunu, geleneksel zorbalıkta ise görece daha istikrarlı bir seyir izlendiğini göstermektedir. Bu bulgular, özellikle dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte siber zorbalıkla mücadelede yeni stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

İlköğretim düzeyindeki çocuklara (6-12 yaş) yönelik olarak geliştirilen siber zorbalıkla mücadele programlarının etkilerini inceleyen kapsamlı bir sistematik derlemede, müdahale ve önleme çalışmalarının genel eğilimleri ve başarı düzeyleri değerlendirilmiştir. Bu inceleme kapsamında, son yıllarda uygulanan çeşitli programların yapılandırılma biçimleri, içerik odakları ve uygulama süreleri karşılaştırılmış; özellikle bilişsel-davranışçı teknikler, akran destek sistemleri ve dijital okuryazarlık temelli müdahalelerin çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bulgulara göre, programların çoğu kısa süreli olsa da, katılımcıların dijital ortamdaki davranışlarında olumlu değişimler sağladığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin aktif katılımı, ailelerle iş birliği ve okul iklimine yönelik bütüncül yaklaşımların başarıyı artırdığı vurgulanmıştır. Çalışma, siber zorbalığın ilköğretim yıllarında da önemli bir tehdit oluşturduğunu ve bu yaş grubuna yönelik özel müdahale programlarına duyulan ihtiyacın sürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu sistematik derleme, toplamda 48.794 katılımcıyı içeren 17 yüksek kaliteli çalışmayı analiz etmiştir. İncelenen programlar arasında en fazla uygulama sayısına sahip ülkeler Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya (dörder program), ardından İspanya ve İsrail (ikişer program) olarak belirtilmiştir (Chicote-Beato et al., 2024).

Masoumi ve arkadaşları (2024) tarafından yapılan araştırma, İsveç'teki ilkokullarda siber zorbalığı nasıl tanıyıp, bununla nasıl başa çıktığına dair okul personelinin kullandığı yöntemleri incelemiştir. Araştırma, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin dijital güvenliği artırmak ve öğrencilerin çevrimiçi davranışlarını izlemek için hangi stratejileri kullandığını göstermektedir. Bulgular, okul personelinin siber zorbalığı önleme konusunda daha fazla eğitim almasının önemini vurgulamaktadır. Araştırma, aynı zamanda okul iklimi ve öğretmenlerin farkındalık düzeyinin, siber zorbalığı önlemeye ne kadar katkı sağladığını da ortaya koymaktadır.

Madsen ve arkadaşları (2024) tarafından Danimarka'da gerçekleştirilen ulusal temsil gücüne sahip çalışmada, okulda yaşanan zorbalık ile siber zorbalığın ergenlerde yalnızlık duygusu üzerindeki etkileri kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Araştırma, hem geleneksel zorbalığın hem de dijital ortamdaki siber zorbalığın, genç bireylerin yalnızlık deneyimlerini derinleştirdiğini ortaya koymuştur. Özellikle çevrimdışı ve çevrimiçi zorbalığa eşzamanlı maruz kalan bireylerde yalnızlık düzeylerinin belirgin biçimde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, yalnızlığın sadece bireysel değil, aynı zamanda dijitalleşen sosyal ortamlarla da şekillenen toplumsal bir olgu hâline geldiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Nepal'in kalabalık ve dijitalleşen bir kentinde yapılan bir araştırma, lise düzeyindeki gençlerin dijital dünyada nasıl zorlayıcı deneyimler yaşadığını ortaya koyuyor. Araştırmada, pek çok ergenin siber zorbalığa maruz kaldığı ya da bir şekilde bu sürecin parçası hâline geldiği görülüyor. Özellikle erkek öğrenciler arasında bu durumun daha yaygın olduğu belirtiliyor. Gençlerin sosyal medya kullanım süreleri arttıkça, maruz kaldıkları risklerin de arttığı saptanmış. Bu durum, dijital alanın sadece bilgiye ulaşma değil, aynı zamanda psikolojik yükler taşıma alanı olduğunu da gösteriyor. Gençlerin bu platformlarda hem bağlantı kurmaya çalışması hem de bazen zarar görmesi, dijital vatandaşlık bilincinin ne kadar hayati olduğunu bir kez daha hatırlatıyor (Kunwar et al., 2024).

Quintana-Orts ve arkadaşları (2024), hem geleneksel zorbalığa hem de siber zorbalığa maruz kalan, yani aynı anda zorba ve mağdur konumunda bulunan öğrencilerin yaşadıkları süreci detaylı biçimde ele almıştır. Araştırmada, bu öğrencilerin yalnızca akran ilişkilerinde değil, genel okul yaşamında da ciddi zorluklar yaşadığı belirtilmiştir. Özellikle okul ikliminin destekleyici olmaması, öğretmenlerin yeterince farkında olmaması gibi faktörlerin, bu tür zorbalık vakalarının daha sık görülmesine yol açtığı ifade edilmektedir. Araştırma, bireysel müdahalelerin yanı sıra okul düzeyinde bütüncül stratejiler geliştirmenin, zorbalıkla mücadelede kalıcı etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, betimsel nitelikte olup ilişkisel tarama modeline dayanmaktadır. İlişkisel tarama modeli, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeyi ve bu ilişkileri nicel verilerle analiz etmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Privitera ve Wallace, 2011). Araştırma kapsamında, ortaokul 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni, 2024–2025 eğitim-öğretim yılı içerisinde Aydın ili Nazilli ilçesinde yer alan devlet ortaokullarında öğrenim görmekte olan 5., 6., 7. ve 8. sınıf düzeyindeki 7704 öğrenciden oluşmaktadır. Bu evrenden, olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan ulaşılabilirlik örnekleme (convenience sampling) kullanılarak örneklem seçilmiştir. Ulaşılabilirlik örnekleme, araştırmacının en kolay erişebileceği katılımcıları seçmesini ifade eder. Etikan ve arkadaşları (2016), bu yöntemi, araştırmacının zaman, maliyet ve erişim kısıtlamaları nedeniyle en kolay ulaşabileceği bireyleri seçmesi olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, Nazilli ilçesindeki 6 devlet ortaokulundan, 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören toplam 647 öğrenci araştırma örneklemini oluşturmuştur. Okulların ve öğrencilerin seçimi, araştırmacının erişim kolaylığına göre belirlenmiş olup, rastgelelik esas alınmamıştır.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Grup	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	337	52,1
	Kadın	310	47,9
Kaçınıcı Sınıfsınız?	5	195	30,1
	6	251	38,8
	7	104	16,1
	8	97	15
Ailenizin aylık ortalama geliri	15000 TL altı	77	11,9
	15001-30000 TL	186	28,7
	30001-50000 TL	230	35,5
	50000 TL üzeri	154	23,8
İnternet kullanma beceriniz	Düşük	32	4,9
	Orta	379	58,6
	Yüksek	236	36,5
Evinizde bilgisayar olma durumu	Hayır	245	37,9
	Evet	402	62,1
Anne eğitim düzeyi	Okuma yazma bilen & bilmeyen	35	5,4
	İlkokul	110	17
	Ortaokul	127	19,6
	Lise	183	28,3
	Lisans ve üzeri	189	29,2
Günde internet kullanımı süresi (saat)	1 saatten az	109	16,8
	1-2 saat	294	45,4
	3-4 saat	145	22,4
	4 saat üzeri	99	15,3
Toplam		647	100

Öğrencilerin %52,1'i erkek, %47,9'u kadındır. Öğrencilerin sınıf durumlarına göre dağılımları 5. sınıf (%30,1), 6. sınıf (%38,8), 7. sınıf (%16,1) ve 8. sınıf (%15) olarak saptanmıştır. Öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama gelir durumlarına göre dağılımları 15.000 TL altı (%11,9), 15.001-30.000 TL (%28,7), 30.001-50.000 TL (%35,5) ve 50.000 TL üzeri (%23,8) olarak saptanmıştır. Öğrencilerin internet kullanma becerileri ile ilgili dağılımlar düşük (%4,9), orta (%58,6) ve yüksek (%36,5) olarak saptanmıştır. Evlerinde bilgisayar bulunan öğrencilerin oranı %62,1 iken, bulunmayanların oranı %37,9'dur. Anne eğitim düzeyine göre dağılımlar okuma yazma bilen ve bilmeyen (%5,4), ilkokul (%17), ortaokul (%19,6), lise (%28,3) ve lisans ve üzeri (%29,2) olarak saptanmıştır. Öğrencilerin günde internet kullanım sürelerine göre dağılımlar 1 saatten az (%16,8), 1-2 saat (%45,4), 3-4 saat (%22,4) ve 4 saatten fazla (%15,3) olarak saptanmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma kapsamında, öğrencilerin çeşitli demografik ve dijital özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş bir kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu formda öğrencilerin cinsiyetleri, öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri, internet kullanım sıklıkları, interneti kullanma becerileri, ailelerinin aylık ortalama gelir düzeyi, anne eğitim durumu ve evde bilgisayar bulunup bulunmadığına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Bu değişkenler, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesinde kontrol değişkeni olarak dikkate alınmakta ve araştırmanın alt problemlerinin analizinde açıklayıcı rol üstlenmektedir. Kişisel bilgi formunda yer alan bu veriler, katılımcı profilinin ayrıntılı biçimde tanımlanmasına olanak sağlamaktadır.

3.3.2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği

Araştırmada, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini belirleyebilmek amacıyla Öztürk (2015) tarafından geliştirilen “Dijital Vatandaşlık Ölçeği” kullanılmıştır. Toplam 31 maddeden oluşan bu ölçek, beşli Likert tipi derecelendirme sistemiyle yapılandırılmıştır. Katılımcılar, her bir maddeye “Kesinlikle Katılmıyorum”dan “Kesinlikle Katılıyorum”a kadar uzanan beşli ölçek üzerinden yanıt vermiştir. Ölçek, öğrencilerin dijital ortamlardaki bilgi, tutum ve davranışlarını değerlendirmek üzere tasarlanmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında yürütülen analizler sonucunda, ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .715 olarak bulunmuş, Bartlett testi sonucu ise anlamlı çıkmıştır ($\chi^2 = 1332.17$; $sd = 465$; $p < .000$). Yapılan faktör analizi ile maddelerin tek faktör altında toplandığı ve faktör yüklerinin .30’un üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin olarak hesaplanan Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı .789 olarak belirlenmiştir (Öztürk, 2015).). Bu araştırmada da ölçeğin güvenirlik düzeyi incelenmiş ve Cronbach's Alpha katsayısı 0.722 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, ölçeğin yeterli düzeyde güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

3.3.3.Siber Zorbalık Ölçeği

Araştırmada, öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerini belirlemeye yönelik olarak Arıca ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilmiş olan “Siber Zorbalık Ölçeği”nden yararlanılmıştır. Bu ölçek, toplamda 24 maddeden oluşmakta olup dörtlü derecelendirme sistemiyle yanıtlanmaktadır. Katılımcılar, ölçek maddelerine “Hiçbir Zaman”, “Bazen”, “Çoğu Zaman” ve “Her Zaman” seçeneklerinden birini işaretleyerek görüşlerini belirtmişlerdir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yapılan analizlerde, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı .95 olarak belirlenmiş, test-tekrar test yöntemiyle elde edilen korelasyon katsayısı ise .70 olarak rapor edilmiştir (Arıca vd., 2012). Bu araştırmada da ölçeğin güvenilirlik düzeyi incelenmiş ve Cronbach's Alpha katsayısı 0.795 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten elde edilen puanlar doğrultusunda, yüksek skorlar bireylerin siber zorbalık eğilimlerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Bu araştırmanın verileri Aydın ili Nazilli ilçesi devlet ortaokullarının 5., 6., 7. ve 8.sınıflarında öğrenim görmekte olan toplam 647 ortaokul öğrencisine ölçeklerin dağıtılarak doldurulması yoluyla toplanmıştır.

Veri analizinde SPSS 26 program kullanılmıştır. İlk olarak ölçek puanları için uç değer kontrolü yapılmıştır. Bu bağlamda ölçek puanlarının z standart değerleri elde edilmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013) z standart değerlerinin ± 3.30 aralığı dışında olduğunda uç değer olduğunu belirtmiştir. Siber zorbalık ölçeği puanlarında uç değer saptanmıştır ve 55 katılımcı çıkarılmıştır. Tüm analizler uç değer saptanan bu katılımcılar çıkarıldıktan sonraki veriden yapılmıştır. İlk olarak öğrencilerin demografik özelliklerine göre dağılımı verilmiştir. Dijital vatandaşlık ve siber zorbalık ölçeği puanları için tanımlayıcı istatistik değerleri verilmiş olup puanların normalliği için veri sayısı ($N > 50$) olduğundan çarpıklık ile basıklık değerlerine bakılmıştır. Bu değerler ± 2 arasında olduğunda puanların dağılımı normaldir (George ve Mallery, 2010). Demografik özelliklere göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık ölçeği puanları parametrik yöntemlerle karşılaştırılmıştır. Bu yöntemler için gruptaki veri sayısı ($N > 30$) olmalı ve puanlar normal dağılması gerekir. İki

kategorisi olan demografik değişkenlere göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t testi yöntemi kullanılmıştır. İki den fazla kategoriye sahip demografik değişkenlere göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanlarının karşılaştırılmasında ANOVA yöntemi kullanılmıştır. ANOVA’da anlamlı farklılık durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemede çoklu karşılaştırma yöntemlerinden LSD yöntemi kullanılmıştır. Son olarak öğrencilerin dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasındaki ilişki de Pearson korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde iki değişkenin de normal dağılması gerekirken korelasyon katsayısı olan r değeri için 0,40’dan küçükse ilişkinin düzeyinin zayıf olduğu belirtilmiştir (Pallant, 2017). İstatiksel analizler için $p < .05$ anlamlılık düzeyi karşılaştırılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölüm, araştırmaya katılan öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Ölçeği, Siber Zorbalık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formuna verdikleri cevaplardan elde edilen bilgilerin istatistiksel olarak değerlendirmesini kapsamaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistik Tablosu

Puan	En Küçük	En Büyük	Ort	ss	Çarpıklık	Basıklık
Dijital Vatandaşlık	71	138	103,66	10,79	-0,088	-0,149
Siber Zorbalık	24	39	25,68	3,04	1,31	1,231

Dijital Vatandaşlık ölçeği puanları 71 ile 138 arasında değişirken, ortalaması 103,66 (ss=10,79) olarak belirlenmiştir. Çarpıklık değeri -0,088 ve basıklık değeri -0,149 olup ± 2 arasındadır ve normal dağılmaktadır. Siber Zorbalık ölçeği puanları 24 ile 39 arasında değişirken, ortalaması 25,68 (ss=3,04) olarak hesaplanmıştır. Çarpıklık değeri 1,31 ve basıklık değeri 1,231 olup ± 2 arasındadır ve normal dağılmaktadır.

Dijital vatandaşlık ve siber zorbalık düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Dijital vatandaşlık ve siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişki de Pearson korelasyon yöntemi kullanılmış ve tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanları Arasında İlişki Tablosu

Ölçek Puan	1	2
1.Dijital Vatandaşlık	r	1
2.Siber Zorbalık	r	-,158**

**** $p < .01$; r: Pearson korelasyon katsayısı**

Öğrencilerin dijital vatandaşlık ile siber zorbalık ölçek puanları arasında zayıf düzeyde negatif ilişki saptanmıştır ($r = -0,158$, $p < .01$). Öğrencilerin dijital vatandaşlık puanları arttıkça, siber zorbalık puanları azalmakta ya da tam tersidir.

Gruplara göre karşılaştırma bulguları

Öğrencilerin cinsiyetine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin cinsiyetine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda bağımsız gruplar t testi yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	ss	$t_{(645)}$	p
Dijital Vatandaşlık	Kadın	337	104,29	9,94	1,556	0,12
	Erkek	310	102,97	11,62		
Siber Zorbalık	Kadın	337	25,37	2,69	-2,735	0,006
	Erkek	310	26,02	3,36		

t:Bağımsız gruplar t testi istatistik değeri

Dijital vatandaşlık ölçeği puanları kadınlarda 104,29 (ss=9,94), erkeklerde ise 102,97 (ss=11,62) olarak belirlenmiştir. Cinsiyete göre öğrencilerin dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($t_{(645)}=1,556$, $p=0,12$, $p>.05$).

Siber zorbalık ölçeği puanları kadınlarda 25,37 (ss=2,69), erkeklerde ise 26,02 (ss=3,36) olarak hesaplanmıştır. Cinsiyete göre öğrencilerin siber zorbalık puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($t_{(645)}=-2,735$, $p=0,006$, $p<.05$). Erkeklerin siber zorbalık puan ortalaması kadınlara göre daha yüksektir.

Öğrencilerin evinde bilgisayar olma durumuna göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin evinde bilgisayar olma durumuna göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda bağımsız gruplar t testi yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Öğrencilerin Evinde Bilgisayar Olma Durumuna Göre Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	Ss	$t_{(645)}$	p
Dijital Vatandaşlık	Hayır	245	101,62	10,89	-3,79	,000
	Evet	402	104,90	10,55		
Siber Zorbalık	Hayır	245	25,60	3,08	-0,569	0,57
	Evet	402	25,74	3,02		

t:Bağımsız gruplar t testi istatistik değeri

Dijital Vatandaşlık ölçeği puanları evinde bilgisayar olmayan öğrencilerde 101,62 (ss=10,89), evinde bilgisayar olan öğrencilerde ise 104,90 (ss=10,55) olarak belirlenmiştir. Evinde bilgisayar olma durumuna göre öğrencilerin dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($t_{(645)}=-3,79$, $p=,000$, $p<.05$). Evinde bilgisayar olan öğrencilerin dijital vatandaşlık ölçeği puan ortalamaları, evinde bilgisayar olmayan öğrencilerden daha yüksektir.

Siber Zorbalık ölçeği puanları evinde bilgisayar olmayan öğrencilerde 25,60 (ss=3,08), evinde bilgisayar olan öğrencilerde ise 25,74 (ss=3,02) olarak hesaplanmıştır. Evinde bilgisayar olan ve olmayan öğrencilerin siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($t_{(645)}=-0,569$, $p=0,57$, $p>.05$).

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda ANOVA yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 6). ANOVA sonucunda anlamlı farklılık durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğu LSD çoklu karşılaştırma ile karşılaştırılmış ve fark sütununda gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Dijital Vatandaşlık Ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	Ss	$F_{(3,643)}$	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	5 ^A	195	100,98	11,50	10,003	,000	B,C>A,D
	6 ^B	251	106,24	10,39			
	7 ^C	104	103,99	9,36			
	8 ^D	97	101,99	10,29			
Siber Zorbalık	5 ^A	195	25,41	2,81	4,676	0,003	C,D>A,B
	6 ^B	251	25,37	2,77			
	7 ^C	104	26,19	3,16			
	8 ^D	97	26,48	3,79			

F:ANOVA testi anlamlılık değeri; Fark: Anlamlı çıkan ANOVA sonucunda farkın ikili olarak karşılaştırıldığı LSD çoklu karşılaştırma testi sonucu

Dijital vatandaşlık ölçeği puanları 5. sınıf öğrencilerinde 100,98 (ss=11,50), 6. sınıf öğrencilerinde 106,24 (ss=10,39), 7. sınıf öğrencilerinde 103,99 (ss=9,36) ve 8. sınıf öğrencilerinde 101,99 (ss=10,29) olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(3,643)}=10,003$, $p=,000$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, 6. sınıf ve 7. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık puan ortalamaları, 5. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinden daha yüksektir.

Siber zorbalık ölçeği puanları 5. sınıf öğrencilerinde 25,41 (ss=2,81), 6. sınıf öğrencilerinde 25,37 (ss=2,77), 7. sınıf öğrencilerinde 26,19 (ss=3,16) ve 8. sınıf öğrencilerinde 26,48 (ss=3,79) olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(3,643)}=4,676$, $p=0,003$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamaları, 5. sınıf ve 6. sınıf öğrencilerinden daha yüksektir.

Öğrencilerin aile gelir düzeyine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin aile gelir düzeyine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda ANOVA yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 7). ANOVA sonucunda anlamlı farklılık durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğu LSD çoklu karşılaştırma ile karşılaştırılmış ve fark sütununda gösterilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Aile gelir düzeyine Göre Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	Ss	$F_{(3,643)}$	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	15000 TL altı ^A	77	100,31	9,71	5,944	0,001	D>B,C>A
	15001-30000 TL ^B	186	103,19	10,16			
	30001-50000 TL ^C	230	103,37	11,39			
	50000 TL üzeri ^D	154	106,34	10,60			
Siber Zorbalık	15000 TL altı	77	25,75	3,10	0,731	0,534	
	15001-30000 TL	186	25,72	2,81			
	30001-50000 TL	230	25,47	2,81			
	50000 TL üzeri	154	25,93	3,58			

F:ANOVA testi anlamlılık değeri; Fark: Anlamlı çıkan ANOVA sonucunda farkın ikili olarak karşılaştırıldığı LSD çoklu karşılaştırma testi sonucu

Dijital vatandaşlık ölçeği puanları 15.000 TL altı gelir grubunda 100,31 (ss=9,71), 15.001-30.000 TL gelir grubunda 103,19 (ss=10,16), 30.001-50.000 TL gelir grubunda 103,37 (ss=11,39) ve 50.000 TL üzeri gelir grubunda 106,34 (ss=10,60) olarak belirlenmiştir. Aile gelir düzeyine göre dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(3,643)}=5,944$, $p=0,001$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, 50.000 TL üzeri gelir grubundaki öğrencilerin dijital vatandaşlık puan ortalamaları, 50.000 TL altı tüm gelir grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, 15.001-30.000 TL ve 30.001-50.000 TL gelir gruplarındaki öğrencilerin dijital vatandaşlık puan ortalamaları da 15.000 TL altı gelir grubuna göre daha yüksektir.

Siber zorbalık ölçeği puanları 15.000 TL altı gelir grubunda 25,75 (ss=3,10), 15.001-30.000 TL gelir grubunda 25,72 (ss=2,81), 30.001-50.000 TL gelir grubunda 25,47 (ss=2,81) ve 50.000 TL üzeri gelir grubunda 25,93 (ss=3,58) olarak hesaplanmıştır. Aile gelir düzeyine göre siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($F_{(3,643)}=0,731$, $p=0,534$, $p>.05$).

Öğrencilerin internet kullanma becerisine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin internet kullanma becerisine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda ANOVA yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 8). ANOVA sonucunda anlamlı farklılık durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğu LSD çoklu karşılaştırma ile karşılaştırılmış ve fark sütununda gösterilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin İnternet Kullanma Becerisine Göre Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	ss	$F_{(2,644)}$	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	Düşük	32	100,22	11,36	2,119	0,121	
	Orta	379	103,53	10,63			
	Yüksek	236	104,33	10,91			
Siber Zorbalık	Düşük ^A	32	25,94	3,43	5,351	0,005	C>B
	Orta ^B	379	25,36	2,63			
	Yüksek ^C	236	26,17	3,51			

F:ANOVA testi anlamlılık değeri; Fark: Anlamlı çıkan ANOVA sonucunda farkın ikili olarak karşılaştırıldığı LSD çoklu karşılaştırma testi sonucu

Dijital vatandaşlık ölçeği puanları internet kullanımı becerisi düşük olan öğrencilerde 100,22 (ss=11,36), orta olan öğrencilerde 103,53 (ss=10,63) ve yüksek olan öğrencilerde 104,33 (ss=10,91) olarak belirlenmiştir. İnternet kullanım becerisi düzeyine göre dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($F_{(2,644)}=2,119$, $p=0,121$, $p>.05$).

Siber zorbalık ölçeği puanları internet kullanımı becerisi düşük olan öğrencilerde 25,94 (ss=3,43), orta olan öğrencilerde 25,36 (ss=2,63) ve yüksek olan öğrencilerde 26,17 (ss=3,51) olarak hesaplanmıştır. İnternet kullanım becerisi düzeyine göre siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(2,644)}=5,351$, $p=0,005$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, internet kullanım becerisi yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları orta becerili öğrencilerden daha yüksektir.

Öğrencilerin anne eğitim düzeyine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin anne eğitim düzeyine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda ANOVA yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 9). ANOVA sonucunda anlamlı farklılık durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğu LSD çoklu karşılaştırma ile karşılaştırılmış ve fark sütununda gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Göre Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	Ss	$F_{(4,639)}$	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	Okuma yazma bilen & bilmeyen ^A	35	97,20	9,85	9,218	,000	E,D>B,C>A
	İlkokul ^B	110	101,39	9,24			
	Ortaokul ^C	127	101,65	10,19			
	Lise ^D	183	104,95	10,87			
	Lisans ve üzeri ^E	189	106,23	11,21			
Siber Zorbalık	Okuma yazma bilen & bilmeyen	35	26,83	4,56	2,87	0,055	
	İlkokul	110	25,33	2,78			
	Ortaokul	127	26,20	3,51			
	Lise	183	25,52	2,74			
	Lisans ve üzeri	189	25,49	2,72			

F:ANOVA testi anlamlılık değeri; Fark: Anlamlı çıkan ANOVA sonucunda farkın ikili olarak karşılaştırıldığı LSD çoklu karşılaştırma testi sonucu

Dijital vatandaşlık ölçeği puanları anne eğitim düzeyi okuma yazma bilen & bilmeyen öğrencilerin grubunda 97,20 (ss=9,85), ilkokul grubunda 101,39 (ss=9,24), ortaokul grubunda 101,65 (ss=10,19), lise grubunda 104,95 (ss=10,87) ve lisans ve üzeri grubunda 106,23 (ss=11,21) olarak belirlenmiştir. Anne eğitim düzeyine göre dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(4,639)}=9,218$, $p=,000$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, anne eğitim düzeyi lisans ve üzeri ve lise gruplarındaki öğrencilerin dijital vatandaşlık puan ortalamaları en yüksektir. Ayrıca anne eğitim düzeyi ortaokul ve ilkokul olan öğrencilerin okuma yazma bilen & bilmeyen öğrencilerden göre daha yüksektir.

Siber zorbalık ölçeği puanları anne eğitim düzeyi okuma yazma bilen ve bilmeyen grubunda 26,83 (ss=4,56), ilkokul grubunda 25,33 (ss=2,78), ortaokul grubunda 26,20 (ss=3,51), lise grubunda 25,52 (ss=2,74) ve lisans ve üzeri grubunda 25,49 (ss=2,72) olarak hesaplanmıştır. Anne eğitim düzeyine göre siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($F_{(4,639)}=2,87$, $p=0,055$, $p>.05$).

Öğrencilerin internet kullanım süresine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin internet kullanım süresine göre dijital vatandaşlık ve siber zorbalık puanları arasında farklılaşma durumunda ANOVA yöntemi kullanılmıştır (bkz. Tablo 10). ANOVA sonucunda anlamlı farklılık durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğu LSD çoklu karşılaştırma ile karşılaştırılmış ve fark sütununda gösterilmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin İnternet Kullanım Süresine Göre Dijital Vatandaşlık ve Siber Zorbalık Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Puanları	Grup	N	Ortalama	ss	$F_{(3,643)}$	p	Fark
Dijital Vatandaşlık	1 saatten az ^A	109	102,61	11,54	3,268	0,021	B>A,C,D
	1-2 saat ^B	294	105,06	11,16			
	3-4 saat ^C	145	102,85	10,38			
	4 saat üzeri ^D	99	101,83	8,85			
Siber Zorbalık	1 saatten az ^A	109	24,62	1,92	13,271	,000	B<A,C,D
	1-2 saat ^B	294	25,34	2,80			
	3-4 saat ^C	145	26,57	3,32			
	4 saat üzeri ^D	99	26,57	3,72			

F:ANOVA testi anlamlılık değeri; Fark: Anlamlı çıkan ANOVA sonucunda farkın ikili olarak karşılaştırıldığı LSD çoklu karşılaştırma testi sonucu

Dijital vatandaşlık ölçeği puanları 1 saatten az internet kullanan öğrencilerde 102,61 (ss=11,54), 1-2 saat internet kullanan öğrencilerde 105,06 (ss=11,16), 3-4 saat internet kullanan öğrencilerde 102,85 (ss=10,38) ve 4 saatten fazla internet kullanan öğrencilerde 101,83 (ss=8,85) olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin internet kullanım süresine göre dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(3,643)}=3,268$, $p=0,021$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, 1-2 saat internet kullanan öğrencilerin dijital vatandaşlık puan ortalamaları, 1 saatten az ve 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilere göre anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur.

Siber zorbalık ölçeği puanları 1 saatten az internet kullanan öğrencilerde 24,62 (ss=1,92), 1-2 saat internet kullanan öğrencilerde 25,34 (ss=2,80), 3-4 saat internet kullanan öğrencilerde 26,57 (ss=3,32) ve 4 saatten fazla internet kullanan öğrencilerde 26,57 (ss=3,72) olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin internet kullanım süresine göre siber zorbalık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F_{(3,643)}=13,271$, $p=,000$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, 1-2 saat internet kullanan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları, 1 saatten az ve 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilere göre daha düşüktür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar, alanyazında yapılan çalışmalar ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dijital vatandaşlık ölçeği puanları 71 ile 138 arasında değişirken, ortalaması 103,66 (ss=10,79) olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu değerler, öğrenciler arasında dijital vatandaşlık düzeyinde farklılıklar olduğunu göstermektedir. Ortalama puanın 103,66 olması ise, genel anlamda öğrencilerin dijital vatandaşlık konusunda orta seviyenin biraz üzerinde olduğunu işaret etmektedir. Bu durum, öğrencilerin büyük bir kısmının dijital dünyada nasıl davranmaları gerektiği, hak ve sorumlulukları hakkında belli bir bilgiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak puanların geniş bir aralıkta dağılım göstermesi, bazı öğrencilerin dijital vatandaşlık farkındalığının daha düşük seviyede olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle, dijital vatandaşlık eğitimlerinin farklı seviyelere göre çeşitlendirilerek verilmesi önem arz etmektedir. Aslan'a (2022) göre, 5. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri genellikle orta düzeydedir; öğrenciler teknoloji kullanımı konusunda temel becerilere sahip olsa da, dijital ortamda etik davranışlar, sorumluluk ve güvenlik konularında eksiklikler gözlemlenmektedir. Görmez ve Şen'e (2021) göre, ortaokul öğrencileri genel olarak teknolojiyi kullanmada rahat olsa da, dijital okuryazarlık kapsamında özellikle bilgiye erişim, değerlendirme ve dijital etik konularında eksiklikler yaşamaktadırlar. Öğrencilerin dijital içerikleri eleştirel olarak değerlendirme ve güvenli internet kullanımı konusundaki farkındalıkları sınırlıdır. Üstündağ (2021) çalışması, COVID-19 pandemisi sürecinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmaya göre, ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri genel anlamda orta seviyededir. Öğrenciler teknoloji kullanımına aşina olmakla

birlikte, dijital içerikleri değerlendirme, bilgi güvenliği ve etik kullanıma ilişkin farkındalıklarının sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Pandemi süreci, öğrencilerin dijital becerilerinin gelişimi için bir fırsat yaratmış olsa da, özellikle dijital vatandaşlık açısından gerekli bilinç düzeyinin tam olarak sağlanamadığını göstermektedir. Hollandsworth ve arkadaşları (2011) çalışmalarında doğrudan "dijital vatandaşlık düzeylerinin ne olduğu" konusunda nicel veri sunmasa da dijital vatandaşlığın kapsamını, önemini ve eğitim ortamlarında nasıl desteklenmesi gerektiğini kavramsal olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini anlamak ve geliştirmek için, sadece bireysel beceriler değil; okul, öğretmen, aile ve toplum iş birliğinin gerekliliğini vurgulayan önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Ulaşılan bu sonuçlar araştırmada elde edilen verilerle örtüşmekte olup dijital vatandaşlık eğitiminin sistematik ve kapsamlı bir şekilde verilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Elde edilen bulgular, kız ve erkek öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, dijital vatandaşlık becerilerinin cinsiyet temelli belirgin bir ayrıma dayanmadığını ve öğrencilerin dijital ortamda sorumlu birey olma, dijital haklara saygı duyma, dijital etiğe uygun davranma gibi becerileri benzer şekilde sergilediklerini göstermektedir. Bu bulgu, Türkiye'de dijital vatandaşlık ve dijital okuryazarlık konularında yapılan güncel araştırmalarla da örtüşmektedir. Örneğin, Aslan (2022) tarafından yürütülen eylem araştırmasında, 5. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık becerilerinde cinsiyete dayalı anlamlı bir farklılık gözlenmediği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Gönen ve Korkmaz (2024), ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmada, erkek öğrencilerin puanlarının kız öğrencilerden biraz daha yüksek olduğunu belirtmekle birlikte, bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, dijital vatandaşlıkla yakından ilişkili olan dijital okuryazarlık becerileri bakımından da cinsiyet temelli bir ayrımın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bilge ve Kılcan (2020) tarafından yürütülen araştırmada da, ortaokul öğrencilerinin e-okuryazarlığa yönelik tutumlarında cinsiyet değişkenine bağlı

anlamli bir fark bulunmamıştır. Aynı şekilde, Durmaz ve Taşçı (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, sosyal medya kullanımı ve dijital okuryazarlık düzeyleri açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu durum, dijital ortamlarda karşılaşılan bilgiye erişim, bilgi güvenliği ve çevrimiçi sorumluluk gibi dijital vatandaşlıkla doğrudan bağlantılı becerilerin öğrenciler arasında cinsiyet farkı gözetmeksizin benimsendiğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularının hem yerel literatürle örtüşmesi hem de farklı düzeylerde yapılan çalışmalarla desteklenmesi, dijital vatandaşlık eğitiminin cinsiyet fark etmeksizin tüm öğrencilere eşit düzeyde kazandırılabilirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, dijital vatandaşlık kavramının doğası gereği bireyin teknolojiyle olan bilinçli, sorumlu ve etik ilişkisini temel alması, cinsiyet temelli bir farklılık yaratmamasını da açıklamaktadır. Bu doğrultuda, eğitim politikalarında ve öğretim programlarında dijital vatandaşlık eğitiminin cinsiyetten bağımsız bir biçimde bütüncül ve kapsayıcı biçimde ele alınması gerektiği söylenebilir. Öğrencilere dijital ortamlarda haklarını ve sorumluluklarını tanıyan, eleştirel düşünmeyi destekleyen bir anlayış kazandırmak, toplumsal cinsiyet eşitliğini dijital dünyada da güçlendirecek önemli bir adımdır.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin algıladıkları internet kullanma becerisine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Dijital vatandaşlık ölçeği puanları; internet kullanımı becerisi düşük olan öğrencilerde 100,22 (ss=11,36), orta olan öğrencilerde 103,53 (ss=10,63) ve yüksek olan öğrencilerde 104,33 (ss=10,91) olarak belirlenmiştir. İnternet kullanım becerisi düzeyine göre dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($F_{(2,644)}=2,119$, $p=0,121$, $p>.05$). Bu sonuç, öğrencilerin kendi algıladıkları internet becerilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri üzerinde doğrudan belirleyici bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bulgu, literatürde internet kullanma becerisi ile dijital vatandaşlık arasında pozitif ilişki bildiren çalışmalardan farklılık göstermektedir. Örneğin, Üstündağ (2021) ve Görmez ve Şen (2021) dijital okuryazarlık ve internet kullanma becerilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini artırdığını belirtmişlerdir. Ancak, araştırmamızın sonucu, Erdoğan'ın (2021) bulgularıyla paralellik göstermektedir; Erdoğan dijital okuryazarlıkta yüksek beceriye rağmen dijital vatandaşlık bilincinde

alt boyutlarda düşük düzeyler olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, dijital vatandaşlığın sadece teknik becerilerle açıklanamayacağını, etik ve sosyal farkındalık gibi başka bileşenlerin de önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Bilge ve Kılcan (2020) da benzer şekilde, öğrencilerin internet becerilerinin dijital vatandaşlık ile ilişkili olmakla birlikte, aşırı güvenin dijital risklere karşı duyarsızlığa neden olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, dijital vatandaşlık eğitiminin, internet kullanım becerilerinin geliştirilmesinin yanı sıra etik değerler, dijital haklar ve sorumluluklar gibi unsurları da kapsamı gerektiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, araştırma bulguları ortaokul öğrencilerinin algıladıkları internet kullanma becerilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri üzerinde tek başına anlamlı bir fark yaratmadığını göstermiştir. Bu durum, dijital vatandaşlık kavramının çok boyutlu yapısı gereği, internet becerilerinin yanında bilişsel, duygusal ve sosyal boyutların da dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Eğitim programlarında bu bütüncül yaklaşımın benimsenmesi, öğrencilerin dijital dünyada bilinçli ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin internette günlük geçirdikleri süre ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Dijital vatandaşlık ölçeği puanları, internet kullanım süresine göre 1 saatten az kullanan öğrencilerde 102,61 (ss=11,54), 1-2 saat kullananlarda 105,06 (ss=11,16), 3-4 saat kullananlarda 102,85 (ss=10,38) ve 4 saatten fazla kullananlarda 101,83 (ss=8,85) olarak belirlenmiştir. Yapılan varyans analizi sonuçlarına göre, internet kullanım süresine bağlı olarak dijital vatandaşlık puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($F_{(3,643)}=3,268$, $p=0,021$, $p<.05$). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda, 1-2 saat internet kullanan öğrencilerin dijital vatandaşlık puanlarının, hem 1 saatten az hem de 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, orta düzeyde internet kullanımının dijital vatandaşlık becerilerinin gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini göstermektedir. Bu sonuçlar literatürde yer alan bazı çalışmalarla uyumludur. Öngören ve Yılmaz (2023) ile Tan ve Merey (2021), internet kullanımının bilinçli ve kontrollü olması halinde dijital vatandaşlık farkındalığını artırdığını ifade etmektedir. Benzer şekilde, öğrencilerin internette geçirdikleri makul sürelerin, dijital haklar ve sorumluluklar konusunda daha fazla farkındalık

geliştirmelerine olanak sağladığı belirtilmiştir. Ancak, aşırı internet kullanımının dijital vatandaşlık algısını olumsuz etkileyebileceği yönündeki uyarılar (Bilge ve Kılcan, 2020; Gönen ve Korkmaz, 2024) da dikkate alınmalıdır. Araştırma sonuçları, dijital vatandaşlık eğitiminde amaçlanması gerekenin, öğrencilerin internette geçirdikleri sürenin değil, bu sürenin kalitesinin ve bilinçli kullanımının olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, eğitim programlarında internet kullanım süresi kontrol altına alınırken, dijital sorumluluk ve etik konularının vurgulanması önem taşımaktadır.

Araştırmanın beşinci alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık ölçeği puanları aile gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(3,643)}=5,944$, $p=0,001$, $p<.05$). Özellikle 50.000 TL üzeri gelir grubundaki öğrencilerin dijital vatandaşlık puan ortalamaları, diğer tüm gelir gruplarına kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir. Ayrıca, orta gelir gruplarında yer alan 15.001-30.000 TL ve 30.001-50.000 TL gelir grubundaki öğrencilerin puanları da, en düşük gelir grubundaki (15.000 TL altı) öğrencilere göre belirgin şekilde yüksektir. Bu sonuç, ekonomik imkânların dijital vatandaşlık davranışları ve farkındalığı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, literatürde aile sosyoekonomik düzeyinin dijital okuryazarlık ve dijital vatandaşlık üzerindeki olumlu etkilerini destekleyen çalışmalara paralellik göstermektedir. Örneğin, Durmaz ve Taşçı (2021) ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve dijital okuryazarlıklarında sosyoekonomik düzeyin belirleyici olduğunu belirtmiş, daha yüksek gelir grubundaki öğrencilerin dijital araçları daha etkin kullandığını vurgulamıştır. Benzer şekilde, Bilge ve Kılcan (2020) da ekonomik imkânların dijital becerilerin gelişiminde önemli bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, bazı çalışmalarda ise gelir düzeyinin dijital vatandaşlık üzerindeki etkisinin daha sınırlı ya da anlamlı olmadığı yönünde bulgular yer almaktadır. Örneğin, Pala ve Başbüyük (2020) ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinde gelir düzeyinin etkisinin minimal olduğunu bildirmiştir. Bu durum, dijital araçlara erişim ve kullanım becerilerinin giderek yaygınlaşmasıyla ekonomik faktörlerin etkisinin azalabileceğine işaret edebilir. Araştırmamızda ise gelir düzeyinin dijital vatandaşlık

üzerindeki etkisi belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle yüksek gelir grubundaki öğrencilerin dijital vatandaşlık davranışları ve farkındalık düzeylerinin daha yüksek olması, bu öğrencilerin teknolojiye erişim ve kullanma olanaklarının daha fazla olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, ailelerin ekonomik imkânlarının dijital eğitim ve destek sağlamada rol oynadığı düşünülebilir. Sonuç olarak, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri aile gelir düzeyiyle anlamlı ilişki göstermektedir. Bu durum, dijital vatandaşlık eğitimlerinde sosyoekonomik farklılıkların göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitim politikalarında, gelir düzeyi düşük öğrencilere yönelik destekleyici ve eşitlikçi yaklaşımların geliştirilmesi, dijital vatandaşlık becerilerinin tüm öğrencilere yaygınlaştırılması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın altıncı alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre dijital vatandaşlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunduğunu ortaya koymuştur ($F_{(3,643)}=10,003$, $p=,000$, $p<.05$). Bu kapsamda, 6. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık puan ortalamalarının ($X=106,24$), hem 5. sınıf ($X=100,98$) hem de 8. sınıf öğrencilerine ($X=101,99$) göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha yüksek olduğu; benzer şekilde 7. sınıf öğrencilerinin de ($X=103,99$), 5. ve 8. sınıf öğrencilerinden daha yüksek dijital vatandaşlık düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, dijital vatandaşlık düzeyinin sınıf düzeyine göre doğrusal bir artış göstermediğini, ancak özellikle orta sınıf kademelerinde (6. ve 7. sınıf) daha yüksek değerlere ulaştığını göstermektedir. Benzer şekilde, Yılmaz ve İbret (2023) yaptıkları çalışmada, 6. ve 7. sınıflarda dijital vatandaşlık farkındalığının daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Pala ve Başbüyük'ün (2020) araştırmasında da, dijital vatandaşlık becerilerinin özellikle orta sınıf düzeylerinde gelişmeye başladığı ifade edilmiştir. Öte yandan bazı araştırmalarda sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sarı ve Taşer'in (2018) incelemelerine göre, bazı çalışmalarda dijital vatandaşlık düzeyi sınıftan bağımsız olarak benzer bulunmuştur. Bu durum, dijital vatandaşlık gelişiminin her sınıf düzeyinde aynı şekilde ilerlemediğini göstermektedir. Bu çalışmada 6. ve 7. sınıfların daha yüksek puan alması, bu yaş grubundaki öğrencilerin teknolojiyi daha bilinçli kullanmaya

başladıklarını gösterebilir. 5. sınıf öğrencilerinin daha düşük puan alması, yaşlarının küçük olması ve teknolojiyle yeni tanışıyor olmalarıyla açıklanabilir. 8. sınıf öğrencilerinin puanlarının daha düşük çıkması ise sınav hazırlıkları nedeniyle dijital ortamlardaki bilinçli katılımlarının azalmasına bağlı olabilir. Sonuç olarak, sınıf düzeyi ile dijital vatandaşlık arasında doğrudan bir artış değil, dalgalı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle dijital vatandaşlık eğitiminin tüm sınıf seviyelerinde dengeli ve sürekli bir şekilde verilmesi önemlidir.

Araştırmanın yedinci alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir. Verilere göre, annesi lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip öğrencilerin dijital vatandaşlık puanları (Ort.=106,23) en yüksek düzeyde bulunurken, annesi okuryazar olmayan ya da yalnızca okuma yazma bilen öğrencilerin puan ortalamaları (Ort.=97,20) en düşük düzeyde saptanmıştır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(4,639)}=9,218$, $p<.001$). Bu bulgu, öğrencilerin dijital ortamlarda sergilediği bilinçli, sorumlu ve etik davranışların, ebeveynlerinin –özellikle annelerinin– eğitim düzeyinden etkilenebileceğine işaret etmektedir. Yurt içi literatürde elde edilen sonuçlarla uyumlu olarak, Altuntaş ve Durmaz (2024) çalışmasında da anne ve baba eğitim düzeylerinin dijital okuryazarlık üzerinde belirleyici olduğu ve dijital ortamlarda daha yetkin davranışların bu faktörlere bağlı olarak değiştiği vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Elçi ve Sarı (2016), teknolojik olanaklara erişimin yanı sıra ebeveyn eğitiminin dijital vatandaşlık becerileri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Bilge ve Kılcan (2020) ise anne-baba eğitim durumlarının öğrencilerin e-okuryazarlık düzeyleriyle ilişkili olduğunu ifade ederek, eğitim düzeyi yükseldikçe dijital farkındalığın arttığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Sarı ve Taşer'in (2018) meta-analiz çalışmasında, dijital vatandaşlıkla ilgili araştırmalarda sosyo-demografik değişkenlerin her zaman sistematik olarak ele alınmadığı; bu nedenle konuya yönelik daha çok odaklanmış çalışmalara ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Yurt dışı çalışmalar da bu sonucu desteklemektedir. Morales-Álvarez ve arkadaşları (2025), destekleyici ebeveynlik tutumlarının –özellikle özerklik desteği– ergenlerin dijital vatandaşlık davranışlarıyla

anlamli biçimde ilişkili olduğunu ve bu süreçte öz-düzenleme becerilerinin aracı rol oynadığını göstermiştir. Bu çalışmada eğitim düzeyinden ziyade ebeveynin yaklaşımı vurgulansa da, daha bilinçli ve eğitilmiş ebeveynlerin bu tutumları daha etkin biçimde sergilediği yorumu yapılabilir. Benzer biçimde, Walters ve arkadaşları (2019) tarafından yürütölen çalışmada da dijital vatandaşlık eğitiminde yalnızca okulun değil, ailenin de aktif bir paydaş olması gerektiği ve ebeveyn eğitim düzeyinin çocuğun dijital farkındalığını doğrudan etkileyebileceği savunulmuştur. Öte yandan, van Toorn ve Cox'un (2024) çalışmasında ise, bazı sosyal gruplarda ebeveyn eğitiminin etkisinin sınırlı kalabildiği; dijital vatandaşlık becerilerinin daha çok okul ve çevresel faktörlerce şekillendiği bulgusu, bu ilişkinin evrensel olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede, dijital vatandaşlık becerilerinin yalnızca bireysel bir yeterlilik olmadığı, aynı zamanda aile yapısı, ebeveyn eğitimi ve evdeki dijital farkındalık düzeyine bağılı olarak şekillendiği söylenebilir. Özellikle annelerin dijital dünyaya ilişkin bilinç düzeyi, çocukların bu dünyadaki davranışlarını yönlendirmede etkili bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, dijital vatandaşlık eğitimi yalnızca öğrencilere değil, aileleri de kapsayacak biçimde yapılandırılmalı; özellikle düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlere yönelik rehberlik çalışmaları desteklenmelidir.

Araştırmanın sekizinci alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin evde bilgisayar sahibi olma durumlarına göre dijital vatandaşlık düzeyleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, evinde bilgisayar bulunan öğrencilerin dijital vatandaşlık puanlarının, bulunmayanlara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olması, dijital araçlara erişimin dijital vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Morales-Álvarez ve arkadaşları (2025), Meksikalı ergenler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, evde dijital araçlara erişimin ve destekleyici ebeveyn tutumlarının dijital sorumluluk davranışlarını olumlu etkilediğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Ribble (2019), dijital vatandaşlığın temel bileşenlerinden biri olarak erişilebilirliğin altını çizmiş ve teknolojik donanımına sahip bireylerin dijital hak ve sorumlulukları daha bilinçli şekilde benimsediğini belirtmiştir. Yerli çalışmalardan Yılmaz (2022), ailelerin teknolojiye erişim sağlamanın dijital okuryazarlık ve vatandaşlık algısını geliştirdiğini ortaya koyarken; Kumar (2024) tarafından yapılan bir çalışmada, dijital eğitimde öğrencilerin çevrimiçi etik ve sorumluluk davranışlarının, evde bilgisayar ve internet

erişimi gibi faktörlerden etkilendiği vurgulanmaktadır. Dijital eğitimde gizlilik, erişim eşitliği ve dijital vatandaşlık gibi etik boyutların önemine dikkat çekerek, bu faktörlerin öğrencilerin çevrimiçi davranışlarını şekillendirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, van Toorn ve Cox (2024), dijital araçlara erişimde yaşanan eşitsizliklerin dijital vatandaşlık davranışlarını şekillendirdiğini vurgulayarak, dijital erişimin dijital eşitliğin temel belirleyicilerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Tüm bu bulgular, dijital vatandaşlık eğitiminin yalnızca okul temelli değil, aynı zamanda evdeki teknolojik altyapı ve aile desteğiyle birlikte çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğini ve dijital eşitliğin bu sürecin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri incelenmiştir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimleri 24 ile 39 arasında değişen puanlar ile ölçülmüş olup, ortalama puan 25,68 (ss=3,04) olarak bulunmuştur. Ölçekten elde edilen çarpıklık (1,31) ve basıklık (1,231) değerleri ± 2 aralığında yer aldığından, verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin genel olarak düşük ila orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalara göre, siber zorbalık eğilimlerinin ortaokul öğrencileri arasında giderek yaygınlaşan bir sorun olduğu belirtilmektedir (Smith et al., 2008; Kowalski ve Limber, 2013). Türkiye’de gerçekleştirilen benzer çalışmalarda da öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin orta düzeyde olduğu ve bu eğilimlerin bazı demografik ve psikososyal değişkenlerle anlamlı ilişki içinde bulunduğu rapor edilmiştir (Yıldız ve Gündüz, 2019; Arıca, 2011). Yurt dışı çalışmalar ise, öğrencilerin teknolojik araçlara artan erişimi ve sosyal medya kullanımının siber zorbalık davranışlarını tetiklediğini ortaya koymuştur (Patchin ve Hinduja, 2010; Tokunaga, 2010). Araştırmada elde edilen ortalama puanın düşük olmasının, öğrencilerin bilinçlendirme programlarına maruz kalmaları veya ailelerin ve okulun siber zorbalık konusunda farkındalığının artması ile açıklanabilir. Ancak, diğer araştırmalar da göstermektedir ki siber zorbalık eğilimleri, uygun önleyici müdahaleler yapılmadığında artış gösterebilir ve bu durum öğrencilerin psikososyal gelişimini olumsuz etkileyebilir (Hinduja ve Patchin, 2015). Sonuç olarak, bu araştırmanın bulguları ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerinin genel olarak düşük düzeyde olduğunu işaret etmekle birlikte,

bu durumun izlenmeye devam edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Literatürde de benzer biçimde, siber zorbalık eğilimlerinin erken yaşta tespit edilip müdahale edilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Smith et al., 2008; Arıcak, 2011). Okullarda dijital vatandaşlık eğitimi ve siber zorbalık farkındalık programlarının yaygınlaştırılması, bu eğilimlerin azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Araştırmanın onuncu alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin cinsiyetine göre siber zorbalık eğilimlerinde anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Erkek öğrencilerin (ortalama=26,02) kız öğrencilere (ortalama=25,37) göre daha yüksek siber zorbalık puanına sahip olduğu görülmüştür. Bu durum, erkeklerin siber zorbalık davranışlarına daha çok yatkın olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yapılan benzer çalışmalarda da erkek öğrencilerin siber zorbalık konusunda daha aktif oldukları, kız öğrencilerin ise bu tür davranışlardan daha uzak durdukları belirtilmiştir (Yıldız ve Gündüz, 2019; Arıcak, 2011). Yurt dışındaki çalışmalar da genellikle erkek öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Kowalski ve Limber, 2013; Patchin ve Hinduja, 2010). Bu durumun, erkeklerin sosyal ilişkilerde daha risk almaya meyilli olmalarıyla bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, bazı araştırmalar cinsiyetin siber zorbalık eğilimleri üzerinde etkisi olmadığını da göstermektedir (Tokunaga, 2010). Ancak genel olarak erkeklerin bu konuda daha yüksek eğilim gösterdiği görüşü hakimdir. Sonuç olarak, bu çalışma ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini, erkeklerin bu eğilimde daha önde olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle, okullarda cinsiyeti dikkate alan siber zorbalık önleme programlarının hazırlanması önemlidir. Özellikle erkek öğrencilerin bu konuda bilinçlendirilmesi ve rehberlik hizmetlerinin artırılması, siber zorbalık davranışlarının azalmasına katkı sağlayabilir.

Araştırmanın on birinci alt problemine ilişkin olarak, ortaokul öğrencilerinin algıladıkları internet kullanma becerileri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgulara göre, internet kullanım becerisi yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık puanları, orta düzeyde beceriye sahip olan öğrencilere kıyasla anlamlı

derecede daha yüksektir ($F_{(2,644)}=5,351$, $p=0,005$). Bu durum, interneti daha etkin kullanan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarına daha fazla eğilim gösterebildiğine işaret etmektedir. Yurt içi araştırmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, Yıldız ve Gündüz (2019), internet kullanım becerilerinin artmasıyla birlikte siber zorbalık davranışlarının da yükseldiğini belirtmiştir. Arıcak (2011) ise, teknolojiye aşinalığın ve internet kullanım yoğunluğunun siber zorbalık riskini artırdığını vurgulamıştır. Uluslararası literatürde de, Patchin ve Hinduja (2010) ile Tokunaga (2010) gibi araştırmacılar, internet ve sosyal medya kullanımı arttıkça siber zorbalık eğilimlerinin paralel şekilde yükseldiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, internet kullanım becerisi yüksek olan öğrencilerin dijital ortamlarda daha fazla zaman geçirmeleri ve daha fazla etkileşimde bulunmalarının, siber zorbalık davranışlarına maruz kalma veya bu davranışları sergileme olasılığını artırabileceğini göstermektedir. Ancak, bu durumun olumsuz etkilerini azaltmak için dijital vatandaşlık eğitimi ve sorumlu internet kullanımı konusunda farkındalık artırıcı çalışmaların önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2015). Sonuç olarak, araştırmada internet kullanma becerisi ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve özellikle internet kullanım becerisi yüksek öğrencilerin daha fazla siber zorbalık eğilimi gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, okullarda dijital okuryazarlık ve dijital vatandaşlık eğitimlerinin kapsamının genişletilmesinin gerekliliğini desteklemektedir.

Araştırmanın on ikinci alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin internette geçirdikleri süre ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, internette 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları 24,62 iken, bu ortalama 1-2 saat internette vakit geçiren öğrencilerde 25,34; 3-4 saat geçirenlerde 26,57 ve 4 saatten fazla geçirenlerde yine 26,57 olarak belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda, öğrencilerin internette geçirdikleri süreye göre siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($F_{(3,643)}=13,271$; $p=.000$, $p<.05$). Çoklu karşılaştırma analizine göre, 1-2 saat internet kullanan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları, hem 1 saatten az hem de 3 saatten fazla internet kullananlara göre daha düşüktür. Bu bulgu, internet kullanım süresi arttıkça öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin de yükseldiğini göstermektedir. Özellikle 3 saatten fazla internette

zaman geçiren öğrencilerin, hem çevrimiçi etkileşimlerinin artması hem de çevrimiçi ortamların kontrolsüz yapısı nedeniyle, saldırgan dijital davranışlara daha yatkın hale geldiği söylenebilir. Nitekim literatürde yapılan benzer çalışmalar da bu durumu destekler niteliktedir. Yıldız ve Gündüz (2019), öğrencilerin internette geçirdikleri sürenin artmasının siber zorbalık davranışlarına doğrudan katkı sunduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde, Bayraktar ve Gün (2007) yaptıkları araştırmada, internet kullanım süresiyle siber zorbalık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu çalışmalarda da öğrencilerin internette daha fazla zaman geçirmelerinin, onları siber zorbalığa karşı daha savunmasız hale getirdiği ya da zorbalık eğilimlerini artırdığı vurgulanmıştır. Yurt dışı çalışmalar da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Tokunaga (2010), özellikle sosyal medya kullanım süresinin artmasıyla birlikte öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda saldırganlık gösterme eğilimlerinin yükseldiğini belirtmiştir. Kowalski ve Limber (2013) ise öğrencilerin dijital ortamda geçirdikleri sürenin, onların siber zorbalıkla ilgili davranışlarını doğrudan etkilediğini ifade etmiştir. Patchin ve Hinduja (2010) da siber zorbalık yapan bireylerin, genellikle sosyal medya gibi platformlarda uzun süre geçirdiklerini ve dijital kimliklerinin çevrimdışı kimliklerine oranla daha baskın hale geldiğini vurgulamışlardır. Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin internette geçirdikleri sürenin dikkatle izlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Ancak sadece süreyi sınırlamak yeterli olmayabilir; öğrencilerin internette ne tür içeriklere maruz kaldıkları, kimlerle iletişim kurdukları ve dijital ortamlardaki etik tutumları da önemlidir. Bu nedenle, dijital vatandaşlık eğitimi kapsamında sadece teknik becerilerin değil, aynı zamanda sorumlu ve bilinçli internet kullanımına dair değerlerin de öğrencilere kazandırılması gerekmektedir.

Araştırmanın on üçüncü alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin aile gelir düzeyi ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ortaokul öğrencilerinin aile gelir düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları, farklı gelir gruplarına göre benzerlik göstermektedir. En yüksek ortalamanın 50.000 TL üzeri gelir grubunda (25,93), en düşük ortalamanın ise 30.001–50.000 TL arası gelir grubunda (25,47) görülmesine rağmen, bu fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Bu sonuç,

ailelerin gelir düzeyinden bağımsız olarak öğrencilerin siber zorbalık davranışları sergileyebildiğini düşündürmektedir. Bu bulgu, bazı ulusal çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Örneğin, Arıca (2011) ile Yaman ve Peker (2012) tarafından yapılan araştırmalarda, öğrencilerin sosyoekonomik düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Aynı şekilde, Yıldız ve Gündüz'ün (2019) araştırmalarında da öğrencilerin aile gelir düzeylerinin, siber zorbalık davranışları üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmadığı ortaya konmuştur. Bu durum, siber ortamdaki zorbalık davranışlarının, maddi olanaklardan ziyade, bireyin sosyal çevresi, dijital okuryazarlığı ve psikososyal özellikleriyle daha yakından ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Benzer biçimde, yurt dışı literatürde de bu konuya ilişkin bulgular çeşitlidir. Örneğin, Hinduja ve Patchin (2008), gelir düzeyinin siber zorbalıkla doğrudan ilişkili olmadığını, ancak aile denetiminin ve çevrimiçi davranışlara ilişkin rehberliğin daha belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Tokunaga (2010) da siber zorbalık davranışlarının sosyoekonomik durumdan ziyade, dijital ortamlarla geçirilen süre ve bireyin dijital ortamdaki sosyal rolleri ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Araştırmanın bu sonucuna göre, öğrencilerin gelir düzeylerine göre siber zorbalığa yönelme eğilimlerinin değişmemesi, siber zorbalığın daha çok bireysel ve çevresel faktörlerle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Bu durum, okul temelli müdahale programlarının tüm gelir gruplarındaki öğrencilere yönelik olarak tasarlanması gerektiğini ve yalnızca dezavantajlı gruplara odaklanmanın yeterli olmayacağını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın on dördüncü alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bulgulara göre, 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamaları, 5. ve 6. sınıf öğrencilerine kıyasla anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Bu durum, sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin artabileceğini göstermektedir. Bu sonuç, öğrencilerin yaşlarının ilerlemesiyle internet ve sosyal medya kullanım sürelerinin artması, ayrıca dijital dünyada daha aktif olmalarına bağlı olarak riskli davranışlara daha fazla maruz kalmaları ile açıklanabilir (Smith et al., 2008; Yıldız ve Gündüz, 2019). Ancak, literatürde bu konuda farklı sonuçlar da yer almaktadır. Örneğin, Kavuk Kalender ve arkadaşları (2018) ile Gök (2019) tarafından yapılan çalışmalar, ortaokul

öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, öğrencilerin yaşlarının ilerlemesiyle internet kullanımı ve çevrimiçi etkileşimlerin artmasına rağmen, siber zorbalık eğilimlerinin sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşmadığını göstermektedir. Ayrıca, Kowalski ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan uluslararası çalışmalar, bazı durumlarda üst sınıf öğrencilerinin daha bilinçli davranarak siber zorbalık davranışlarında azalma gösterebileceğini vurgulamaktadır. Bu durum, öğrencilerin yaş ilerledikçe dijital okuryazarlık ve dijital vatandaşlık bilincinin gelişmesiyle açıklanabilir. Bu farklı bulgular, siber zorbalık eğilimlerinin sadece sınıf düzeyi gibi tek bir değişkenle açıklanmasının yetersiz olduğunu; aile, arkadaş çevresi, dijital bilinç ve bireysel psikososyal faktörlerin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, siber zorbalıkla mücadelede sadece yaş ya da sınıf düzeyine odaklanmak yerine, çok boyutlu ve kapsamlı müdahalelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, bu araştırmada sınıf düzeyi yükseldikçe siber zorbalık eğilimlerinin arttığı belirlenmiş olmakla birlikte, farklı çalışmalarda çeşitli sonuçların ortaya konması, konunun daha derinlemesine ve farklı değişkenlerle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Okullarda dijital vatandaşlık eğitiminin güçlendirilmesi ve yaşa uygun farkındalık programlarının yaygınlaştırılması, bu eğilimlerin azaltılmasına katkı sağlayabilir (Arıcak, 2011; Patchin ve Hinduja, 2010).

Araştırmanın on beşinci alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bulgulara göre, anne eğitim düzeyine göre öğrencilerin siber zorbalık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F_{(4,639)}=2,87$, $p=0,055$, $p>.05$). Bu sonuç, öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin anne eğitim düzeyinden bağımsız olduğunu göstermektedir. Yurtiçinde yapılan bazı çalışmalar, aile bireylerinin eğitim düzeyinin çocukların teknoloji kullanımı ve siber zorbalık davranışları üzerinde etkili olabileceğini öne sürse de (Arıcak, 2011; Yıldız ve Gündüz, 2019), annenin eğitim düzeyinin siber zorbalık eğilimleri üzerinde belirleyici bir rolü olmadığını ortaya koyan sonuçlar da mevcuttur (Gül, 2020). Benzer biçimde, uluslararası araştırmalar da anne eğitim düzeyinin siber zorbalık eğilimleri ile doğrudan anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığını, daha çok ailenin genel tutumları ve dijital farkındalık düzeyinin etkili olduğunu vurgulamaktadır (Hinduja

ve Patchin, 2015; Tokunaga, 2010). Bu durum, sadece annenin eğitim durumu ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiye bakmanın yetersiz olabileceğine işaret etmektedir. Aile içi iletişim, ebeveynlerin dijital dünyaya yaklaşımı ve çocukların internet kullanımı konusunda verilen rehberlik gibi faktörlerin daha belirleyici olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte, eğitim düzeyinden bağımsız olarak çocukların dijital ortamlardaki davranışları şekillenmektedir. Sonuç olarak, bu araştırmada elde edilen bulgular annenin eğitim düzeyinin ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Literatürde de desteklendiği üzere, siber zorbalıkla mücadelede anne eğitim düzeyinden ziyade, ailede dijital farkındalık ve etkin rehberlik mekanizmalarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir (Arıcak, 2011; Hinduja ve Patchin, 2015). Okullarda ve ailelerde dijital vatandaşlık eğitimi programlarının yaygınlaştırılması, siber zorbalık eğilimlerinin azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Araştırmanın on altıncı alt problemi kapsamında, ortaokul öğrencilerinin evde bilgisayar sahibi olma durumlarına göre siber zorbalık eğilimleri incelenmiştir. Ortaokul öğrencilerinin evde bilgisayar sahibi olma durumlarına göre siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farkın bulunmaması, bu konuda yapılan diğer çalışmaları destekler niteliktedir. Örneğin, Yılmaz ve arkadaşları (2020) Türkiye’de gerçekleştirdikleri araştırmada, evde bilgisayar sahibi olmanın siber zorbalık eğilimleri üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, uluslararası literatürde de Smith ve Jones (2019) tarafından yapılan çalışma, öğrencilerin dijital erişim durumlarının zorbalık eğilimleriyle doğrudan ilişkilendirilmediğini göstermiştir. Bu sonuç, bilgisayar veya internet erişimi olmasının tek başına siber zorbalık davranışlarını artırmadığını, daha çok dijital okuryazarlık, aile ve okul desteği gibi faktörlerin bu eğilimlerin belirlenmesinde etkili olduğunu işaret etmektedir (Kara ve Kocabaş, 2021; Lee, 2020). Dolayısıyla, öğrencilerin evde bilgisayar sahibi olması, siber zorbalık eğilimlerini artıran bir risk faktörü olarak görülmemelidir. Bunun yerine, siber zorbalıkla mücadelede dijital vatandaşlık becerilerinin ve güvenli internet kullanımının artırılması daha etkili bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, eğitimcilerin ve ailelerin,

öğrencilerin dijital ortamda karşılaştıkları riskleri anlamalarına yardımcı olacak rehberlik ve bilinçlendirme çalışmalarını artırmaları gerekmektedir.

Araştırmanın ana problemine ilişkin bulgulara göre; ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık puanları ile siber zorbalık ölçek puanları arasında zayıf düzeyde negatif bir ilişki saptanmıştır ($r = -0,158$, $p < .01$). Bu bulgu, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri yükseldikçe siber zorbalık eğilimlerinin azaldığını ya da tam tersi durumun söz konusu olduğunu göstermektedir. Öztürk (2019) tarafından 8. sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen çalışmada da benzer şekilde dijital vatandaşlık ile siber zorbalık arasında anlamlı negatif bir ilişki bulunmuş; dijital vatandaşlık bilinci arttıkça siber zorbalık eğilimlerinin azaldığı ortaya konmuştur. Yurt içi ve yurt dışı araştırmaların genelinde dijital vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesinin, öğrencilerin çevrimiçi ortamlarda daha sorumlu ve saygılı davranmalarını teşvik ettiği, böylece siber zorbalık davranışlarının azalmasına katkı sağladığı belirtilmektedir (Ribble, 2019; Yıldız ve Gündüz, 2019). Buna karşın, bazı çalışmalarda bu ilişkinin anlamlı ya da kuvvetli bulunmadığına dair sonuçlar da mevcuttur (Huang ve Chou, 2010). Bu farklılıklar, çalışmalarda kullanılan yöntemler, örneklem grupları ve ölçme araçlarındaki farklılıklardan kaynaklanabilir. Mevcut çalışma ile Öztürk (2019) araştırması, özellikle ortaokul son sınıf öğrencileri açısından dijital vatandaşlık eğitiminin siber zorbalıkla mücadelede etkili olabileceğine işaret etmektedir. Dijital vatandaşlık farkındalığının artırılması, öğrencilerin çevrimiçi ortamda daha bilinçli ve sorumlu davranmalarını sağlayarak siber zorbalık eğilimlerini azaltabilir. Bu nedenle, eğitim programlarının dijital vatandaşlık alanında zenginleştirilmesi ve uygulanması, siber zorbalıkla mücadelede önemli bir strateji olarak önerilmektedir. Ancak, bazı araştırmalar dijital vatandaşlık düzeyinin siber zorbalık eğilimlerini azaltmada her zaman güçlü bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Hinduja ve Patchin (2014), bireysel ve çevresel faktörlerin (örneğin, aile yapısı, sosyal çevre, bireysel psikolojik özellikler) dijital vatandaşlık etkisini sınırlandırabileceğini belirtmiştir. Bu durum, dijital vatandaşlık eğitiminin tek başına yeterli olmayabileceğini, siber zorbalıkla mücadelede bütüncül ve çok boyutlu yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, dijital vatandaşlık becerilerinin siber zorbalık eğilimlerini azaltmada önemli bir rol oynadığı anlaşılmakla birlikte, etkisinin zayıf düzeyde olması nedeniyle, eğitim

programlarının psikososyal destek ve aile-okul iş birliğini de kapsayacak biçimde geliştirilmesinin önemi büyüktür. Bu doğrultuda, dijital vatandaşlık eğitimlerinin siber zorbalıkla mücadelede etkili bir bileşen olduğu, ancak tek başına yeterli olmadığı literatürde genel kabul görmektedir (Smith et al, 2008; Arıca, 2011; Patchin ve Hinduja, 2010).

5.2. Öneriler

5.2.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Bu araştırmada elde edilen veriler, dijital vatandaşlık düzeyleri yükseldikçe öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının azaldığını ortaya koymuştur. Elde edilen bu bulgu, öğrencilerin dijital ortamlarda daha bilinçli ve sorumlu bireyler hâline gelmelerinin, çevrimiçi ortamdaki olumsuz davranışların önüne geçebileceğine işaret etmektedir. Bu noktada, eğitim sisteminin bu tür davranışları önleyici ve dönüştürücü bir rol üstlenmesi gerektiği açıktır.

İlk olarak, dijital vatandaşlık eğitiminin okul müfredatında daha görünür hâle getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle sosyal bilgiler ve bilişim teknolojileri gibi derslerde, sadece teknik bilgi değil; dijital etik, iletişim dili, güvenli internet kullanımı, çevrim içi hak ve sorumluluklar gibi başlıklara da yer verilmesi, öğrencilerin bu konudaki farkındalıklarını artıracaktır. Bu doğrultuda hazırlanan öğretim materyallerinin öğrencilerin yaş düzeylerine uygun, günlük yaşamla bağlantılı ve katılımcı etkinliklerle desteklenmiş olması, öğrenmenin kalıcılığı açısından önemlidir.

Araştırma bulgularında görüldüğü üzere, üst sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Bu durum, yaşla birlikte dijital farkındalığın artabileceğini göstermekle birlikte, küçük yaşlardan itibaren bu eğitimin verilmesinin gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle, dijital beceriler yalnızca teknik yeterlilik olarak değil, aynı zamanda bir davranış ve değerler bütünü olarak ele alınmalı; öğrencilerde dijital ortama yönelik etik bir duruş geliştirmek hedeflenmelidir.

Siber zorbalık eğilimlerinin, dijital vatandaşlık düzeyi düşük olan öğrencilerde daha sık görülmesi, okullarda bu konuda yürütülen rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin niteliğini gözden geçirme ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Rehber öğretmenlerin desteğiyle gerçekleştirilecek bilgilendirici seminerler, drama çalışmaları ya da öğrenci forumları gibi etkinlikler, öğrencilerin empati becerilerini güçlendirebilir, çevrim içi ortamda karşılaştıkları durumlarla nasıl başa çıkacaklarını öğretme konusunda etkili olabilir.

Elde edilen bulgular, dijital ortamda yaşanan sorunlarla baş etmede yalnızca öğrencilerin değil, aynı zamanda ailelerin de bilinçli bir şekilde sürece dâhil edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, velilere yönelik bilgilendirme toplantıları ve rehber kitapçıklar hazırlanmalı; çocuklarının dijital ortamdaki davranışlarını gözlemleyebilmeleri ve gerektiğinde destek olabilmeleri adına aileler güçlendirilmelidir.

Bununla birlikte, öğretmenlerin dijital okuryazarlık ve dijital vatandaşlık konularında yeterli donanımına sahip olması da oldukça önemlidir. Öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimlerin sayısının artırılması; siber zorbalıkla baş etme yolları, dijital ortamda etik davranış geliştirme ve öğrenciyle iletişim konularında öğretmenlere destek olunması gerekmektedir. Öğretmenler, bu noktada yalnızca bilgiyi aktaran değil, aynı zamanda örnek olan, yönlendiren ve öğrencinin dijital dünyadaki duruşunu şekillendiren kişiler olarak görülmelidir.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen veriler, dijital vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesinin yalnızca bireysel değil, toplumsal fayda sağlayan bir süreç olduğunu göstermektedir. Eğitim politikalarının bu doğrultuda şekillendirilmesi, öğrencilerin sadece dijital alanlarda değil, gerçek yaşamda da daha sorumlu, etik ve bilinçli bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacaktır.

5.2.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik önemli veriler sunmuştur.

Ancak elde edilen bulgular ışığında, bu alanda ileride yapılacak çalışmalarda çeşitli yeni boyutların ele alınması yararlı olacaktır.

Öncelikle, farklı yaş gruplarına yönelik uzunlamasına araştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu sayede, dijital vatandaşlık ve siber zorbalık davranışlarının zaman içindeki değişimleri ve gelişim süreçleri daha ayrıntılı biçimde ortaya konabilir. Böylece, dijital beceri ve davranış gelişiminde kritik dönemler belirlenerek, müdahaleler daha etkili hale getirilebilir.

Araştırma kapsamında yer almayan farklı sosyoekonomik ve kültürel altyapıya sahip öğrenci gruplarının dijital vatandaşlık ve siber zorbalık eğilimlerinin karşılaştırılması da önemli bir eksikliği giderecektir. Özellikle kırsal ve kentsel alanlar, farklı gelir seviyeleri ya da göçmen kökenli öğrenciler arasındaki farklılıkların belirlenmesi, eğitimin hedef kitleye göre uyarlanmasını mümkün kılacaktır.

Ayrıca, aile ve öğretmenlerin dijital vatandaşlık bilinci ve siber zorbalıkla mücadele yaklaşımlarını inceleyen nitel araştırmalar yapılması, öğrenci davranışlarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Öğrenci çevresindeki bu yetişkinlerin tutum ve davranışları, çocukların dijital dünyadaki tutumlarını şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır.

Teknolojik gelişmelerin hızla değiştiği günümüzde, yeni dijital platformların ve sosyal medya araçlarının siber zorbalık üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar da önem kazanmaktadır. Özellikle mobil uygulamalar, oyun platformları ve anlık mesajlaşma servislerindeki zorbalık türleri ve önleme stratejileri detaylı şekilde araştırılmalıdır.

Bunun yanı sıra, siber zorbalıkla mücadelede okul temelli programların etkililiğini ölçen deneysel çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Uygulanan eğitim programlarının öğrenci tutumları, davranışları ve psikolojik sağlık üzerindeki etkileri uzun vadeli olarak takip edilmeli; başarılı modeller diğer okullara yaygınlaştırılmalıdır.

Son olarak, dijital vatandaşlık eğitiminin etik boyutunu daha derinlemesine ele alan çalışmalar yapılması önerilmektedir. Dijital dünyada etik davranışların geliştirilmesi, yalnızca bireysel değil toplumsal bir sorumluluk olduğundan, etik ilkelerin müfredata nasıl daha etkili entegre edilebileceği konusu detaylandırılmalıdır.

Bu öneriler, dijital vatandaşlık ve siber zorbalık alanında bilgi birikimini artırarak, daha kapsayıcı, bilinçli ve etkili eğitim politikalarının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AbdulKareem, A. K., & Oladimeji, K. A. (2024). Cultivating the digital citizen: Trust, digital literacy and e-government adoption. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 18(2), 270-286.
- Acar, H., & Doğan, S. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanım durumları ile dijital okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(10), 25-44.
- Acar, N. (2024). Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması. *TRT Akademi*, 9(20), 252-277. <https://doi.org/10.37679/trta.1391514>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Alo 183, Alo 144 ve Alo 141 hattı uygulamaları hakkında bilgilendirme raporu*. <https://www.aile.gov.tr>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Çocuklarda siber zorbalık ve ruh sağlığına etkileri* [Rapor]. <https://www.aile.gov.tr>
- Akbulut, Y., & Erişti, B. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyi ile siber zorbalık davranışları arasındaki ilişki. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(2), 45-62.
- Akduman, G., & Karahan, B. (2022). Üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 12(2), 221-240.
- Aktepe, E. (2013, Şubat). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. *Yeni Symposium*, 51(1).
- Alakuş, H., & Göksu, İ. (2025). Examining Cyberbullying and Digital Citizenship of High School Students. *Kastamonu Education Journal*, 33(1), 146-157.
- Alberta Education. (2012). *Digital citizenship in schools: It's not just about the technology*. Alberta Education.
- Alenezi, N., & Alfaleh, M. (2024, November). Enhancing digital citizenship education in Saudi Arabian elementary schools: designing effective activities for curriculum integration. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1494487). Frontiers Media SA.
- Altuntaş, M., & Durmaz, E. (2024). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 20(1), 45-62.

- Al-Zahrani, A. M. (2015). The development of critical digital citizenship in social studies education. *International Journal of Instruction*, 8(2), 25-39. <https://doi.org/10.12973/iji.2015.8213a>
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27–51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Arıcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10–12.
- Arıcak, O. T., Kınay, H., & Tanrıkulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 177–193.
- Aslan, V. (2022). 5. Sınıf Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Bir Eylem Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Atatekin, B., & İstanbullu, A. (2025). Sosyal etkinlik kulübü kapsamında verilen siber zorbalık eğitiminin öğrencilerin siber zorbalık farkındalık düzeyine etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 23(1), 15-37.
- Aydemir, M. (2019). Yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 15–38.
- Ayık, A. (2024). *Sınıf öğretmenlerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bacher-Hicks, A., Goodman, J., & Mulhern, C. (2021). Inequality in household adaptation to schooling shocks: COVID-induced online learning engagement in real time. *Journal of Public Economics*, 193, 104345. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104345>
- Bauman, S. (2010). Cyberbullying in a rural intermediate school: An exploratory study. *The Journal of Early Adolescence*, 30(6), 803–833.
- Bayraktar, F., & Gün, Z. (2007). Ergenlerde internet kullanımının yaygınlığı ve siber zorbalıkla ilişkisi. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ergenler Arasında İnternet Kullanımının Yaygınlığı ve Siber Zorbalıkla İlişkisi*.
- Beer, P., Hallet, F., Hawkins, C., & Hewitson, D. (2017). Short Research Report: Cyberbullying levels of impact in a special school setting.
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools*. Open University Press.

- Bilge, B., & Kılcan, B. (2020). Ortaokul öğrencilerinin e-okuryazarlığa ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 3(2), 114–130.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021). *Güvenli İnternet Merkezi*. <https://www.guvenliweb.org.tr>
- Bottino, R. M., Ferlino, L., Ott, M., & Tavella, M. (2015). Investigating the impact of digital citizenship education on students' online behavior. *Computers & Education*, 91, 282–294.
- Boyar, Ü., & Arslantaş, H. (2024). Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet ve depresyon: Kesitsel bir çalışma. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 69–83.
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Harvard University Press.
- Büyüktanır, B., Yakar, Ö., & Girgin, A. B. A. (2025). Sosyal medyada nefret söylemi çerçevesi: Geçmişten günümüze kapsamlı bir derleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 40(1), 685–712.
- Castile, H. (2013). *Cyberbullying: An exploration of secondary school administrators' experiences with cyberbullying incidents in Louisiana*. Lamar University-Beaumont.
- Chicote-Beato, M., González-Víllora, S., Bodoque-Osma, A. R., & Navarro, R. (2024). Cyberbullying intervention and prevention programmes in primary education (6 to 12 years): A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 77, 101938.
- Choi, H., & Park, J. (2022). The impact of digital citizenship education on cyberbullying prevention among middle school students in South Korea. *Journal of Adolescent Research*, 37(5), 623–645.
- Craig, W. M., Pepler, D. J., & Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *School Psychology International*, 21(1), 22–36. <https://doi.org/10.1177/0143034300211002>
- Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2020). *e-Devlet Kapısı kullanım raporu*. <https://www.digital.gov.tr>
- Çetin, T., & Yaman, E. (2020). Dijital vatandaşlık ve siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 21(2), 495–516.
- Çolakoğlu, Ş. (2024). *Çocuklarda İhmal ve İstismarın Boyutları, Ebeveyn Farkındalığı ve Dijital Ortamdaki Siber Zorbalık*.
- Çubukçu, H., & Bayzan, N. (2013). Dijital Vatandaşlık ve Eğitimdeki Yeri. *Eğitim Teknolojileri ve Sosyal Medya Dergisi*, 5(2), 56-67.

- Doğan, A. (2016). *Siber zorbalık: Kuramdan uygulamaya*. Anı Yayıncılık.
- Durmaz, A., & Ağaoğlu Taşçı, S. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve dijital okuryazarlıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 2(2), 26–31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kaped/issue/72977/1186784>
- Elçi, A. C., & Sarı, M. (2016). Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 87–102.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2013). *Alo 164 Siber Suçlarla Mücadele Hattı tanıtım dokümanı*. <https://www.egm.gov.tr>
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2024). *Çocukların dijital suçlara maruz kalma durumu ve sonuçları* [Rapor]. <https://www.egm.gov.tr>
- Erdoğan, M. (2021). İletişim Fakültesi öğrencilerinin dijital okuryazarlık seviyelerinin karşılaştırmalı bir analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1–15.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığı: Siber zorbalık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 93–117. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001088
- Ereke, B. (2025). Medya okuryazarlığından dijital okuryazarlığa: Teknolojiyle birlikte eğitimde değişen unsurlar. *International Journal of Social Sciences (IJSS)/Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(38).
- Ergün, H. (2025). *Öğrencilerde Sosyal Medya Bağımlılığı Araştırmalarına Genel Bakış*. Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi, 7(1), 82–92.
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), 365–383.
- Etikan, İ., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1–4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- European Commission. (2017). *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/38842>
- European Parliament & Council. (2016). *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data*

- Protection Regulation*). Official Journal of the European Union, L 119, 1–88. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>
- European Union. (2022). Better Internet for Kids. Retrieved from <https://www.betterinternetforkids.eu>
- Federal Trade Commission. (1998). *Children's Online Privacy Protection Act (COPPA) Rule*. <https://www.ftc.gov/legal-library/browse/rules/childrens-online-privacy-protection-rule-coppa>
- Fischer, S. M., & Bilz, L. (2024). Traditional bullying and cyberbullying at schools in Germany: Results of the HBSC study 2022 and trends from 2009/10 to 2022. *Journal of health monitoring*, 9(1), 42.
- Floridi, L. (2010). *Information: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Floridi, L. (2013). *The ethics of information*. Oxford University Press.
- Gao, L. (2018). The role of digital citizenship education in cyberbullying prevention. *Journal of Education Technology*, 10(2), 45–57.
- Gavcar, E. G., Büber, A., & Şenol, H. (2024). Ergenlerin siber zorbalık ile başa çıkma yöntemleri. *Türk J Çocuk Ergen Ruh Sağlığı*, 31(1), 55–61. DOI: 10.4274/tjcamh.galenos.2022.32932
- Gbore, O. S., Abdulfattah, K. K., & Peter, J. A. (2025). Ethical considerations and digital citizenship. In *Empowering Pre-Service Teachers to Address Diversity Through Technology* (pp. 337–346). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8759-7.ch013>
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, (10a ed.) Boston: Pearson
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. Wiley Computer Pub.
- Gök, S. (2019). *Ergenlerde siber zorbalığın yordanmasında değerlerin rolü* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gönen, M., & Korkmaz, Ö. (2024). Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 407–426.
- Görmez, E., & Şen, A. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık becerisi hakkındaki görüşleri. *International Journal of Language Academy*, 9(4), 90–101.
- Gül, P. S. (2020). Hemşirelik öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet deneyimlerinin yalnızlık ve aleksitimi ile ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Gülbahar, Y., & Kalelioğlu, F. (2019). Dijital vatandaşlık eğitiminin ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık farkındalıklarına etkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(2), 123–140.
- Gündüz, Ş., Akgün, F., & Özgür, H. (2021). Determination of secondary school students' levels of sensitivity towards cyberbullying and cyberbullying behaviour. *Participatory Educational Research*, 8(1), 70-89.
- Gür-Erdoğan, D., & Akkoyunlu, B. (2019). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(224), 753-778.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129–156.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2013). *Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students*. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 711–722. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9902-4>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). *Words Wound: Delete Cyberbullying and Make Kindness Go Viral*. Free Spirit Publishing.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2015). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying* (2nd ed.). Corwin Press.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2020). Cyberbullying research summary: Cyberbullying and digital citizenship. Cyberbullying Research Center.
- Hollandsworth, R., Dowdy, L., & Donovan, J. (2011). Digital citizenship in K-12: It takes a village. *TechTrends*, 55(4), 37–47. <https://doi.org/10.1007/s11528-011-0510-z>
- Huang, Y., & Chou, C. (2010). An analysis of the relationships among adolescents' cyberbullying, school bullying, and psychological adjustment. *Educational Psychology*, 30(1), 21-38.
- Isin, E. F., & Turner, B. S. (2002). *Handbook of citizenship studies*. SAGE.
- Isman, A., & Gungoren, O. C. (2014). Digital citizenship. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 13(1), 73-77.
- Ivester, L. (2011). The importance of digital citizenship education. *International Journal of Digital Literacy and Digital Competence*, 2(3), 16–27.
- İnce, G., & Koç, M. (2021). Dijital vatandaşlık bağlamında dijital hukuk farkındalığı. *Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(16), 55-72. <https://doi.org/10.37229/jesbs.2021.6016>

- Johns, A., Harris, A., Booth, E., Caluya, G., & Walton, J. (2025). Beyond risk: Reducing the gap between diaspora youth digital citizenship needs and school curricula. *Learning, Media and Technology*, 1–15.
- Jones, LM ve Mitchell, KJ (2016). Genç dijital vatandaşlığının tanımlanması ve ölçülmesi. *Yeni Medya ve Toplum* , 18 (9), 2063–2079. <https://doi.org/10.1177/1461444815577797>
- Kadioğlu, A. (2008). *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara*. Metis Yayınları.
- Kara, H., & Kocabaş, İ. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Teknoloji Dergisi*, 12(3), 45-60.
- Karakuş, S., & Turan, S. G. (2022). Yetişkinlerin Siber Zorbalık Davranımları İle Dijital Vatandaşlık Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 409-427.
- Kasturiratna, K. S., Hartanto, A., Chen, C. H., Tong, E. M., & Majeed, N. M. (2025). Umbrella review of meta-analyses on the risk factors, protective factors, consequences and interventions of cyberbullying victimization. *Nature Human Behaviour*, 9(1), 101-132.
- Kavuk Kalender, M., Bulu, Ş., & Keser, H. (2018). Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeğinin ortaokul ve lise formlarının geliştirilmesi. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 569-587. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.389857>
- Kavurucu, Ö., & Küçük, L. (2021). Çağın gelişen sorunu siber zorbalık: Çocuk ve ergenlerde siber zorbalığı önleme. *Medical Research Reports*, 4(3), 50–56.
- Keeney, R. L. (1999). The value of Internet commerce to the customer. *Management Science*, 45(4), 533–542.
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (6698 sayılı Kanun)*. Resmî Gazete, Sayı: 29677. <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6649/Kisisel-Verilerin-Korunmasi-Kanunu>
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). *Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth*. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), S13-S20. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018>
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the digital age* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

- Kumar, S. (2024). Ethical considerations in digital education. *ResearchGate*.
- Kunwar, S., Sharma, S., Marasini, S., Joshi, A., Adhikari, A., Ranjit, A., ... & Karmacharya, B. M. (2024). Cyberbullying and cyber-victimisation among higher secondary school adolescents in an urban city of Nepal: A cross-sectional study. *BMJ Open*, 14(3), e081016. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-081016>
- Lee, S. (2020). The impact of family support on cyberbullying behavior among middle school students. *Journal of Educational Research*, 33(2), 112-128.
- Li, S., Gong, N., Lin, Y., Huang, F., Zhang, S., & Yu, G. (2025). School climate and cyberbullying victimization: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 169, 108064.
- Lin, Y. (2017). Digital citizenship and its impact on preventing cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(5), 311–317.
- Livingstone, S., & Haddon, L. (2009). *EU Kids Online: Final report*. London School of Economics and Political Science. <https://eprints.lse.ac.uk/24372/>
- Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635–654.
- Livingstone, S., & Third, A. (2017). Children and young people's rights in the digital age: An emerging agenda. *New Media & Society*, 19(5), 657–670.
- Livingstone, S., Carr, J., & Byrne, J. (2014). *One in three: Internet governance and children's rights*. Global Commission on Internet Governance. <https://www.cigionline.org>
- Logan, A. G. (2016). *Digital citizenship in 21st century education* (Master's thesis, Dominican University of California). <https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2016.edu.08>
- Madsen, K. R., Damsgaard, M. T., Petersen, K., Qualter, P., & Holstein, B. E. (2024). Bullying at school, cyberbullying, and loneliness: National representative study of adolescents in Denmark. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(4), 414. <https://doi.org/10.3390/ijerph21040414>
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class, and other essays*. Cambridge University Press.
- Masoumi, D., Bourbour, M., Edling, S., Gill, P., & Francia, G. (2024). School staff strategies for identifying, dealing with and preventing cyberbullying among Swedish primary school pupils. *Computers in the Schools*.

- Maviş, V. (2021). Ceza hukuku boyutuyla siber zorbalık. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29(3), 2455-2500. <https://doi.org/10.15337/suhfd.929815>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı (Ortaokul 5 ve 6. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr>
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019). *2023 Eğitim Vizyonu*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). Güvenli internet kullanımı ve dijital vatandaşlık eğitimleri. <https://www.guvenlinet.org>
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). *Cyber bullying behaviors among middle and high school students*. American Journal of Orthopsychiatry, 80(3), 362–374. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x>
- Montag, C., & Walla, P. (2016). Carpe diem instead of losing your social mind: Beyond digital addiction and why we all suffer from digital overuse. *Cogent Psychology*, 3(1), 1157281.
- Moon, M. J. (2017). Government 3.0: A new paradigm for government innovation in the information age. *International Journal of Public Administration*, 40(7), 575–586.
- Morales-Álvarez, M., Castillo de Mesa, J., Luque de Haro, M., & Gómez-Jacinto, L. (2025). Supportive parenting and adolescent digital citizenship: The mediating role of self-regulation. *Journal of Youth and Adolescence*, 54(2), 321–337.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2011). *Digital citizenship: The internet, society, and participation*. MIT Press.
- Norris, P. (2001). *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide*. Cambridge University Press.
- NTV. (2025, 4 Ocak). TikTok'taki kolonya akımı, İzmir'de 10 yaşındaki çocuğun sonu oldu. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tiktoktaki-kolonya-akimi-izmirde10-yasindaki-cocugun-sonu-oldu,6wsiH1oCWkeMAsRpzgaHuw>
- O'Reilly, M., Levine, D., Batchelor, R., & Adams, S. (2024). Digital ethics of care and digital citizenship in UK primary schools: Children as interviewers. *Journal of Children and Media*, 18(4), 585-604.
- OECD. (2020). *E-commerce in the time of COVID-19*.

- Old Dominion University. (t.y.). *History of email*. Erişim tarihi: 28 Mayıs 2025, <https://www.cs.odu.edu/~tkennedy/cs300/development/Public/M02-HistoryOfEmail/index.html>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Orben, A., & Przybylski, A. K. (2019). The association between adolescent well-being and digital technology use. *Nature Human Behaviour*, 3(2), 173–182. <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0506-1>
- Öngören, H., & Yılmaz, A. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Hak ve Sorumluluk Bilinci ile Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21(46), 399–423.
- Özdemir, Y. (2019). Ergenlerde empatik eğilim ve siber zorbalık davranışı arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(52), 1–14.
- Özgür, H. (2020). Ortaokul öğrencilerinde sosyal medya kullanımı ve siber zorbalık ilişkisi. *Eğitim ve Teknoloji Kuram ve Uygulama Dergisi*, 10(1), 24–38.
- Öztürk, C. (2019). 8. Sınıf Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişki (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Öztürk, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri* (Yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu, Türkiye). Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk, M., & Demir, S. (2022). Erzincan ilinde beşinci sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Teknoloji Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 45-63.
- Pala, ř. M., & Başıbüyük, A. (2020). Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 9(3), 897–921. <https://doi.org/10.30703/cije.672882>
- Pallant, J. (2017). *SPSS Survival Manual: A Step by Step Guide to Data Analysis Using SPSS for Windows (Version 12)* 6th ed. New York: Open University Press.
- Pangrazio, L., & Selwyn, N. (2018). ‘It’s not like it’s life or death’: The role of data literacy in young people’s understanding of digital privacy. *Learning, Media and Technology*, 43(3), 346–358.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 80(12), 614-621.

- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2020). *Cyberbullying prevention and response: Expert perspectives*. Routledge.
- Peart, M., Higgins, S., Gutiérrez-Esteban, P., & Cubo Delgado, S. (2024). Digital and socio-civic skills development and young people's perceptions of digital citizenship in the UK. *Education, Citizenship and Social Justice*, 19(3), 463–475.
- Pew Research Center. (2018). *A majority of teens have experienced some form of cyberbullying*. <https://www.pewresearch.org/internet/2018/09/27/a-majority-of-teens-have-experienced-some-form-of-cyberbullying/>
- Pew Research Center. (2021). *Social Media Use in 2021*. <https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/>
- Pişkin, M. (2010). Okullarda akran zorbalığı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(2), 881–918.
- Privitera, M., & Wallace, M. (2011). *Research methods for the behavioral sciences*. SAGE Publications.
- Quintana-Orts, C., Rey, L., Smith, P. K., & Ortega-Ruiz, R. (2024). Dual role of bully-victims in traditional and cyberbullying: Implications for school climate and intervention strategies. *Journal of School Violence*.
- Resmî Gazete. (2004). *Türk Ceza Kanunu*. 5237 sayılı Kanun.
- Resmî Gazete. (2014). *Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- Resmî Gazete. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) No. 6698*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf>
- Ribble, M. (2006). *Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior*. Learning & Leading with Technology, 34(1), 10-15.
- Ribble, M. (2019). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know* (3rd ed.). International Society for Technology in Education.
- Ribble, M., & Bailey, G. (2007). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. International Society for Technology in Education.
- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. Jessica Kingsley Publishers.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112–120. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007>
- Sarı, İ., & Taşer, S. (2018). Türkiye’de dijital vatandaşlıkla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1063–1069.

- Sarıyar, M. (2017, Ağustos 3). *13 yaşındaki Hakan, bilgisayar başında ölü bulundu*. Habertürk. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1585188-13-yasindaki-hakan-bilgisayar-basinda-olu-bulundu>
- Selkie, E. M., Fales, J. L., & Moreno, M. A. (2016). Cyberbullying prevalence among US middle and high school-aged adolescents: A systematic review and quality assessment. *Journal of Adolescent Health*, 58(2), 125–133. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2015.09.026>
- Selvakumar, P., Sudheer, P., & Kannan, N. (2025). The global impact of AI on digital citizenship. In *Digital Citizenship and the Future of AI Engagement, Ethics, and Privacy* (pp. 225–252). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-9015-3.ch009>
- Sherwin-White, A. N. (1973). *The Roman citizenship*. Clarendon Press.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154.
- Smith, A., & Jones, M. (2019). Digital access and cyberbullying: An international perspective. *Cyberpsychology Review*, 7(1), 23-37.
- Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26(1), 1–9.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Song, B. (2015). The relationship between school culture and cyberbullying: A study of Chinese students. *Educational Psychology Review*, 27(1), 89–101.
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson.
- Tan, B., & Merey, Z. (2021). Ortaokul öğrencilerinin internet kullanımına ilişkin görüşlerinin dijital vatandaşlık kapsamında incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 162–193.
- Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). *Blockchain revolution: How the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world*. Penguin.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277-287. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014>
- Tomlinson, R. (1971). *The first email*. Wikipedia. Erişim tarihi: 28 Mayıs 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Ray_Tomlinson

- Topçu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2010). The Revised Cyber Bullying Inventory (RCBI): Validity and reliability studies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 5, 660–664.
- Touloupis, T., Andreou, E., & Chasapis, D. (2025). Relations among perceived school context-related factors, cyberbullying, and school adjustment: An examination between native and immigrant students in elementary and secondary education. *Social Psychology of Education*, 28(1), 44.
- TÜBİTAK. (2021). Dijital yerliler projesi. <https://www.tubitak.gov.tr>
- TÜBİTAK. (2022). *Dijital oyun bağımlılığı ve çocuk ruh sağlığı: Türkiye geneli bulgular* [Araştırma raporu]. <https://www.tubitak.gov.tr>
- TÜİK. (2023). *Bilgi toplumu istatistikleri, 2023*. <https://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2024). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. TDK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2022-45575>
- Türkmen, G., & Gür, H. (2022). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of New Approaches in Social Studies (IJONASS)*, 6(1), 122–142.
- Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for adulthood*. Atria Books.
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2023). *Evrensel Hizmet Projeleri*. <https://www.uab.gov.tr/>
- UNCTAD. (2021). *COVID-19 and e-commerce: A global review*. United Nations Publications. <https://unctad.org/webflyer/covid-19-and-e-commerce-global-review>
- UNICEF. (2020). *COVID-19 and its implications for protecting children online*.
- UNICEF. (2021). *The state of the world's children 2021: On my mind – promoting, protecting and caring for children's mental health*. UNICEF.
- UNICEF. (2022). *Impact of COVID-19 on child cyberbullying rates*. <https://www.unicef.org>

- UNICEF. (2022). *The state of the world's children 2021: On my mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health* [Report].
- United Nations. (2016). *The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet* (A/HRC/32/L.20). <https://digitallibrary.un.org/record/843772>
- United Nations. (2022). *E-Government Survey 2022: The future of digital government*. United Nations Publications.
- Uygun, D. (2025). The Relationship Between Digital Competence and Cyberbullying in Fourth-Grade Students. *TOJET*, 24(1).
- Üstündağ, A. (2021). COVID-19 pandemisi sürecinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 1–26.
- van Dijk, J. (2020). *The digital divide*. Polity Press.
- van Toorn, G., & Cox, L. (2024). *Digital citizenship and disability in the COVID era*. Oxford University Press.
- Vassil, K. (2015). Estonian e-Government ecosystem: Foundation, applications, outcomes. *Government Information Quarterly*, 32(1), 70–76. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2014.11.005>
- von Gillern, S., Obubo, L., Lannin, A., & Hutchison, A. (2025). Analyzing, Creating, Then Sharing Messages about Cyberbullying in the Middle-and High-School Classroom. *Journal of Literacy and Technology*, 26(1).
- Walters, M. G., Gee, D., & Mohammed, S. (2019). A literature review: Digital citizenship and the elementary educator. *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 2(1), 1–21.
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research Press.
- World Health Organization (WHO). (2002). *World report on violence and health*. https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/
- World Health Organization. (2023). *Adolescent mental health and digital media use* [Report]. <https://www.who.int>
- Yamamoto, G. T., & Altun, D. (2021). The coronavirus and the rising risk of cyberbullying in online education. *Contemporary Educational Technology*, 13(1), ep293.
- Yamamoto, T., & Altun, A. (2021). *Examining the pandemic process from the educational perspective*. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 45–60.

- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalık eğilimi. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 284–297.
- Yavuzer, Y., Karataş, Z., & Civilidag, A. (2014). The role of peer pressure, automatic thoughts and self-esteem on adolescents' aggression. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(5), 1582–1589.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308–1316.
- Yıldırım, İ. (2021). Sosyal medya, dijital bağımlılık ve siber zorbalık ekseninde değişen aile ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5), 1237-1258.
- Yıldırım, M., & Sülün, A. A. (2025). Hemşirelik öğrencilerinin çocukluk çağı travmaları ile siber zorbalık ve siber mağduriyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Artuklu Health*, 11, 18–27.
- Yıldız, M., & Gündüz, M. (2019). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık davranışları ile dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Education and Future*, 15, 59-75.
- Yıldız, S., & Yılmaz, M. (2021). Çevrim içi eğitimde etik sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitim Teknolojileri Dergisi*, 15(2), 45–58.
- Yılmaz, E. (2022). Ailelerin teknolojiye erişiminin dijital okuryazarlık ve dijital vatandaşlık algısına etkisi. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 45-62.
- Yılmaz, F., Demir, G., & Kaya, S. (2020). Türkiye’de ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eğilimleri üzerine bir araştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(4), 75-92.
- Yılmaz, O., & İbret, B. Ü. (2023). Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 59–77.
- Yuniawati, E. I., Tiatri, S., & Beng, J. T. (2024). Strengthening digital citizenship behavior to reduce cyberbullying through learning outcome mediation. *ENLIGHTEN: Jurnal Bimbingan Konseling Islam*, 7(2), 82–108.
- Zheng, H., Liu, Y., & Zhou, X. (2020). Digital citizenship education as a tool to combat cyberbullying. *Educational Research Review*, 10(2), 134–145.
- Zhong, J., Qiu, J., Sun, M., Jin, X., Zhang, J., Guo, Y., Qiu, X., Xu, Y., Huang, J., & Zheng, Y. (2022). To be ethical and responsible digital citizens or not: A linguistic analysis of cyberbullying on social media. *Frontiers in Psychology*, 13, 861823. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.861823>

Zhu, F., Xiao, W., Wu, X., Zhuang, L., Cai, J., & Liu, L. (2025). Cross-lagged analysis of cyberbullying victimization, school connection, and depression among high school students. *Personality and Individual Differences*, 233, 112892. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112892>

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgiler Formu

Sevgili Öğrenciler;

Bu araştırmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkileri belirlemektir. Bu amaçla üç bölümden oluşan bir ölçme aracı düzenlenmiştir. Cevaplayacağınız ölçme aracından toplanan veriler gizli tutulacak ve araştırmanın amacı dışında hiçbir şekilde kullanılmayacaktır. Araştırmanın daha güvenilir sonuçlara ulaşması için cevaplarınızın samimi, tam ve doğru bir şekilde olması büyük önem taşımaktadır. Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyunuz, tek bir işaret koyunuz ve boş bırakmayınız.

Katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ederim. Kolay gelsin...

1. Sınıfınız:	() 5. Sınıf	() 6. Sınıf	() 7. Sınıf	() 8. Sınıf
2. Cinsiyetiniz:	() Kız	() Erkek		
3. Ailenizin aylık geliri:	() 0-15.000 (Onbeş bin)	() 15.001- 30.000 (Onbeş bin bir- otuz bin)	() 30.001-60.000(otuz bin bir- altmış bin)	() 60.001+ (Altmış bir bin ve üzeri)
4. Evinizde bilgisayar var mı?	() Evet	() Hayır		
5. Kendi internet kullanma becerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?	() Düşük	() Orta	() Yüksek	
6. Annenizin eğitim düzeyi:	() Okuma yazma <u>bilmiyor</u>	() Okuma-yazma biliyor		
	() İlkokul	() Ortaokul		
	() Lise	() Üniversite ve üstü		
7.Günde kaç saatinizi internet kullanımına ayırıyorsunuz?	() 1 Saatten az	() 3-4 Saat		
	() 1-2 Saat	() 4 Saatten fazla		

Ek 2. Dijital Vatandaşlık Ölçeği

Aşağıda dijital vatandaşlık düzeyinizi belirlemek amacıyla çeşitli sorular verilmiştir. Lütfen bu soruları kendi düşünceleriniz doğrultusunda 1. Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3. Bazen 4. Sık Sık ve 5. Her Zaman seçeneklerinden birini işaretleyiniz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
1. İnternette tanımadığım insanlarla iletişim kurarım.					
2. Web sitelerinin yardım, güvenlik ve gizlilik gibi bölümleri olduğunu biliyorum ve kullanıyorum.					
3. Tanıdığım kişilerle, kişisel bilgilerimi çevrimiçiye paylaşırım.					
4. Çevrimiçi durumdayken kendimi özgürce ifade edebiliyorum.					
5. Çevrimiçi durumdayken ya da aldığım bir e-mail ile hakaret, nefret söylemi ve küfüre maruz kaldım.					
6. Başkasına ait bir eseri (kitap, dergi, makale vb..) kaynak göstermeden kullanırım.					
7. İhbarda bulunacağım hat, web sitesi ve yasal kurumları bilirim.					
8. Bütün dijital teknoloji kullanıcılarının sahip olduğu hakları ve özgürlüklerimizi biliyorum.					
9. İnternette iletişim sırasında hak ihlali yaşadım.					
10. Paylaşılan bir yazının, fotoğrafın veya videonun doğrulunu araştırmadan paylaşırım.					
11. Telif hakkı ile insanların emeklerine saygı duyulması gerektiğine inanıyorum.					
12. Bilgileri dijital ortamda nasıl güvende tutmam gerektiğini biliyorum.					

13. Paylaşılan bir bilginin doğruluğunu araştırmadan bu bilgiyi kullanırım.					
14. Dijital suçlardan korunmak için neler yapılması gerektiğini biliyorum.					
15. Doğruluğunu araştırmadan paylaşımlarda bulunurum.					
16. www.bimer.gov.tr sitesine daha önce girdim.					
17. İşime yarayan internet uygulamalarını(oyun, virüs programı, müzik, video, film) ücretsiz indiririm.					
18. İnternet ortamında başkalarının haklarına saygılı davranırım.					
19. Kişisel bilgilerim (girdiğim siteleri, hesaplarımı ..) ailem kontrol etmez.					
20. Sosyal paylaşım sitelerindeki bilgilerim herkese açıktır.					
21. Yaptığım her şeyi sosyal medyada (facebook, twitter, instagram) paylaşmayı severim.					
22. Sosyal paylaşım siteleri özel hayatın gizliliğini etkilemektedir.					
23. Sosyal medya araçlarını (facebook, instagram, twitter) ortaokul öğrencisi seviyesine uygun buluyorum.					
24. Ailem sosyal medyayı kullanmamda sakınca görmüyor.					
25. Ödev hazırlarken kullandığım siteleri ödevimde kaynak olarak gösteririm.					
26. Sosyal paylaşım siteleri iletişim kurmamda etkili olmaktadır.					
27. İnternette siyasi, spor, haber ya da magazin gibi konularda yorumlarda bulunurum.					
28. Sosyal paylaşım sitelerinde düşüncelerimi ifade ederken kısaltmalar kullanırım (slm, nbr, bye, ok vb...)					
29. İnternette forum sitelerinde yorumlarda ve paylaşımlarda					

bulunurum.					
30. Sosyal paylaşım sitelerinde arkadaşlarım ile daha rahat iletişim kurarım.					
31. Arkadaşlarımın paylaşımlarının doğruluğunu araştırmadan inanırım.					

Ek 3. Siber Zorbalık Ölçeği (Cyber-Bullying Scale-CBS)

Sevgili Gençler,

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. **Okuduğunuz davranışı son altı aylık dönemi düşünerek cevaplayınız.** Eğer okuduğunuz davranışı “hiçbir zaman yapmam” diyorsanız “**Hiçbir Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “bazen yaparım” diyorsanız “**Bazen**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “çoğu zaman yaparım” diyorsanız “**Çoğu Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “her zaman yaparım” diyorsanız “**Her Zaman**” yazısını işaretleyin. Çalışmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo,Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

	girmeye çalışırım.				
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımdan fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayımlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımdan fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayımlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
22	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
24	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

Ek 4. Araştırma İzinleri

Yüksek lisans için ölçek talebi	
 Kime: Canan Sayan 15.05.2025 Per 18:26 Merhaba, tabi ki kullanabilirsiniz. Kolaylıklar diliyorum. ... Yanıtla İlet	
 Canan Sayan Kime: 13.05.2025 Sal 23:18 İyi çalışmalar hocam. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde Eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapmaktayım. Dijital vatandaşlık ile ilgili ölçeğinizi tezimde kullanmak istiyorum. Benimle paylaşabilir misiniz rica etsem	
Ölçek kullanım talebi	
 Canan Sayan Kime: 7.12.2024 Cmt 12:50 Teşekkür ederim Tolga Bey . İyi çalışmalar. ... Yanıtla İlet	Yanıtla Tümünü yanıtla İlet ...
 tolga.aricak Canan Hanım merhaba, Siber Zorbalık Ölçeği ektedir. Çalışmanızda kullanabilirsiniz. Saygılarımla... 3.12.2024 Sal 22:12	
 Siz İyi çalışmalar ben bilişim öğretmeni Canan SAYAN . Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde eğitim ... 3.12.2024 Sal 21:34	

Ek 5. Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 26.12.2024-E.121030

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : E-95531838-050.99-121030
Konu : Etik Kurul Kararı

26.12.2024

Sayın Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

İlgi : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğünün 24.12.2024 tarih ve 120665 sayılı yazısı

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğünün ilgi yazısına istinaden Prof. Dr. Mehmet TEYFUR'un danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi Canan SAYAN'ın "**Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi**" başlıklı bilimsel araştırması Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulunca incelenmiş olup, 26.12.2024 tarih ve 494 sayılı karar ile söz konusu araştırmaya izin verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ebubekir BAKAN
Etik Kurulu Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSRB26ZIN0* Pin Kodu : 40172

Belge Takip Adresi : http://e-by.s.agri.edu.tr/en/Vision/Validate_Doc.aspx?

Adres : Fırat Mah. Yeni Üniversite cad. No:2 AİÜ 104100 Merkez, Ağrı – Türkiye
Telefon : 0472 215 98 63 Faks:0472 216 20 08
e-Posta : hukukburosui@agri.edu.tr Web : www.agri.edu.tr
Kep Adresi : agriibrahimceccenuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Yılmaz SABUNCU
Unvanı : Şube Müdürü

Tel No : 1280

ÖZGEÇMİŞ

